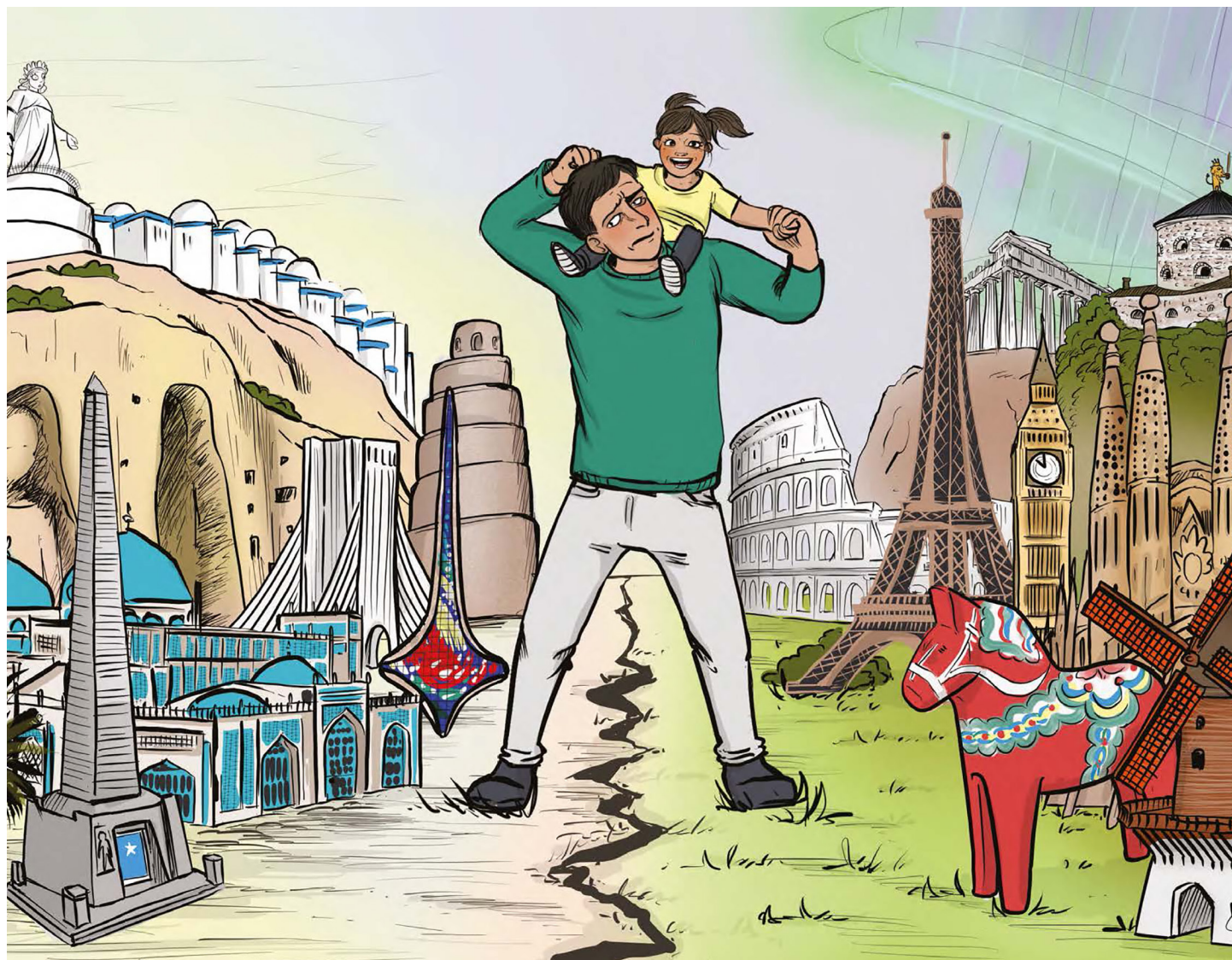

Prata med föräldrar

**Handbok för personal i tillitsstärkande
dialog med utrikesfödda föräldrar**

**Göteborgs
Stad**

Vi har tagit fram Prata med föräldrar:

Handboken är framtagen av Göteborgs Stad inom ramen för det EU-finansierade projektet Equalcity, 2021.

Projektsamordnare: Somita Sabeti

Författare: Emili Börjesson, Maria Ottosson,
Inger Jayakoddy och Somita Sabeti

Illustration: Yvette Gustafsson och
Visuell kommunikation, Göteborgs Stad

Tryck: Ljungbergs tryckeri i Klippan AB, 2022

goteborg.se/pratamedforaldrar

Förord

Handboken Prata med föräldrar är ett verktyg och stöd för personal i det tillitsstärkande arbetet. Innehållet har tagits fram under ledning av FN:s internationella migrationsorgan, International Organization for Migration (IOM) och som del av det EU-finansierade projektet Equal(c)ity.

Föräldrar och vårdnadshavare, deras livsvillkor, välmående och försörjning, är viktiga för att ge barn en bra start i livet. Att stödja dem i deras föräldraroll är därför centralt för jämlikhetsarbetet. Skillnader i hälsa och livsvillkor är betydande. I vissa bostadsområden lever en majoritet av barnen i fattigdom och i andra områden gör inga barn det. I bostadsområden med stora socioekonomiska utmaningar är också tilliten till samhället och kommunala verksamheter låg. Det kan ha en påverkan på barnfamiljers möjlighet och vilja att söka det stöd som de har rätt till.

Handboken Prata med föräldrar är ett led i arbetet för en jämlik stad och svarar upp mot den nationella strategin om stärkt föräldraskapsstöd. Även om alla föräldrar har rätt till stöd i sitt föräldraskap visar undersökningar att alla inte nås av dessa insatser, det gäller främst föräldrar som är nyanlända, som inte talar svenska och de som kommer från områden med stora socioekonomiska utmaningar. För att minska ojämlikheten och se till att fler föräldrar och barn får sina rättigheter tillgodosedda behöver vi göra mer för att nå dessa föräldrar.

Handboken tar sin inspiration från Acting for Change's modell *Bygga broar*, utvecklad för att stötta personal på förskolor och skolor att hantera frågor om demokrati och barns rättigheter. Tanken är att vi genom ökad kunskap kan påverka värderingar och förhållningssätt och göra personal rustad att skapa tillitsfulla relationer med föräldrar och stärka deras förmåga att prata om svåra ämnen. Handboken är framtagen med erfarenheter från kursen *Förälder i nytt land* som Integrationscentrum erbjuder nyanlända och utrikesfödda föräldrar i Göteborg. Innehållet i handboken har granskats av en panel av nationella och internationella forskare och experter, referenspersoner från olika offentliga verksamheter och föreningar samt en fokusgrupp med utrikesfödda föräldrar. De har alla bidragit med kunskap och insikt under arbetets gång.

Göteborgs Stads främjande och förebyggande arbete lägger stor vikt vid att stärka kontakten och skapa förtroendefulla relationer till föräldrar och vårdnadshavare. Förhoppningen är att denna handbok kan vara ett stöd i det arbetet. Prata med föräldrar ligger också i linje med flera av Göteborgs Stads handlingsplaner:

- » Program för en jämlik stad
- » Plan för arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter
- » Plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck
- » Plan för stärkta insatser mot rasism

Innehåll

Introduktion	6
Ordlista	7
Vad menar vi med tillitsbaserad och interkulturell dialog?	8
Till dig som möter föräldrar	9
Till dig som är chef	9
Så här använder du handboken	10
Varje modul består av fem steg	11
Lägg grunden för en interkulturell och tillitsstärkande dialog	13
Tillitsstärkande dialog	14
Modul 1: Migration, identitet och föräldraskap	15
Föräldraskap i förändring	16
Migration och dess olika faser	17
Att lämna och möta någonting nytt	18
Risk för stress och psykisk ohälsa	20
Ghorbat	21
En ny tillhörighet och integration	22
Övningar modul 1	23
Lästips	30
Slutnoter	31
Modul 2: Kulturell medvetenhet	32
Interkulturell dialog	33
Vad är kultur?	33
Vad är interkultur?	34
Vad är interkulturell dialog?	34
Hur vi kommunicerar med varandra spelar roll	34
Utveckla kulturell medvetenhet	35
Övningar modul 2	37
Lästips	42
Slutnoter	43
Modul 3: Tillit till välfärdsstaten	44
En djupare förståelse	45
World Values Survey	46
Oro för socialtjänsten	47
Bygga tillit och egenmakt	48
Det medkännande förhållningssättet	49
Övningar modul 3	50
Lästips	56
Slutnoter	57
Modul 4: Barns rättigheter	58
Barnkonventionens grundprinciper	59
Att prata om barns rättigheter	59
Bekräfta och stärk en trygg relation	61
Prata om att sätta gränser	62
Övningar modul 4	63
Lästips	69
Slutnoter	70

Modul 5: Roller i familjen	71
Att prata om roller i familjen	72
Hierarkier, makt och roller	72
Utmaningar och framtidstro	73
Det jämställda föräldraskapet	73
Lika rättigheter för alla barn	74
Övningar modul 5	75
Lästips	81
Slutnoter	82
Modul 6: Våld i nära relationer	83
Rättigheter, lagstiftning och ansvar	84
Vad är våld?	84
Våldspyramiden	85
Olika former av våld	86
Barn som lever med våld i hemmet	87
Riskfaktorer	88
Riskfaktorer på olika nivåer	89
Särskild sårbarhet	90
Skyddsfaktorer – skyddar och minskar risken för våld	90
Bryta våldsspiraler och anmäla sin oro	90
Övningar modul 6	92
Lästips	98
Webbkurser	99
Slutnoter	99
Modul 7: Hedersrelaterat våld och förtryck	100
Att prata om hedersrelaterat våld och förtryck	101
Rättigheter och lagstiftning	101
Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?	101
Det kollektiva våldet	102
Att få bestämma själv	103
Könsstämpning	104
Barnäktenskap och tvångsäktenskap	105
Utsatthet hos pojkar, HBTQI+ personer och personer med funktionsnedsättning	105
Möjligheten att förebygga	106
Övningar modul 7	107
Lästips	113
Webbkurser	114
Slutnoter	114
Källor	115
Tack!	117
Bilaga 1 Handlingsplan	119

Introduktion

Bakgrund

Att bli förälder är ofta början på en ny resa i livet, en resa som innehåller mycket glädje men också många utmaningar. Många tar stöd av släkt, vänner och samhället när de behöver hjälp och råd kopplat till föräldraskapet. Att vara förälder i ett nytt land medför oftast ytterligare utmaningar.

Att migrera till ett nytt land innebär för de flesta en anpassning till en ny kultur och nytt samhällssystem. Många nyanlända föräldrar ställs inför situationer som är nya för dem och där de saknar erfarenhet. En del kan behöva hjälp för att förstå och tolka den nya kontexten, hur samhället fungerar och vilka rättigheter och skyldigheter de har som individer och som föräldrar.

Personal, till exempel socialarbetare, pedagoger och aktiva inom civilsamhället, har inom ramen för sitt uppdrag möjlighet att ge stöd till nyanlända föräldrar, barn och unga. Syftet med den här handboken är att ge dem stöd och verktyg som kan underlätta samtal med nyanlända kring några av de utmaningar migranter ofta ställs inför. Handboken ska bidra till att öka förståelsen kring nyanlända föräldrars situation och vikten av att stärka barns och familjers välmående. Handboken ger också kunskap och stöd kring frågor om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.

Handboken har utvecklats med stöd av EU:s fond Rättigheter, jämlikhet och medborgarskap (2014–2020) i samarbete med International Organization for Migration (IOM). Genom projektet har fyra verktygslådor tagits fram för att stödja kommuner och lokala aktörer i arbetet för integration och det förebyggande arbetet mot könsbaserat våld och förtryck. Du hittar verktygslådorna på IOMs webb: belgium.iom.int/migrant-families-toolbox

Parenting in a new country - How to engage in trust-building dialogue with migrant parents? Producerad av Göteborgs Stad.

Safe(r) spaces for LGBTQI+ people with a migrant background - How to set up safe(r) frontline services? Producerad av organisationen Rainbow House Belgien.

SGBV against migrant women and girls - How to provide tailored services as a frontline worker? Producerad av organisationen Femmes en Détresse A.S.B.L, Luxembourg.

Working with Unaccompanied Migrant children - How to provide tailored services as a frontline worker? Producerad av City of Rome i samarbete med La Sapienza University och Etnopsicologia Analitica, Italien.

Ordlista

Migrant

Handboken utgår från FN:s internationella migrationsorgan IOM:s (International Organization for Migration) definition av begreppet migrant. En migrant är en person som har flyttat över nationella gränser eller inom en stat. Flytten kan ske av olika orsaker; av fri vilja eller för att personen är tvungen, för en kort eller en lång tid och med eller utan uppehållstillstånd.

Nyanländ

Enligt Migrationsverket är en nyanländ person en flykting som är mottagen i en kommun och har fått uppehållstillstånd för att bosätta sig. Även personens anhöriga anses vara nyanlända. En person är nyanländ under tiden som hen omfattas av lagen om etableringsinsatser, det vill säga två till tre år.

Ursprungsland

I handboken används ursprungsland för att beskriva utrikesfödda föräldrars härkomst. Ursprungsland är dock inte alltid det land där personen är född, har vuxit upp i eller senast bott i. I samtal med nyanlända föräldrar är det ibland mer naturligt att använda "hemland". Det kan dock i vissa fall uppfattas som uteslutande eftersom det kan signalera att Sverige inte kan vara hens hemland. Ett alternativ kan då vara att säga det gamla hemlandet, för att möjliggöra tanken om Sverige som nytt hemland.

Förälder

I handboken jämföras begreppen förälder och vårdnadshavare, även om en vårdnadshavare inte behöver vara barnets biologiska förälder. Föräldrar och vårdnadshavare har, enligt lag, ansvar för att ge barnet omvårdnad, fostran och utbildning på de sätt som är bäst för barnet. De har också rätt att företräda barnet.

Utrikesfödd

Utrikesfödd förälder används för att beskriva föräldrar som själva är födda i ett land utanför Sverige. Notera att det är en stor och heterogen grupp med olika behov, förutsättningar och erfarenheter.

Minoritet

Ordet minoritet används för att beskriva en grupp som delar en gemensam etnicitet, religion eller språk som skiljer sig från majoritetens.

Transit

Det är vanligt att migranter och flyktingar passerar eller bosätter sig i ett eller flera länder innan ankomst till destinationslandet. Hur länge man bor i ett transitland kan variera och pågå i många år.

HBQI+

HBQI+ är ett samlingsbegrepp för personer som är homosexuella (H), bisexuella (B), transpersoner (T), som har queera uttryck och könsidentiteter (Q) och intersex personer (I). Plustecknet (+) står för personer med andra definitioner av sin identitet eller sexuella läggning.

Vad menar vi med tillitsbaserad och interkulturell dialog?

De flesta av oss är bekanta med begreppet tillit. Tillit kan definieras som en tro på någons ärlighet eller förmåga. Begreppet mellanmänsklig tillit syftar på det ömsesidiga förtroendet mellan individer. Institutionell tillit handlar istället om förtroendet gentemot samhällets myndigheter och institutioner.

Tillit bidrar till att bygga förtroendefulla relationer mellan personal och föräldrar, vilket kan öppna för att föräldrar vågar be om stöd och hjälp. Det kan även leda till att en eventuell risk för våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck upptäcks tidigare. Genom en tillitsbaserad dialog kan du ge stöd och råd till föräldrar för att stärka dem i deras föräldraroll.

Interkulturell dialog avser ett öppet och respektfullt utbyte av tankar och åsikter mellan individer eller grupper som har olika etnisk, kulturell, religiös och språklig bakgrund. Den interkulturella dialogen är ett sätt att stödja integration, ömsesidig förståelse och tolerans.

Syftet med handboken är att ge dig vägledning i hur du kan engagera dig i en interkulturell dialog, bygga förtroende och samtidigt säkerställa ett rättighetsbaserat förhållningssätt. Detta inkluderar att säkerställa barnets bästa i enlighet med barnkonventionen. Vi tror att du genom tillitsbaserad och interkulturell dialog kan bidra till en ökad inkludering.

Till dig som möter föräldrar

Prata med föräldrar är en handbok för dig som personal att använda för att lära och utbyta erfarenheter med varandra. Det är inte alltid lätt att prata om frågor som upplevs personliga och privata och som förutsätter en nivå av ömsesidigt förtroende. Handboken är därför tänkt som en praktisk vägledning för dig när du inleder samtal med föräldrar kring känsliga frågor och utmaningar som nyanlända föräldrar kan stöta på. Det kan vara frågor som rör normer och värderingar eller om barnets rättigheter, jämställdhet inom familjen, våld och förtryck. Det kan också handla om föräldrarnas förståelse för de uppdrag och ansvar olika offentliga aktörer har, till exempel socialtjänst, förskola och skola.

Det kan ibland vara svårt att ta upp frågor som rör ett barns välbefinnande eller barns upplevelse av att växa upp mellan olika kulturer. Seder, koder och traditioner som är specifika för familjen kan ställas mot nya normer och värderingar i det nya landet.

Som personal kanske du känner tveksamhet inför att ta upp känsliga frågor och är rädd att föräldern ska känna sig utpekad eller diskriminerad. Bland föräldrar med utländsk bakgrund kan det samtidigt finnas en känsla av misstro mot myndigheter vilket hindrar dem från att söka det stöd de behöver.

Förhoppningen är att den här handboken ska vägleda och inspirera. Som personal kommer din förmåga att bygga relationer baserade på tillit och respekt bidra till att göra inkludering och egenmakt möjlig.

Läs mer om tillitsbaserad dialog på sidan 14!

Till dig som är chef

Prata med föräldrar är en handbok som möjliggör för personal att dela tankar, tips och förhållningssätt och stärka den interkulturella kompetensen i verksamheten. Handboken är tänkt att fungera som ett praktiskt verktyg för att införa interkulturell dialog i mötet med nyanlända föräldrar. Eftersom föräldrastödjande insatser i högre utsträckning når föräldrar som är födda i Sverige är målet att materialet ska bidra till att nå fler utrikesfödda föräldrar med ett likvärdigt stöd. Du som chef eller verksamhetsledare har en avgörande roll i det arbetet.

Prata med föräldrar är också ett verktyg för att uppnå målen i FN:s konvention om barnets rättigheter samt Europarådets målsättning att främja interkulturell dialog. Använd handboken som ett stöd i verksamhetsplaneringen och koppla arbetet till din verksamhets systematiska kvalitetsarbete. Det kan handla om värdegrundsarbetet i förskola och skola, socialtjänstens arbete för barns bästa eller en förenings målsättning om att en insats ska stärka demokratiska värderingar eller medlemmars egenmakt.

Kom ihåg att lämna tillräckligt med tid för dina anställda att arbeta igenom handbokens utbildningsprogram.

Handlingsplan

Ta fram en handlingsplan för din verksamhet kring det tillitsstärkande arbetet. Använd gärna mallen längst bak i boken.

Så här använder du handboken

Moduler

Handboken består av sju moduler. De tre första modulerna: 1) *Migration, identitet och föräldraskap* 2) *Kulturell medvetenhet och* 3) *Tillit till välfärdsstaten*, fokuserar på samtal och reflektion kring migration och hur föräldrar upplever och anpassar sig till det nya landet. Handboken låter dig reflektera kring föräldrars situation och vilket stöd och vägledning du kan erbjuda dem. De fyra följande modulerna 4) *Barns rättigheter*, 5) *Roller i familjen*, 6) *Våld i nära relationer* och 7) *Hedersrelaterat våld och förtryck*, fokuserar på tillitsskapande och förebyggande arbete.

Handboken inkluderar även en uppsättning bilder som kan användas i samtal med föräldrar.

Upplägg och tidsåtgång

Handboken passar bäst för utbildning i mindre grupper. Förslagsvis kan utbildningen ges i form av sju separata tillfällen. Modulerna kan också användas vid personalmöten, gärna uppdelat i flera tillfällen. Om utbildningen görs i egen regi föreslås ett upplägg där en eller två medarbetare utses till utbildningsledare. De kan förbereda gruppaktiviteter, välja vilka moduler gruppen ska koncentrera sig på och välja relevanta frågor för gruppövningarna att fokusera på. Det tar cirka 1–2 timmar att genomföra en modul. Tidsåtgången kan variera och anpassas efter gruppens behov. I upplägget nedan finns rekommenderad tidsåtgång för respektive steg. Om det inte finns behov av hela utbildningsprogrammet går det också bra att välja ut de moduler som är mest relevanta för verksamheten.

Under gruppdiskussioner är det viktigt att alla känner sig inkluderade och att alla ges möjlighet att komma till tals. Den som leder utbildningen behöver hålla koll på tiden och se till att samtalen är respektfulla och öppna. Var uppmärksam på föreställningar och värderingar som dominerar verksamheten. Skriv in gruppens idéer och utbildningsbehov i er handlingsplan (bilaga 1).

Förväntade resultat av utbildningen

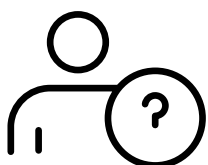
- » Medvetenhet om vikten av interkulturell och tillitsbaserad dialog.
- » Kunskap om några av de utmaningar som nyanlända föräldrar och föräldrar med utländsk bakgrund möter.
- » Kunskap om vikten av att skydda barns rättigheter.
- » Kunskap om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.
- » Verktyg för att inleda svåra samtal med föräldrar.

Omtänksam och respektfull ton

Det är viktigt att belysa gruppmedlemmarnas olika erfarenheter, men detta ska göras på ett respektfullt och omtänksamt sätt.

Det är viktigt att vara hänsynsfulla mot varandra och inte tvinga någon att dela personliga och privata upplevelser om det känns obekvämt. Var respektfulla mot varandra oavsett roller och ansvar inom gruppen.

1

Bakgrund

2

Fundera själv

3

Prata tillsammans

4

Vrid och vänd

5

När du pratar med föräldrar

Varje modul består av fem steg

1. Bakgrund till modulen

Varje modul inleds med en bakgrund och innehåller relevant forskning, fallbeskrivningar, metoder samt citat och referenser till specifika ämnen. Avsätt tillräcklig tid för att läsa bakgrundsinformationen för respektive modul. Det här kan göras individuellt under utbildningen eller i förväg. Om det är ont om tid eller svårt att hinna förbereda sig inför utbildningen kan ni utse en till två personer som kan läsa avsnittet i förväg och göra en kort sammanfattning för gruppen innan ni går vidare till övningarna.

Cirka 40 min

2. Fundera själv

Det här avsnittet ger dig en möjlighet att reflektera själv kring ett antal frågor som knyter an till modulen. Avsätt tillräcklig tid så att alla får möjlighet att fundera på egen hand.

Cirka 20 min

3. Prata tillsammans

Det här avsnittet består av frågor som låter gruppen reflektera tillsammans. Välj frågor som är relevanta för er och som uppmuntrar till samtal och diskussion. Ni kan utse en moderator som håller koll på tiden och ser till att alla kommer till tals.

Cirka 30 min

4. Vrid och vänd

Det här avsnittet bjuder in till djupare samtal och diskussion med utgångspunkt från citat, kortfilmer och andra exempel på situationer och dilemman. Välj vilka exempel som passar er verksamhet bäst och tillåt ett öppet och respektfullt samtal.

Cirka 30 min

**De olika
stegen tar
20–40 minuter
vardera.**

5. När du pratar med föräldrar

Syftet med det här avsnittet är att dra nytta av kunskap, idéer, inspiration och förhållningssätt från modulens steg 1–4. Det är tänkt att ge extra stöd för att inleda samtal med föräldrar och inkluderar förslag på ämnen som kan öppna upp samtal. Till de flesta moduler finns bilder som är framtagna och utprovade för att väcka dialog i mötet med föräldrar. Fundera över och prata om vilka frågor och bilder som kan passa i just er verksamhet.

goteborg.se/pratamedforaldrar

Här hittar du material kopplat till *Prata med föräldrar*, till exempel en PowerPointpresentation som kan användas vid utbildningen.

Handlingsplan

En handlingsplan beskriver hur organisationen genom olika aktiviteter ska möta uppsatta mål. Ta fram en handlingsplan för hur er verksamhet eller grupp kan arbeta mer tillitsbaserat. Det finns en mall längst bak i boken som ni kan utgå från.

Lägg grunden för en interkulturell och tillitsstärkande dialog

I en allt mer globaliserad och föränderlig värld behöver vi lyfta blicken och se bortom etniska, religiösa, språkliga och nationella gränser för att säkerställa en social sammanhållning och förebygga fördomar och konflikter. Den interkulturella dialogen bidrar till Europarådets huvudmål, nämligen att bevara och främja mänskliga rättigheter, demokrati och rättssäkerhet. Interkulturell dialog är därför både en förutsättning och nödvändighet för vår tid. Enligt Europarådet är en rättvis balans mellan de rättigheter och skyldigheter vi har enligt lag avgörande vid interkulturella utmaningar:

”Etniska, kulturella, religiösa eller språkliga tillhörigheter eller traditioner kan inte åberopas för att hindra individer från att utöva sina mänskliga rättigheter eller från ansvarsfullt deltagande i samhället. Denna princip gäller särskilt för rätten att inte utsättas för könsbaserad eller andra former av diskriminering, för barns och ungas rättigheter samt för friheten att utöva eller inte utöva en viss religion eller tro. Kränkningar av mänskliga rättigheter, såsom tvångs- äktenskap, hedersbrott eller könsstympning kan aldrig vara motiverat oavsett kulturell kontext. Likaså kan regler för en – verklig eller inbillad – ”dominant kultur” inte användas för att motivera diskriminering, hatretorik eller någon form av diskriminering på grund av religion, ras, etniskt ursprung eller annan identitet.”

Europarådets vitbok om interkulturell dialog *Living Together as Equals in Dignity*, 2008, 3.4.1 (19)

Mot denna bakgrund finns behov av en interkulturell och tillitsstärkande dialog med nyanlända föräldrar och föräldrar med utländsk bakgrund. Personal kan genom detta bemötande bygga förtroende och vägleda föräldrar att bättre förstå sina rättigheter och skyldigheter i det nya landet. Det skapar också en bra grund för att förebygga alla former av våld.

Tillitsstärkande dialog

Tillit är en tro på någons ärlighet eller förmåga. I ett migrationssammanhang är tillit en viktig del av "migrationsresan". Förmågan att kunna ge och ta emot skydd; före, under och efter resan, handlar om tillit.

När vi talar om *social tillit* i allmänhet finns det två viktiga delar; mellanmänsklig tillit och institutionell tillit. Mellanmänsklig tillit handlar om att känna bekräftelse och tilltro till den andres välvilja. Grunden för mellanmänsklig tillit är att ha en positiv förväntan om att den du möter ska ta dina perspektiv och intressen i beaktande. En sådan positiv förväntan gör att du vågar öppna upp och visa dig sårbar. Tilliten kan byggas upp genom ett bra bemötande, men den kan också raderas av ett dåligt. Vilket bemötande föräldrar får från olika verksamheter har därför stor betydelse. En tillitsstärkande dialog är en process som tar tid och kräver tålamod, när tilliten är etablerad kan den leda till flera fördelar, såsom ökad egenmakt, ömsesidigt lärande och att man närmar sig varandras sätt att se på saker.

När det gäller tilltro till samhällets institutioner så handlar det om funktion och kvalitet. Institutionell tillit och institutionell kvalitet ses ofta som avgörande för nivån av social tillit i ett samhälle. Vi vet att funktion och kvalitet i den offentliga sektorn och i civilsamhället spelar en avgörande roll för att stärka tilliten mellan individ och samhälle och minskar tröskeln till att söka stöd hos myndigheter. Samtidigt påverkas befolkningens grad av tillit till samhällets institutioner av flera faktorer som kultur, inkomst, utbildning, segregation och historia. Studier visar att ju högre materiell välfärd och ju mer välfungerande institutioner ett samhälle har, desto högre är den sociala tilliten.

En utmaning som personal ofta lyfter är balansen mellan att bygga förtroendefulla relationer med föräldrarna samtidigt som de ska säkerställa barnets bästa i enlighet med barnkonventionen. Det kan också vara så att föräldrarnas traditioner och synsätt i vissa frågor väcker motstridiga känslor hos dig.

Om interkulturella utmaningar inte hanteras på rätt sätt är det lätt att fastna i konflikter kring kultur. Det riskerar att skapa en känsla av osäkerhet hos dig som personal i förhållande till föräldrar som du möter. Det kan i sin tur leda till ett passivt förhållningssätt, som att undvika att ställa viktiga frågor till exempel vid misstanke om våld i hemmet eller hedersbaserat våld och förtryck.

Syftet med handboken är att uppmuntra till reflektion och ge dig verktyg att inleda en dialog med föräldrar kring svåra frågor. Handboken är också en vägledning för din arbetsgrupp om hur man kan närma sig dessa frågor för att på bästa möjliga sätt stärka barns rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Genom tillitsstärkande relationer och ett respektfullt bemötande kan du ge ett viktigt stöd.

**Social tillit är det
lim som håller
ihop samhället.**

Bo Rothstein
Professor emeritus,
Göteborgs Universitet

Modul 1

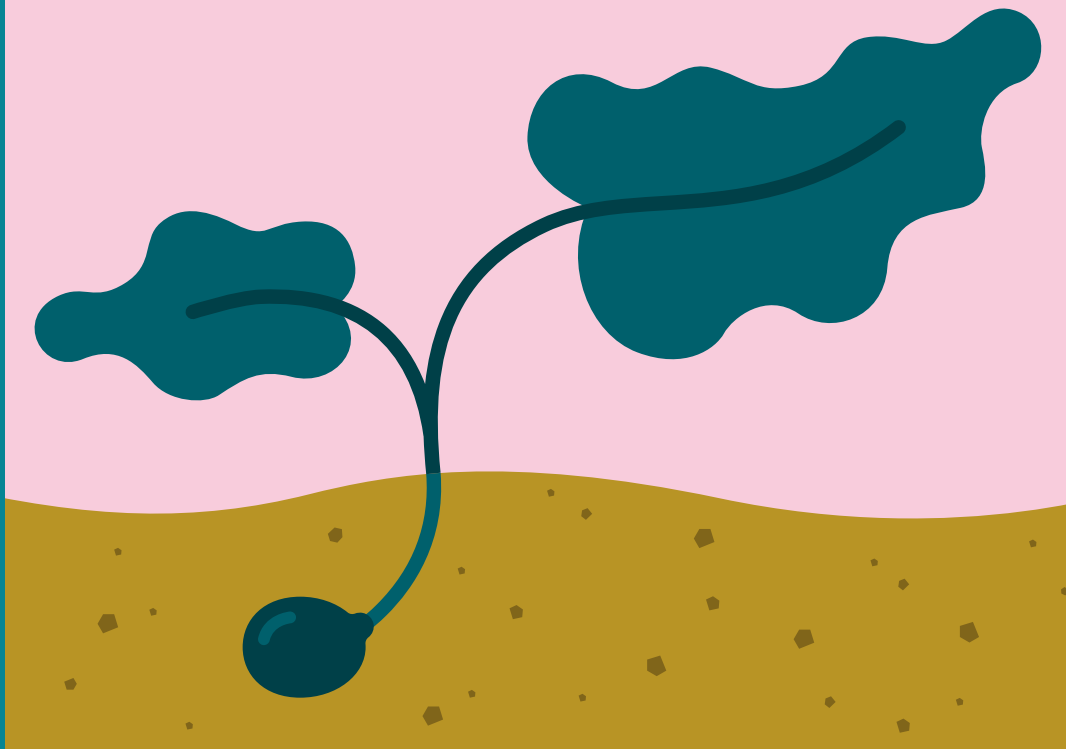
Migration, identitet och föräldraskap

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Migration och hur migration kan påverka föräldraskap och identitet.
- Hur migrationsprocessen påverkar det psykosociala välmåendet.
- Hur du som möter föräldrar kan främja deras känsla av tillhörighet.

Tänk på!

Det är viktigt att inte se migranter som passiva offer, utan som aktiva aktörer som har förändrat sin livssituation.

Föräldraskap i förändring

Att bli förälder och att följa barnen genom deras olika utvecklingsfaser innebär för de flesta en stor omställning. Många funderar på sin egen barndom och tonårstid, vad som var bra och vad som inte var bra och hur en själv vill vara som förälder. Att inte själv ha varit barn eller vuxit upp i det land du blir förälder i kan vara extra utmanande. Det kan skapa eller förstärka en känsla av bristande tillhörighet och väcka frågor kring identitet. Många kan känna sig osäkra på föräldrarollen i Sverige och uppleva att de saknar förebilder, nätverk och stöd. Det kan också vara svårt att förstå samhällets struktur och insatser kring barn. Här kan du som möter föräldrar göra stor skillnad!

I Sverige har värderingar och attityder kring barnuppfostran förändrats i snabb takt under de senaste hundra åren. Många föräldrar vill inte uppfostra sina barn på exakt samma sätt som de själva har blivit uppfostrade. De vill ta det bästa från sin egen uppväxt och kombinera det med det de tycker är bäst för sina barn. Detsamma gäller även utlandsfödda föräldrar. Att förmedla att det går att förena olika uppfostringsstilar, att inte behöva välja mellan det ena och det andra, kan vara ett sätt att stärka de föräldrar som du möter. Nya sätt att se på saker behöver inte betyda att de överger en tidigare kultur eller grupp.

Migration och dess olika faser

Migration betyder människors rörelse inom eller mellan länder med syftet att flytta, antingen för att de behöver skydd eller av yrkes-, utbildnings- eller familjescäl.

Begreppet migrant beskriver en person som av olika anledningar flyttar från sin hemort, tillfälligt eller permanent. Begreppet flykting däremot, används för att beskriva de som flyr väpnade konflikter, förföljelse eller naturkatastrofer.¹

FN:s uträkning 2020 visade att det fanns 280,6 miljoner internationella migranter i världen och att 79,5 miljoner av dessa personer tvångsförflyttades på grund av förföljelse, konflikter, våld, kränkningar av mänskliga rättigheter eller andra skäl.²

Migration påverkar människor på olika sätt och under olika lång tid. Det är därför viktigt att ha kunskap om migrationens olika stadier och hur migration påverkar människors liv. Migrationserfarenheten kan delas in i tre faser; premigration, migration och postmigration.

- » **Premigrationsfasen** handlar om det liv personen levt i ursprungslandet, det vill säga personens socioekonomiska förutsättningar, familjesystem, kultur och psykosocialt välbefinnande och de händelser som lett fram till migrationen.
- » **Migrationsfasen** omfattar händelser och erfarenheter under själva förflyttningen eller flykten. Det kan handla om farliga flyktvägar, osäkra transporter och vistelse i transit eller flyktingläger. För en del är resan odramatisk.
- » **Postmigrationsfasen** handlar om personens etablering i det nya samhället. Hens sociala ställning, arbete, boende, ekonomiska situation och syn på framtiden.

Migrationsstress

Migrationsstress är en reaktion på de påfrestningar som en person utsätts för innan, under och efter en flykt. Förutom migrationsfasen då personen befinner sig "mitt emellan" kan försämrade sociala och ekonomiska villkor i det nya landet bidra till migrationsstress.

Minoritetsstress

Minoritetsstress är något som personer upplever på grund av strukturell ojämlikhet, fördomar och medvetna eller omedvetna kränkningar. Vardagsrasism kan vara en orsak till att minoriteter upplever stress i sin tillvaro.

"Personer med tillfälligt uppehållstillstånd och i synnerhet papperslösa hamnar i en situation där de varken kan återvända eller etablera sig i Sverige. Det blir ett plågsamt limbo som bidrar till både föräldrars och barns psykiska ohälsa och olika former av utsatthet."

Diakon, Svenska kyrkan

Att lämna och möta någonting nytt

När människor migrerar från ett land till ett annat bär de med sig sin historia, sina traditioner, sina värderingar och sina minnen. För många innebär migrationen ett smärtsamt avsked från familj, släkt och vänner och från platsen där man vuxit upp.

Så här skriver författaren Theodor Kallifatides³:

"Jag började den här skriften i avsikt att reda ut vad som hänt mig efter trettiosex års liv som främling. Jag har inte blivit svensk, även om jag inte längre är den grek jag trodde jag var. Jag är inte ens främling till hundra procent. Jag kan kort och gott inte säga vad jag har blivit. (...) Det finns stunder då jag känner mig naknare än då jag föddes, då har man i varje fall en navelsträng, och jag sörjer som efter en olycklig kärlekshistoria. Men det finns också stunder då jag känner en djup frid över att jag lärde mig älska något annat än det som var mig givet."

Efter flytten startar en långsam och för en del en smärtsam process för att återställa en känsla av ordning och hopp om framtiden. För föräldrar och barn kan situationen dessutom påverkas av ifall man har kommit till Sverige med hela sin familj eller som ensam vårdnadshavare. En del kan ha lämnat efter sig barn, en förälder eller syskon som, i sin tur, kanske också väntar på möjligheten att ansluta sig till resten av familjen i det nya landet. Andra kan ha förlorat familj och vänner under resans gång. Migrationsstress, traumatiska upplevelser, asylstatus och socioekonomisk utsatthet är några faktorer som kan påverka processen att slå rot i det nya landet. För vissa kan den fortsatt svåra situationen i ursprungslandet bli en börda och påverka den psykiska hälsan en lång tid framöver.

Vissa kan ha svårt att förstå det nya landets normer och värderingar, vilket kan leda till att personen håller än hårdare tag i tidigare värderingar och vanor. Att hålla fast vid traditioner och normer kan också vara relaterat till en rädsla för att förlora sin identitet eller auktoritet som förälder. Detta kan i sin tur leda till spänningar inom familjen, till exempel mellan barn och föräldrar.

Detta beskrivs av psykoanalytikern Salman Akhtar i *Immigration and Acculturation: Mourning, Adaptation, and the Next Generation*⁴:

"Efter att ha förlorat viktiga kontakter (t.ex. med släktingar, vänner och betydelsefulla institutioner) till följd av att de lämnat sitt ursprungsland, är det vanligt förekommande att utrikes födda föräldrar känslomässigt investerar i sina barn fullt ut. Barnet kan fylla tomrummet för alla förlorade relationer."

Det tar tid för känslan av tillhörighet att växa fram. Här kan insatser som främjar integration vara viktiga och vi behöver se vilka som bara behöver tid att få läka och vilka som behöver professionell hjälp.

Sexuellt och könsbaserat våld under flykten

”Personer på flykt, speciellt kvinnor och flickor, har särskilt hög risk att utsättas för hot, våld, miss-handel och trakasserier i ursprungslandet eller länder de passerar under sin flykt, även i Europa.”

FN:s bedömningsrapport om sexuellt och könsbaserat våld (SGBV), 2016

Posttraumatisk tillväxt

Posttraumatisk tillväxt innebär en positiv personlighetsförändring efter traumatiska händelser i livet. Det innebär en genomgående förändring av hur man uppfattar sig själv och kan i längden leda till en positiv utveckling i livet.

Risk för stress och psykisk ohälsa

Forskning visar att migration innebär en form av stress. Att lämna det som är bekant såsom familj och familjära omgivningar är, för många, en omvälvande process oavsett om det varit frivilligt eller ej. För många migranter, i synnerhet flyktingar och asylsökande, är risken att utsättas för extrem stress eller traumatiska händelser mycket vanlig. De kan själva ha varit utsatta för direkta hot eller våld, eller veta att deras närstående utsatts för hot, skada eller sexuellt våld. Det kan medföra betydande psykisk ohälsa.

Posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) är en förlängd stressreaktion som uppstår hos den som upplevt olika typer av traumatiska händelser. Det är vanligt att personen återupplever traumat i form av påträngande minnesbilder, flashbacks eller mardrömmar, undviker sådant som kan påminna om traumat, känner skuld, skam, depression, koncentrationssvårigheter, aggressioner och sömnsvårigheter. Alla som genomlevt en traumatiserande händelse utvecklar inte psykisk ohälsa.

Läs mer om risk- och skyddsfaktorer

International Organization for Migration (IOM) har tagit fram en handbok om skydd och stöd till migranter som riskerar att utsättas för våld, exploatering och utnyttjande. Handboken ger fördjupad information och råd till personal som möter människor på flykt. Den finns att ladda ned från IOM:s hemsida: www.iom.int/iom-handbook-migrant-protection-and-assistance

Migrationsinfo.se presenterar forskning och statistik om integration och migration i Sverige. De har även samlat information om psykisk ohälsa hos flyktingar: www.migrationsinfo.se/psykisk-ohalsa

"Den första månaden känns det inget speciellt. Det är som att du är på en semester och att du tillbringar några dagar här. Sen när du börjar tänka på det så slår det dig att nej, detta är en permanent semester och du har lämnat allt och du behöver vara här, du behöver rota dig, yani du får en känsla av 'ghorbat', men den känslan är mer behaglig än döden, det är för att, tja, även den känslan kommer gå över."

Afghansk flykting i Istanbul, i forskningsstudie
vid Migration Research Center, Koç University, 2019

Ghorbat

Begreppet *ghorbat/gürbet/el ghorba* betyder att känna sig som en främling och att vara långt ifrån sitt ursprungsland.⁵ Som nyanländ kan det kännas svårt att ta sig ur ghorbat, det vill säga att skapa en känsla av tillhörighet och identitet i det nya landet.

Även om det saknas en svensk motsvarighet till ordet *ghorbat* beskrivs fenomenet i Vilhelm Mobergs serie *Utvandrarna* där han beskriver hur Kristina känner att *"Hon skulle för återstoden av sitt liv befinna sig hemma men hon var ju borta"*.

Kaipuu är ett annat ord som beskriver känslan av längtan och det kommer från det finska språket.

På ukrainska används ordet *tyra* för att beskriva ett starkt lidande och en längtan efter något som gått förlorat.

I portugisiskan används begreppet *saudade* för att beskriva känslan av att veta att någon eller något kanske inte kommer tillbaka till oss. Det är en djup känsla av ledsamhet och om-tanke. En studie om portugisiska migranter i Schweiz visar att längden på bosättning utomlands påverkade *saudade*-nivån: ju längre tid utomlands desto mindre *saudade*.⁶

”Människor är ofta nyfikna på andras kulturer vid resor i andra länder. Om människor vore lika nyfikna på andras kulturer i det egna landet kunde föräldrar med olika bakgrund guida varandra i föräldraskapet.”

Avdelningschef
socialförvaltningen Nordost
i Göteborgs Stad

Svenska diasporan i Chicago

Från mitten av 1800-talet till ungefär 1930 emigrerade ungefär en och en halv miljon svenskar till USA. Den första generationens bosättningar i Chicago och på Minnesotas landsbygd visar ett välkänt mönster som handlar om migranternas överlevnadsstrategier. I dessa orter skapade svenskarna ett slags samhälle med egna affärer, restauranger, kyrkor och andra institutioner och där fanns en gemenskap kring ursprunget och det svenska språket. Att bo nära varandra och välja samma yrken är ett vanligt sätt för migranter att skapa en social närhet omkring sig och på så vis hantera en utsatt situation. De fortsätter att använda sitt modersmål och förmedlar råd och hjälp till varandra.

En ny tillhörighet och integration

Känslan av tillhörighet handlar om relationen mellan individ och samhälle. Det handlar om att känna sig hemma, både i sig själv och i olika grupper, som familj, vänner, kollegor eller i sitt bostadsområde. Vår identitet skapas då vi förstår oss själva i relation till hur andra människor beter sig och uppfattar oss.

Begreppet integration används ofta för att beskriva dels en ömsesidig respekt och förståelse mellan människor, dels kunskap om varandras kultur, synsätt och samhälle. Integration handlar också om arbets- och bostadsmarknad, språk, samhällsorientering, social jämlikhet, hälsa och välbefinnande samt att delta i samhället kulturellt och politiskt. För den som migrerat till ett nytt land handlar det om att känna sig hemma både i det nya och det gamla och att känna tillhörighet i det nya samhället. Här kan du som möter föräldrar göra stor skillnad för att underlätta processen!

Diaspora och transnationellt engagemang

Ordet diaspora beskriver en grupp migranter som delar samma etniska eller nationella bakgrund och där känslan av samhörighet kretsar kring den kollektiva identiteten. Det handlar om en grupps uttryck för identitet och kultur i ett nytt land, där relationen till hemlandet har en grundläggande betydelse.

Det kan också handla om olika engagemang, sociala band och organisationer som sträcker sig till gruppens ursprungsland. Ett exempel på detta är remitteringar, att migranter skickar pengar till familj och släkt i hemlandet. Men det är inte bara pengar som skickas, det förs också över kunskap, kontakter, idéer och annat som kan stärka lokalsamhällena i ursprungslandet. Sociala media gör det också möjligt att byta visuella, kulturella uttryck och lära över gränserna. Tack vare den tekniska utvecklingen är det lättare för migranter att hålla kontakten med släkt och vänner i ursprungslandet nu än det var för tjugo år sedan.

”Invandrare bor på ett ställe och svenskarna på ett. Svårt att ha utbyte och prata med varandra. Om vi hade haft kontakt med varandra hade allt förändrats positivt.”

Ur *Liv utan våld hemma (temaområde segregation)*,
en medborgardialog i Biskopsgården i Göteborg, 2020

Övningar modul 1

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Hur tror du att migrationen kan ha påverkat de föräldrar och vårdnadshavare du möter?
2. Hur kan migrationsstress yttra sig hos föräldrar och hur kan det påverka deras barn?
3. Hur kan minoritetsstress yttra sig hos föräldrar och hur kan det påverka deras barn?
4. Hur kan du i din roll informera och motivera föräldrar att ta del av föräldraskapsstöd?
5. Vad innebär "att hitta hem"?
6. Hur kan du stödja människor att utveckla en känsla av tillhörighet i det nya landet?
7. Om du själv har migrationserfarenhet, hur har det påverkat dig under din tid i Sverige. Hur hjälper din egen erfarenhet dig i mötet med föräldrar?

Prata tillsammans

1. På vilket eller vilka sätt kan identiteten förändras över tid efter migrationen till Sverige?
2. Vilka risker finns med att se föräldrarna vi möter som offer?
3. Hur kan migration påverka barn? Hur kan barn som fötts i Sverige, eller inte minns flykten/flytten, påverkas av föräldrarnas migration?
4. Hur skulle vi i vår verksamhet kunna stärka föräldrar som kanske befinner sig i ett "föräldraskap i förändring"?
5. Finns det tillfällen i verksamheten där det kan vara tillitsstärkande att lyfta kopplingen till föräldrarnas och barnens ursprungsland (så som språket, kulturen, traditioner)? När då?
6. Diskutera olika faktorer som kan stärka tilliten i relationen mellan dig och föräldern.
7. Behöver vi lära oss mer? Hur kan vi gå vidare?

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Hur påverkar migration föräldraskapet?

Vad händer när den viktigaste uppgiften – att vara förälder – vänds upp och ner på en plats där allt är nytt och främmande? Fatumo Osman, docent i omvårdnad, berättar om lösningar som får stor betydelse för föräldrar, barn och samhället.

Sök på UR, urplay.se, efter föreläsningen [Hur påverkar migration föräldraskapet?](#) Se på filmen (21 minuter) och diskutera frågorna nedan.

Fatumos forskning visar att föräldrar upplever att de har förlorat den kollektivistiska familjemodellen som de har haft. I Sverige finns en mer individualistisk syn på uppfostran. Här förväntas att du själv eller den närmaste familjen ska fylla de flesta funktionerna som föräldraskapet kräver.

- » Hur ser ni på frågan kring kollektivistiska och individualistiska familjemodeller och synsätt på uppfostran?

Föräldrarna pratar också om att rollerna förändras när man kommer till det nya landet. Barn lär sig språket och får kunskap om samhällets normer, medan föräldrarna inte kan så mycket om systemet och olika verksamheter. Det kan leda till konflikter. Så här säger en mamma från Somalia: *"... barnet kan säga, om du inte ger mig pengar så kan jag säga till socialen, jag ska säga till polisen... de hotar dig och problemet är att mamman inte vet någonting. Hon tänker att hon ger pengarna så att barnet inte går till socialen".*

- » Vad tänker ni om de rollförändringar som nämns och dess konsekvenser?

Fatumo berättar om ett program för föräldrastöd som heter *Ladnaan*. Det är ett kulturanpassat program utvecklat för att passa föräldrarnas behov utifrån ett föräldraskap i förändring.

- » På vilket sätt kan ett föräldrastödsprogram bidra till att utjämna hälsoskillnader?
- » Varför tror ni att det är viktigt med ett kulturspecifikt stöd till vissa föräldrar?

Om att stanna kvar fast man längtar någon annanstans

Hibas personliga berättelse handlar om rotlöshet men också om att stanna upp och skapa en trygg framtid för barnen. Hon har alltid burit på en stark längtan att flytta någon annanstans. När hennes barn är stora nog vill hon flytta tillbaka till sin bänk vid Medelhavet.

Sök på Youtube efter kanalen *Hej hej Sverige!* och filmen om Hiba *Om att stanna kvar fast man längtar någon annanstans*. Se på filmen (10.21 minuter) och diskutera frågorna.

- » Vad tänker ni när ni hör Hiba berätta om rotlöshet och att längta någon annanstans?
- » Hur kan de föräldrarna ni möter påverkas av känslan av rotlöshet eller känslan av *ghorbat*? Hur kan det påverka barnen?
- » Hibas råd till alla nyanlända föräldrar är att inte vara rädda att deras barn lär sig ett nytt språk, en ny kultur och ett nytt sätt att göra saker och ting på. Hon tror inte att barnen kommer att glömma sin kultur då det är föräldrarna som bär på den och för den vidare. Vilka andra faktorer kan vara viktiga för att komma till ro i ett nytt land?

Serierna på *Hej hej Sverige!* produceras av Utbildningsradion (UR) som gör utbildningsprogram för bland annat SFI, studieförbunden och universiteten.

.....

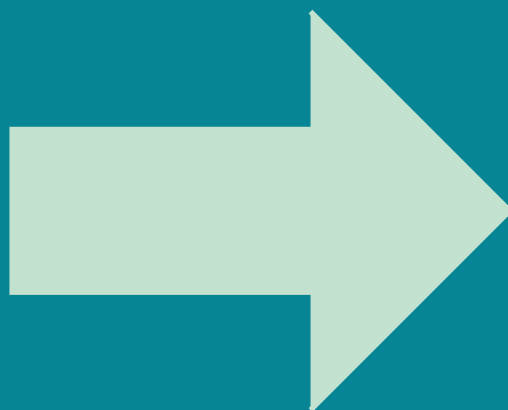
.....

.....

.....

.....

.....

Sorg, anpassning och nästa generation

I sin bok *Immigration and Acculturation: Mourning, Adaptation, and the Next Generation* undersöker psykoanalytikern Salman Akhtar olika stadier i livet för invandrare i USA, inklusive frågor om arbete, pengar, äktenskap, vänskap, ungdom och åldrande. Han skriver följande om att utrikesfödda föräldrar ofta har högt ställda förväntningar på sina barn:

"Föräldrar får bukt med skulden för att ha lämnat familjemedlemmar och släktingar (och ibland ens egna föräldrar) genom ett överdrivet föräldraengagemang. Att se deras barns liv utvecklas till det bättre, inte minst ekonomiskt, gör verkligen föräldrarna stolta och glada. Samhörighet till barnet stärks av föräldrarnas behov av dem som kulturöversättare och vägledare i det nya samhället."

- » Alla föräldrar, oavsett ursprung, har ofta ett starkt känslomässigt band till sina barn. Vad kan det finnas för möjligheter och risker med höga förväntningar på barnen?
- » Vad finns det för risker med att barnen blir vägledare i det nya samhället? Vad finns det för vinster?
- » Hur kan samhället stödja familjen om barnet får ta för stort ansvar?
- » Hur kan minoritetstress påverka föräldrar och inte minst barn i mötet med offentliga aktörer?

"Att tas på allvar": kvinnors reflektioner över hur migrationsupplevelser påverkar deras hälso- och sjukvårdsbehov under graviditeten i Sverige

Eva K. Robertssons studie handlar om femton kvinnors reflektioner över hur migrationen påverkade deras hälsa och sjukvård under graviditeten⁸.

Några av kvinnorna uppgav att de flyttade till Sverige för att säkra en bättre framtid för sina barn. De uttryckte en stor sorg över att ha lämnat sina ursprungsländer och att de saknade sina familjer och tidigare liv – som om de hade tappat en bit av sig själva när de lämnade. Kvinnorna sa att det var svårt att vara beroende av social välfärd och myndigheter. Vissa var arbetslösa och andra hade svårt att hitta anställning i allmänhet eller anställningar som var relevanta för deras yrkesbakgrund.

Brist på socialt stöd och nätverk samt förändrade könsroller skapade ofta mycket spänning i kvinnornas relationer med sina män. Vissa kvinnor talade om konflikter mellan makar som var svåra att hantera, inklusive våld och/eller skilsmässa. Andra kvinnor reflekterade över deras förändrade relationer med barnen som hade lärt sig svenska och kommit in i samhället snabbare och lättare än de själva. *"Det är inte lätt att stödja mina barn i skolan och i livet ... att vara tillräckligt bra som förälder."*

- » Har ni i er verksamhet stött på kvinnor med liknande upplevelser?
- » Beroende på uppdraget som er verksamhet har, hur kan ni ge stöd till en kvinna i en liknande livssituation?
- » Vilka risker finns det med att se kvinnorna som offer istället för som aktörer? Hur kan ni stärka kvinnors egenmakt och deltagande i arbetslivet och i samhället i stort?
- » Vilken myndighet eller vilka insatser kan ni hänvisa personen till vid behov av extra stöd?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

Reflektera och diskutera tillsammans kring påståendena nedan. På vilka sätt är de relevanta inom din verksamhet?

- » Du kan stärka föräldrars egenmakt och få dem att känna sig trygga genom att vara välkomnande, nyfiken och visa att du är intresserad. Försök på olika sätt att underlätta för föräldern att våga öppna sig, berätta och ställa frågor. Visa, med både ord och kroppsspråk, att du inte dömer.
- » Försök att möta varje förälder där hen befinner sig. Se mötet som ett sätt för dig själv att lära dig. Tala om att föräldrarna alltid får fråga om de undrar över något.
- » Även om personen du möter bott länge i Sverige så är det en ny upplevelse att bli förälder. Och det kan vara en särskild utmaning att bli förälder i ett land där man själv inte varit barn och kanske saknar nätverk.
- » Ibland kan föräldrar känna sig diskriminerade eller utpekade. Var tydlig och förklara varför du informerar eller frågar. Ibland behöver du berätta att du ställer frågan till alla.
- » Det är viktigt att vara medveten om att det kan finnas ett stigma kring vissa grupper. Att arbeta mot fördomar och stigma är viktigt för att alla ska våga vara öppna med sin härkomst och identitet.
- » Om du ser tecken på att en förälder lider av psykisk ohälsa är det viktigt att hänvisa till hälso- och sjukvård, till exempel vårdcentralen eller Kris- och traumamottagningen.
- » En förutsättning för ett ömsesidigt möte är ett professionellt förhållningssätt präglat av engagemang, inkännande, lyhördhet samt empati. Notera att man som personal bör vara försiktig med att dela privata upplevelser.
- » Var medveten om att det är skillnad på att arbeta med en tolk jämfört med att arbeta med en kulturtolk. Medan tolkens roll är att strikt översätta det som sägs, kan kulturtolken ha en stödjande roll i tolkningen av kulturella sedvänjor och seder.

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Hitta rätt

Många föräldrar är osäkra på hur det svenska samhället fungerar. Det kan vara svårt att veta vart man ska vända sig i olika situationer och vad olika myndigheter har ansvar för och vilket stöd man kan få.

- » Vet du vart din familj kan vända sig i olika situationer?
- » Vad skulle du vilja veta mer om i vår verksamhet?
- » Är det något vi i personalen kan göra för att underlätta?

Transnationella band

Föräldrar kan också ha ett transnationellt socialt engagemang. Det handlar inte bara om att skicka pengar till sina familjer och släktingar utan också om överföring av kunskap och idéer mellan länderna.

- » Har du familj och släkt i andra delar av världen? Hur håller ni kontakt?

Känsla av tillhörighet

Integration kan betyda olika saker för olika människor. Likaså kan en känsla av tillhörighet ha olika innebörd för föräldrar som du möter.

- » Vad betyder integration för dig?
- » Känner du dig hemma här?
- » Till vilka eller till vad känner du tillhörighet?

Illustration: Yvette Gustavsson

Prata utifrån bilden

Bilden kan användas för att inleda ett samtal med föräldrar. Du kan till exempel be dem att skriva eller säga fem saker de tänker på när de tittar på bilden. Nedan finner du också frågor du kan använda för att få igång samtalet.

Frågor du kan ställa

- » Vad händer i bilden?
- » Hur känner sig pappan?
- » Hur känner sig barnet?
- » Känner du igen dig?
- » Vad kan det finnas för utmaningar med att byta land?
För föräldrar? För barn?
- » Vad kan man göra för att hantera utmaningarna?
Hur gör du?

Barn, migration och integration i en utmanande tid, Karin Helander och Pernilla Leviner, 2019

I den här boken presenteras sex forskningsprojekt som drivs inom ramen för en satsning på temat barn, migration och integration på Stockholms universitet. Alla undersöker olika utmaningar som barn och unga som söker skydd och ett bättre liv i Sverige möter.

Migration och anpassning: den okända resan, Riyadh Al-Baldawi, 2014

Migration och anpassning utgår från människans upplevelser av de psykosociala förändringar som sker under och efter migrationen. Boken berättar utifrån ett interkulturellt kliniskt perspektiv vad som händer med människor som tvingas fly och anpassa sig till en tillvaro i ett nytt land.

Effekten av krig: Posttraumatisk stress och social tillit hos flyktingar, Delmi, 2020

Denna rapport undersöker hur upplevelsen av trauma påverkar flyktingars psykiska hälsa och sociala tillit gentemot andra och värdlandets roll för utvecklandet av posttraumatisk stress och social tillit. Rapporten lyfter fram behovet av insatser för att motverka posttraumatisk stress till följd av krigstrauma hos flyktingar i Sverige.

Exillitteratur i Sverige de senaste 50 åren, Delmi, 2021

Hur gestaltas och skildras exil, och erfarenheten av den, i skönlitteraturen? I denna kunskapsöversikt undersöks skönlitteratur som skrivits av författare som kommit till Sverige som flyktingar eller på grund av påtvingad migration, eller vars familj har erfarenhet av migration, under de senaste 50 åren.

Minoritetsstress i praktiken, Länsstyrelsen Stockholm, 2021

Syftet med den här skriften är att ge en introduktion och exempel för att förstå och motverka minoritetsstress i relation till rasism. Genom att känna till de mekanismer som ligger bakom kan vi lättare upptäcka, benämna och analysera både vad som väcker minoritetsstress och hur vi kan hantera den.

Slutnoter

1. Flykting eller migrant enligt UNHCR. Finns att läsa på sverigeforunhcr.se.
2. The International Organization for Migration (IOM) (2019): IOM Handbook on Protection and Assistance to Migrants Vulnerable to Violence, Exploitation and Abuse.
3. Kallifatides, Theodor (2013): "Ett nytt land utanför mitt fönster", s. 36.
4. Akthar, Salman (2014): "Immigration and Acculturation: Mourning, Adaptation, and the Next Generation", s. 207.
5. Mammad, Aidani (2010): "Existential Accounts of Iranian Displacement and the Cultural Meanings of Categories", s. 133; Abbasi, Khadija and Monsutti, Alessandro (2017): "To Everyone, Homeland is Kashmir: Cultural Conceptions of Migration, Wellbeing, Adulthood and Future among Young Afghans in Europe", s. 6.
6. Neto, Félix (2019): "Acculturation, Adaptation and Saudade Among Portuguese Migrants", s. 667-679.
7. Olsson, Erik (2016): "Diaspora – ett begrepp i utveckling", kunskapsöversikt, Delmi, s. 7.
8. Robertson, Eva K. (2015): "'To be taken seriously': women's reflections on how migration and resettlement experiences influence their healthcare needs during childbearing in Sweden", s. 60.

Modul 2

Kulturell medvetenhet

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Kultur och interkultur som begrepp.
- Interkulturell dialog och hur det relaterar till mänskliga rättigheter.
- Vikten av att kommunicera.
- Hur du kan bli kulturellt medveten och förstå dina egna kulturella föreställningar och normer.

Interkulturell dialog

Den sociala integrationen kan vara svårare för vissa nyanlända föräldrar på grund av de är ovana vid det nya samhällssystemet eller känner en misstänksamhet gentemot offentliga myndigheter. Detta kan vara en utmaning för personal som är ovana att möta nyanlända personer eller som har svårt att finna gemensamma referensramar i sättet att tänka, känna eller agera. Det här kan försvåra den professionella relationen med föräldern. Saknas organisatoriskt stöd kan det leda till att personal undviker nödvändiga ämnen eller inte ingriper i situationer som de känner sig obekväma med, till exempel frågor om våld i hemmet och hedersbaserat våld och förtryck. Bristande kunskap och bristfälligt bemötande kan i sin tur bidra till att öka misstro och misstänksamhet mot både personalen och organisationen de representerar.

Interkulturell dialog kan bidra till att minska risken för att situationer som dessa inträffar och är därför ett användbart verktyg och förhållningssätt att använda i ditt dagliga arbete. Med ett rättighetsbaserat arbetssätt kan du bli bättre på att göra föräldrar delaktiga och stärka deras egenmakt, ge ökad livskvalitet och undvika att diskriminera personer eller grupper.¹

Läs mer om rättighetsbaserat arbetssätt på sidan 59.

Vad är kultur?

Ordet kultur är ett av språkets mest tvetydiga och komplexa ord, och därför svårt att definiera. Ordets betydelse skiljer sig oerhört mycket från det lingvistiska till de etnologiska perspektiven. Kultur inkluderar allt som människor gör. Det påverkar vår syn på världen såväl som vårt beteende. En kultur är inte en konstant uppsättning fasta ramar, seder och bruk utan är under ständig förändring. Inom sociologin syftar begreppet kultur på de symboler, seder, språk, traditioner, övertygelser, värderingar och artefakter som är en del av alla samhällen samt de kollektiva identiteter och minnen som utvecklats över tid, genom historien. Begreppet kultur syftar därför på sociala normer och beteenden, det vill säga regler och uttryck som människor är eniga om att använda.²

Som människor är vi komplexa varelser, begreppet kultur kan därför inte användas som den enda förklaringen till vårt beteende. Vi är alla konstruerade av ett komplext samspel av kulturer. Till exempel har social klass, politisk ideologi och geografiskt ursprung stor betydelse när en persons kulturella identitet formas.

Visste du att?

Ordet "kultur" kommer från det latinska ordet "colere" som betyder "odling" eller "bildning".

Problemet med en enhetlig kultur

Nationell kultur, etnicitet eller religion är på många sätt fortfarande den grund på vilken vi uppfattar och definierar varandra. Betoningen av en enhetlig kultur leder till stereotyper, det vill säga en generaliserande syn på en grupp:s egenskaper och natur, vilket ger lite utrymme för individualitet och självidentitet. Detta gör det svårare för människor att mötas och interagera utanför stereotypa förväntningar.

Kulturell medvetenhet

En interkulturell dialog förutsätter att du förstår dig själv, dina tankar och reaktioner och hur vi alla påverkas av vår omgivning. Att känna till sina kulturella föreställningar, det vill säga de normer, idéer och värderingar som omger oss, är att vara kulturellt medveten, vilket också är en grund för den interkulturella dialogen.

”Ett interkulturellt förhållningssätt handlar inte om att aldrig göra fel, aldrig trampa på tårna – utan om att vara uppmärksam på när det blir konstigt eller fel, så att det går att styra in mötet eller samtalet på rätt väg.”

Patrick Gruczkun, utbildningsledare på Göteborgsregionen

Interkulturalitet

Interkulturalitet innebär att människor med olika kulturella bakgrunder har förmåga och vilja att dela, uppleva och lära sig om varandras kultur. Om vi tar det ett steg längre kan interkulturalitet också leda till att vi tillsammans skapar nya roller, identiteter, attityder och perspektiv. Att hantera kulturella skillnader börjar därför inom oss själva. Det handlar om att vara medveten om våra förväntningar på andras och våra egna reaktionsmönster och att hitta sätt att hantera dessa känslor.

Vad är interkultur?

Interkultur betyder mellanmänniskt samspel och avser en process där det finns en ömsesidig kontakt mellan individer med skilda kulturella bakgrunder. Det är den process där människor från olika språk och kulturer kommunicerar och interagerar med varandra. Genom kommunikation och interaktion kan vi bli medvetna om andra människors kulturella övertygelser och värderingar. Det utvecklar vår förståelse och gör att vi kan reflektera över vår egen kultur och hur den formar oss. Detta förutsätter dock att vi har upplevt kulturella möten som för oss närmare en känsla av jämlikhet mellan individer och kulturer.

Ett interkulturellt samhälle kännetecknas av jämlik interaktion mellan människor som samarbetar med varandra snarare än samexisterar.³ För att uppnå detta måste analyser och åtgärder riktas mot de mekanismer som leder till ojämlika villkor i samhället, såsom segregation, hälsa, utbildning, socioekonomisk ojämlikhet och diskriminering på grund av hudfärg, etniskt ursprung, inkomst etc. Detta är grunden i det sociologiska och strukturella perspektivet.

Vad är interkulturell dialog?

Begreppet interkulturell dialog började på 1970-talet att användas och utvecklas av organisationer som Europarådet och FN för att främja mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatsprincipen.⁴ Syftet har varit att undanröja fördomsfulla uppfattningar om den andre och att motverka ett samhällsklimat präglad av misstänksamhet, spänningar och fördomar. Enligt FN innebär interkulturell dialog ett *”rättvist utbyte och dialog mellan civilisationer, kulturer och folk, baserat på ömsesidig förståelse och respekt och lika värdighet av alla kulturer”*. Interkulturell dialog, som också omfattar interreligiös dialog, uppmuntrar kulturell mångfald på lokal och nationell nivå. Att använda interkulturell dialog är en del av arbetet mot diskriminering av minoriteter, etnocentrism och rasism och för att uppnå jämlikhet, inkludering och social sammanhållning.

Hur vi kommunicerar med varandra spelar roll

Forskning om olika kulturers sätt att kommunicera visar på att man i individualistiska kulturer föredrar en mer direkt kommunikation, medan man i kollektivistiska kulturer föredrar en mer indirekt kommunikation. Många kulturer tenderar att ha en blandning av de båda sätten.

Vid direkt kommunikation uttrycker man tydligt det man vill förmedla. Individen kommunicerar öppet och utan omsvep den egna åsikten om saker och ting och vilka behov som hen har. Här behöver man endast stå till svars för sin egen självständiga åsikt.

Vid indirekt kommunikation förmedlas meningen inte bara i det som sägs utan även i själva sättet något uttrycks. Med tanke på att den enskilda identiteten i kollektivistiska kulturer är beroende av gruppen, som oftast utgörs av familjen eller släkten, behöver också det som individen kommunicerar anpassas efter hela gruppen.

Individualister är ofta mål- och resultatorienterade när de ska lösa konflikter, medan kollektivister tenderar att lägga tonvikten vid att behålla sitt anseende och inte "tappa ansiktet" under en diskussion. I det kollektivistiska förhållningssättet spelar även de personliga relationerna och det ömsesidiga förtroendet en stor roll.

Det är viktigt att tänka på att det finns olika sätt att kommunicera. Ibland behöver man kanske ställa många olika sorters frågor för att få svar.

Utveckla kulturell medvetenhet

Kulturell medvetenhet, eller vad som också brukar kallas interkulturell kompetens, är ett öppet förhållningssätt i mötet mellan människor som utgår från frågor i stället för antaganden. Det är också viktigt att förstå sig själv och sina egna reaktioner för att kunna förstå andra. Här är en sammanställning av viktiga delar i förhållningssättet.⁵

Självkännedom

Gör det möjligt för oss att hantera och lära känna våra egna känslor, tankar och reaktioner och gör att vi kan möta andra på ett ärligare sätt. Bristande självkännedom kan skapa osäkerhet och förvirring, vilket kan försvåra kontakt och hindra den typ av samtal vi önskar ha.

Investera i andra

Att investera i andra bidrar till att skapa grunden för en positiv relation. Empati och intresse för andra hjälper oss att skapa stabila relationer som bygger på ömsesidigt förtroende. Att vara nyfiken och allmänt intresserad av andra ger oss möjlighet att ställa mer djupgående frågor, samtidigt som vi är lyhörda och respekterar andras integritet.

Acceptans

Handlar om att utveckla ett tillåtande förhållningssätt både till personen vi möter och till våra egna känslor. Vi behöver tillåta oss själva att känna förvirring, osäkerhet och uppgivenhet i mötet för att sedan välja hur vi vill agera på de känslorna. Genom att acceptera oss själva och våra egna känslomässiga reaktioner blir det lättare för oss att vara professionella i vårt bemötande.

Etnocentrism

Etnocentrism innebär att sätta den egna kulturen i centrum och betrakta och bedöma världen utifrån sin egen erfarenhet. Problemet ligger i att se sig själv som norm och anta att alla andra delar ens egna kulturella föreställningar och värderingar.

"Interkulturell dialog handlar om att försöka hindra alla uttryck för extremism och fanatism och lyfta fram värderingar och principer som för människor samman."

Förenta Nationernas
Alliance of Civilisations

"Alldagliga frågor är ett självklart sätt att få kontakt med människor och börja prata med varandra. Sättet att ställa frågor betyder mycket för att visa att man vill väl, är intresserad och öppen för att verkligen lyssna på den andre. Detta skapar förtroende och blir grunden för en äkta relation som möjliggör att man kan prata om personliga och angelägna teman, inklusive känsliga frågor."

Thomas Jordan, docent vid
Göteborgs Universitet

”Det handlar inte om att visa vägen eller ge de rätta svaren, utan att mötas i dialog.”

Rasoul Nejadmehr,
regionutvecklare på
Västra Götalandsregionen

Medkänsla

Medkänsla handlar om att visa sympati och empati för andra oavsett kultur, bakgrund, religion etc. Det handlar om att ta sig tid att lyssna på andras behov, lägga märke till detaljer och visa intresse för andras bakgrund och situation. Ett medkännande förhållningssätt handlar om att erkänna andras känslor och samtidigt vara medveten om sitt eget känslotillstånd. Medkänsla och empati är viktiga verktyg. Du kan utveckla ett medkännande förhållningssätt genom att öva på tålmod och aktivt lyssnande.

Erfarenhet

Erfarenhet får vi genom att pröva ett nytt tillvägagångssätt; att lyckas, misslyckas och lära sig. Det görs både genom att lära av sina egna och andras erfarenheter och genom att ta tillvara andras kunskap, forskning och goda exempel. Genom erfarenhet ökar vi vår medvetenhet och skaffar oss kompetens.

Vad finns i ryggsäcken?

Bagaget vi bär (identitet, erfarenheter etc.) och våra idéer och föreställningar om andras bagage påverkar innehållet och resultatet av våra möten med andra.

Övningar modul 2

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Fundera över vilka kulturer och grupper som du är del av, såsom familj, språk, yrkesgrupp och andra intressegrupper.
2. På vilket sätt är du kulturellt medveten? Hur hjälper det dig i mötet med föräldrar?
3. Vad behöver du känna till och förstå för att kunna bemöta föräldrar på lika villkor?
4. Vilken betydelse har sättet vi kommunicerar med varandra?
5. Har det hänt att du har känt dig osäker, frustrerad eller irriterad i möten med föräldrar? I vilka situationer har det hänt? Hur har du tänkt kring situationen och varför blev det som det blev?

Prata tillsammans

1. Vad har format våra olika sätt att se på världen?
2. Hur kan kulturell medvetenhet hjälpa yrkesverksamma i sin yrkesroll?
3. På vilket sätt kan acceptans, medkänsla och att investera i andra främja tilliten i mötet med föräldrar?
4. Hur gör vi om det blir fel i samtalet, om det uppstår missförstånd eller det vi säger väcker starka känslor?
5. Behöver vi lära oss mer? Hur kan vi gå vidare?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Fördomar behöver inte vara fel, men ...

Chimamanda Ngozi Adichie, nigeriansk författare, bosatt i Nigeria och USA har sagt att: *"Problemet med fördomar är inte att de är fel, utan att de är ofullständiga (...). De berövar människor deras värdighet och fokuserar på hur olika vi är snarare än vad vi har gemensamt."*

Titta på videoklipppet som citatet kommer från. Filmen heter *The danger of a single story* och finns på Youtube. Filmen är 18.46 minuter.

- » Vad menar Chimamanda med "faran med den enda berättelsen"? Vilka exempel ger hon? Varför tror hon att "ensidiga berättelser" är farliga?
- » Chimamanda medger själv att hon ibland definierar andra genom en ensidig berättelse. Varför begår vi människor så lätt samma misstag som vi ser andra göra? Hur får vi syn på våra egna fördomar?
- » Vad tror du andra har för förutfattade meningar om dig?

Interkulturell kompetens med Patrick Gruczkun

Se filmen *Interkulturell kompetens* med Patrick Gruczkun, utbildningsledare på Göteborgs-regionen. Filmen finns på Youtube och är 26.30 minuter. Cirka 17 minuter in i filmen talar Patrick om familjen och dess olika roller.

- » Synen på när barn förväntas vara vuxna kan skilja sig mellan olika länder. På vilket sätt då?
- » Varför kan det vara extra svårt vid familjeåterförening?
- » Varför är det viktigt att som Patrick säger "ta vuxenfrågor med vuxna" och att involvera båda föräldrarna?
- » Varför är det viktigt att fråga familjen om deras sociala nätverk?

"Mellanförskap" – "både och" och "varken eller"

Daphne Arbouz, forskare vid Södertörns högskola, skriver om mellanförskap och att leva med dubbla kulturer i dagens Sverige. Föräldrar som upplever att de har återfått kontrollen i en ny kontext beskriver det ofta som att de har hittat sätt att kombinera det gamla och det nya – att tänka "både och" istället för "varken det ena eller det andra". För många barn och ungdomar kan en känsla av rotlöshet infinna sig om de känner sig utanför både det svenska samhället och kulturen de har med sig hemifrån. Att benämna de känslor som uppstår med ett tydligt

begrepp kan skapa en trygghet och ett socialt erkännande för de som lever i ett så kallat mellanförskap. Se intervju med Daphne Arbouz i filmen [Intervju om mellanförskap](#) av Riksteatern på Youtube. Filmen är 1.46 minuter lång.

- » Det finns många olika uttryck för känslan av att vara "både och". Vilka möjligheter och utmaningar kan det innebära för den som känner sig "både och"?
- » I vilka sammanhang och situationer kan känslor av dubbla kulturtillhörigheter aktiveras?
- » Finns det något ni kan göra för att både barn och föräldrar ska uppleva att de kan vara just "både och" istället för "varken eller"?

Barn lär sig språk snabbt

Språk och identitet hänger samman. Det är genom språket som vi människor förstår sammanhang, oss själva och andra. Föräldrar är en viktig resurs i barnens språk-, kunskaps- och identitetsutveckling. Barn lär sig ofta språk snabbt och som förälder till flerspråkiga barn kan det vara utmanande att följa med i utvecklingen och veta hur barnen kan stöttas på bästa sätt. Många års forskning, såväl svensk som internationell, har visat på fördelar med att barn och unga kan flera språk.

Titta på filmen [Bilingualism in education – Education Talks](#) (4.35 minuter) av School Education Gateway på Youtube där Dr. Dina Mehmedbegovic, doktorand vid UCL Institute of Education (IOE), analyserar fördelarna med tvåspråkighet i utbildning. Undertext finns på 23 språk, bland annat svenska.

- » På vilket sätt är språk kopplat till identitet och självuppfattning?
- » Utifrån ett familjeperspektiv, på vilka sätt är föräldrar en viktig resurs i barnens språk-, kunskaps- och identitetsutveckling?
- » Vilka fördelar och utmaningar finns med flerspråkighet?
- » Hur kan er verksamhet arbeta för att utgå från barnets perspektiv och behov kring språk? Hur jobbar ni för att främja föräldrars delaktighet och inflytande kring språkutveckling?
- » Om ni jobbar inom förskola och skola, vad gör ni bra och vill bevara i era språkfrämjande insatser? Vilka utmaningar, dilemman och förbättringsområden finns?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

Att förstå föräldrars behov och förutsättningar är grundläggande för de allra flesta professioner som möter målgruppen.

- » Det är viktigt att förstå sig själv och sina egna reaktioner för att kunna förstå andra.
- » För att skapa förutsättningar för en mer jämlik och inkluderande verksamhet kan ett sätt vara att lyssna aktivt och ställa öppna frågor.
- » Människor är oftast del i många olika sammanhang, grupper och kulturer – inte bara i en. Till exempel utifrån ålder, profession, grannskap, etnicitet, religion och fritidsintressen.
- » Använd begreppet kultur för att förstå, inte för att slå fast skillnader mellan människor. Fråga i stället dig själv: *Vad behöver jag känna till och förstå för att kunna bemöta föräldrar på lika villkor?*

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Leva med olika kulturer

Att ha tillgång till flera kulturer beskrivs ofta som något positivt som att ha flera språk, traditioner och ibland fler gemenskaper. Det kan också leda till en känsla av rotlöshet och att inte helt höra hemma någonstans. I Sverige kanske andra ser dig som invandrare och när du är på besök i det gamla hemlandet ses du som svensk eller turist.

- » Hur tror du dina barn upplever att leva med olika kulturer?
- » Tror du att dina barn upplever att de kan vara "både och"?
- » Vilka är fördelarna? När kan det vara svårt?
- » Hur kan du hjälpa dem att "hitta hem" i det nya landet?

Kommunikation

Det finns olika sätt att prata på. En del är mer direkta i sina frågor och beskrivningar. Andra är mer försiktiga.

- » Har du märkt att det är skillnad? Hur då?
- » Har du blivit missförstådd när du försökt fråga eller beskriva något?

Be föräldrarna pröva det här hemma:

- » Prata med ditt barn om hens upplevelser av att leva med olika kulturer.
- » Fråga ditt barn om hur hen känner kring att leva med olika kulturer.
- » Ett tips är att be ditt barn nämna tre bra saker och tre mindre bra saker. Prata med ditt barn om att vara "både och". Fråga vad du kan göra för att stödja ditt barn i sin identitet och "hitta hem" i det nya landet.

Följ gärna upp hur föräldrarnas samtal med sitt barn gick.

Lästips

Interkulturell medvetenhet: Med kunskap, självkännedom, acceptans, nyfikenhet och välvilja, Soroush Shouri, 2019

Att förstå kulturella skillnader och likheter minskar rädslor och den mänskliga tendensen att stänga ute det som upplevs som annorlunda. Denna bok ger kunskap och konkret vägledning så att du kan skapa tillitsfulla samtal med människor från olika kulturer.

Interkulturell dialog, teori och praktik, Rasoul Nejadmehr, 2018

Denna bok är resultatet av tre års arbete med Forskningsrådet för interkulturell dialog (FID).

Riva hinder – Ett verktyg för mer jämlik vård och hälsa genom ökad kulturell medvetenhet, Västra Götalandsregionen, 2020

Ett verktyg för dig som arbetar i hälso- och sjukvården och tandvården och som dagligen möter människor med olika erfarenheter, förutsättningar och förväntningar. I fokus står mötet med patienter och närstående med migrationsbakgrund och olika hinder för jämlik vård.

Integrationsfrämjande genom dialog. Praktiker och förändringsteorier i sex verksamheter, Thomas Jordan, 2019

Denna skrift är avsedd att fungera som en källa till reflektion och utveckling för verksamheter som använder dialog för att främja integration av immigranter med en bakgrund som är mycket annorlunda det svenska samhället. Skriften bygger på ett forskningsprojekt som analyserat arbetssätten i sex verksamheter.

Rapport om språkfrämjande insatser i Göteborg Stads förskolor, 2020

En kartläggning och analys av språkfrämjande insatser. Förhoppningen är att rapporten ska vara ett stöd i arbetet med att utjämna olika förutsättningar mellan barn, förskolor och områden.

Transspråkande i klassrummet låter elever använda hela sin kapacitet, 2020

På Skolverkets webbplats kan du läsa om transspråkande som är ett nytt sätt att se på språkanvändande. Det innebär att elever i förskola och skola lär sig bättre om de får använda alla sina språkresurser. Metoden förordas av EU-kommissionen och används i skolor i Europa och Kanada. Forskaren Ofelia García, vid City University of New York, menar att användningen av transspråkande i undervisningen kan bidra till social rättvisa eftersom man genom detta synsätt betonar att alla språk är värdefulla resurser i klassrummet.

Slutnoter

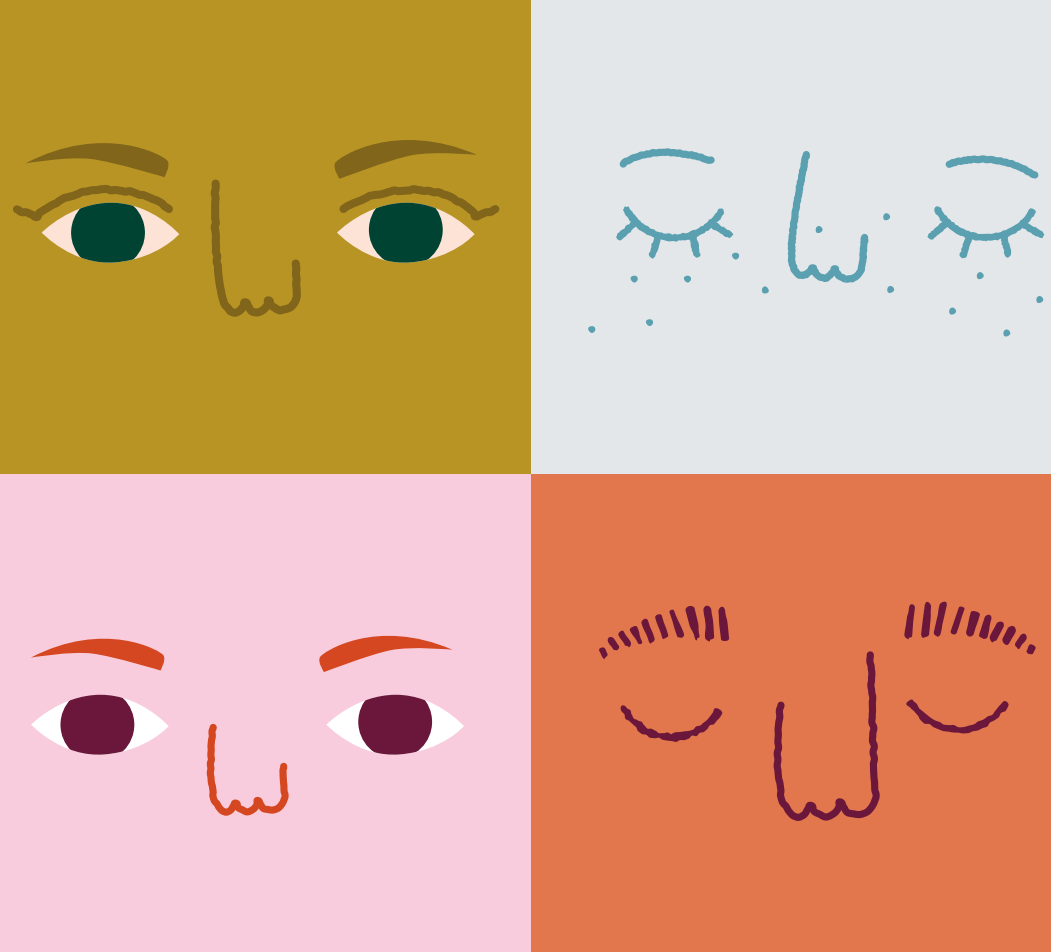
1. Nejadmehr, Rasoul (2018): "Interkulturell dialog, teori och praktik"; Orlenius, Kennert (2020): "VGR:s Forskningsråd för interkulturell dialog: Forskningsagenda", s. 4.
2. Stier, Jonas (2019): "Kulturmöten – En introduktion till interkulturella studier", s. 33.
3. Nejadmehr, Rasoul (2018): "Interkulturell dialog, teori och praktik", s. 118.
4. Council of Europe (2007): White Paper on Intercultural Dialogue "Living Together As Equals in Dignity".
5. Lorentz, Hans (2018): "Interkulturell pedagogisk kompetens: integration i dagens skola"; Eliasson, Kristin, Lau, Malena och Nilsson, Sofia (2020): "Riva Hinder – ett verktyg för mer jämlik vård och hälsa genom ökad kulturell medvetenhet", Västra Götalandsregionen.

Modul 3

Tillit till välfärdsstaten

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Rättigheter, jämlikhet och vikten av tillit i samhället.
- Vilken roll myndigheter spelar för en jämlik hälsa och för både barns och föräldrars rättigheter.
- Hur tillit kan stärkas genom att ge föräldrarna möjlighet att prata om sociala normer för barnuppfostran.

En djupare förståelse

Hur påverkas individen av sin omvärld? Det här är ingen lätt fråga att besvara. Samtidigt som vi är formade av vår kultur eller grupp påverkas vi också av de sammanhang vi befinner oss i. Som individer har vi egna referens- och värdesystem, sätt att tänka, känna och agera på. Att skapa sig en djupare förståelse för hur kultur och sammanhang hänger ihop och bidrar till att bygga vår känsla av identitet är grundläggande för det interkulturella perspektivet.

I Sverige är cirka 20 procent av alla invånare födda i ett annat land.¹ Att lära sig tillräckligt mycket om respektive lands kultur, normer och värdesystem för att kunna anpassa sitt bemötande utifrån det vore en omöjlighet. Däremot kan det vara värdefullt att du frågar dig själv vad du behöver känna till och förstå för att bemöta föräldrar på lika villkor. Att lära sig mer om situationen som utrikesfödda personer kan mötas av när de kommer till Sverige är en bra början.

”Jag tror på mötet mellan två olika kulturer, traditioner, system, värderingar och erfarenheter. Det är svårt för ett barn som har en kultur och traditioner med sig hemifrån och sen möter en helt annan i skolan och bland vänner. Vad är rätt, vad är fel? Hur ska jag göra? Vems regler/normer ska jag följa? Och hur ska föräldrar som inte upplever det som barnet upplever förstå hur barnet kan göra si eller så? Det är inte så föräldrarna uppfostrat sitt barn och de har andra värderingar och tankar. Det kan bli svårt både för barnet och för föräldrarna.”

Förskollärare, Göteborgs Stad

Tänk på!

De flesta länder har inslag av både kollektivism och individualism men på olika sätt och i olika utsträckning.

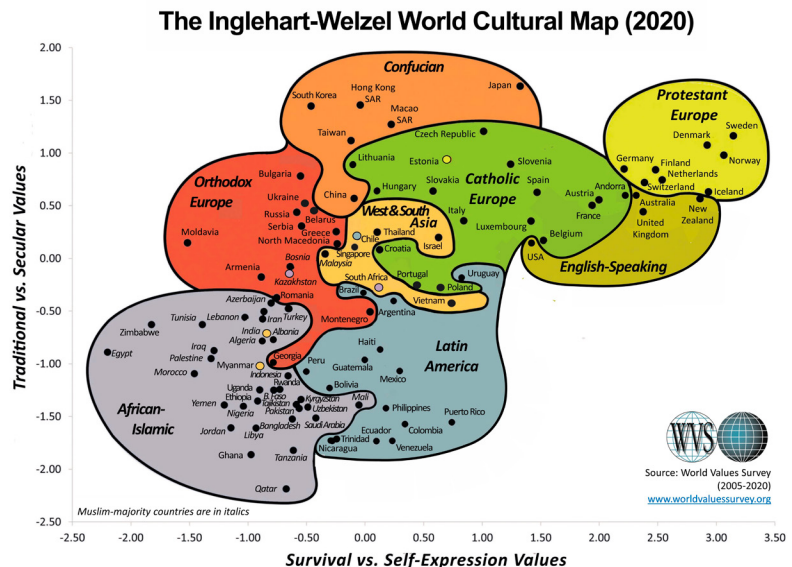
Att man kommer från samma land betyder inte att man automatiskt delar samma värderingar och normer.

"Om någon trodde att Sverige var ett land mitt i, landet lagom, så kan ni se på den här kulturkartan att inget kunde vara mer fel än det."

Bi Puranen, generalsekreterare för World Values Survey

World Values Survey

Undersökningen *World Values Survey* redovisar och visualiserar sedan 1981 data baserat på hur människor i olika länder svarar på frågor om det egna landets kultur, normer och värderingar.² Y-axeln omfattar ämnen som rationellt tänkande, religion, respekt för auktoriteter och nationell stolthet och visar hur traditionellt (religiöst) respektive sekulärt ett land är. X-axeln mäter liberala värderingar och synen på livet och omfattar en skala från ren överlevnad till hög livskvalitet, tillit och självförverkligande.

Värderingskartan visar att Sverige och de nordiska länderna är bland de mest sekulära och individualistiska samhällena i världen. Placeringen beror, enligt många forskare, på en kombination av en hög nivå av generell tillit, en hög grad av statlig individualism, en hög grad av formell jämställdhet mellan män och kvinnor samt att acceptansen för formella hierarkier är låg.

Värderingar förändras inte av att en person korsar en nationell gräns utan förändring tar tid. Det kan vara svårt att ta in och förstå den nya omgivningen, särskilt för personer som kommer från mer kollektivistiska samhällen. I länder där den kollektiva gemenskapen är avgörande för liv och överlevnad är tilltron till familjen och släkten oftast mycket stark. Det är vanligare att personer som vuxit upp i sådana samhällen har en lägre tillit till statliga myndigheter och därför vänder de sig inte lika ofta till offentliga aktörer när de behöver stöd. I ett högtillitssamhälle som Sverige däremot har individen generellt starkare ekonomiska band till staten än till familj och släkt och det är mer naturligt att vända sig till myndigheter för stöd.³

Oro för socialtjänsten

Det finns en rädsla inom vissa grupper rörande socialtjänstens uppdrag kring orosanmälan och omhändertagande av barn. För föräldrar som inte har vuxit upp i Sverige kan oron vara särskilt stor. Orsakerna bakom denna rädsla varierar. Det förekommer rykten som bland annat sprids på sociala plattformar. Rykten och falsk information bidrar till en ensidig bild av socialtjänstens uppdrag och till att sprida bristfällig information kring svensk lagstiftning om familjers och barns rättigheter. Rädsla och oro kan göra att vissa föräldrar inte vågar söka stöd eller rådgivning kring familjeproblem.⁴

Personal som möter föräldrar behöver vara medvetna om att det kan finnas en misstänksamhet och rädsla för offentlig service. Det är därför viktigt att informera om din verksamhet och att skapa möjligheter för föräldrar att prata om sin oro. Du kan bidra till att förebygga onödiga missförstånd.

”Civilsamhället har en viktig roll för att öppna fler dörrar in i samhället. Jag som kulturtolk känner att jag har stor betydelse för att skapa trygghet och tillit till det svenska samhället för föräldrarna. Jag kan förklara hur samhället fungerar och stärka självkänslan.”

Kulturtolk, föreningen
Tidigt Föräldrastöd

Utmaningar i det nya landet

Identitet

Identitet är något man skapar, inte något man är. Identitetsskapandet är kopplat till det sammanhang där man befinner sig och är en naturlig del av migrationsprocessen. Föräldraskapet berörs också av detta och det påverkar hur familjen fungerar, rollerna inom familjen och tilltron till den egna förmågan som förälder.

Socioekonomi

De sociala och ekonomiska villkoren kan vara en utmaning för många nyanlända. *"Personer som kommit som flykting eller som anhöriga till flyktingar är ofta mer ekonomiskt utsatta än andra och bosätter sig ofta i områden där befolkningen i övrigt har låga inkomster".⁵* Socioekonomisk sårbarhet har dessutom ofta en negativ påverkan på individens fysiska och psykiska hälsa.

Asylstatus

Tillfälligt uppehållstillstånd försvårar möjligheten för människor att känna sig hemma och rota sig.

Språk

En persons förmåga att uttrycka sig som hen vill och behärska språket är betydelsefullt för självkänslan.

Bygga tillit och egenmakt

Tillit grundas på positiva förväntningar om att ens perspektiv och intressen behandlas med respekt. Positiva förväntningar gör det lättare för personer att uttrycka sårbarhet. En person som känner trygghet och som har en tilltro till andra och till samhällets institutioner kommer inte att förlora den generella tilltron om hen råkar ut för ett dåligt bemötande. Däremot kommer varje möte med ett bra bemötande att ha betydelse för att behålla eller bygga tillit. Orsakerna bakom bristande tillit till offentlig service är många. Ofta grundar det sig i erfarenheter av diskriminering, rasism, eller felaktig information. Hur individer och föräldrar bemöts av olika verksamheter är därför viktigt för att bygga tillit och stärka individens egenmakt.

Ett gott bemötande är att vara respektfull, lyhörd och att visa intresse. Det gör att personen känner sig trygg och välkommen. Detta kan nås genom att ställa enkla frågor och inleda samtal med utrymme för reflektion kring föräldrarnas situation och känslor. Du kan också prata om frågor som de brottas med och ge dem möjlighet att se andra sätt att hantera situationen. Många nyanlända föräldrar vill också veta mer om hur samhället är organiserat runt barn och vad de har för rättigheter.

Stärkt egenmakt leder till en ökad känsla av kontroll och trygghet. Du kan bidra till att stärka föräldrarnas tilltro till sig själv, förmågan att hantera sin situation och att få bättre kontroll och makt över sin egen vardag.

Det medkännande förhållningssättet

Medkänsla är förmågan att gå utanför oss själva, att förstå någon annans situation och hens önskan att förbättra sitt liv. Nedan hittar du några punkter som är viktiga för att utveckla ett medkännande förhållningssätt.

1. Första intrycket

Öppen kommunikation och positivt kroppsspråk är grundläggande för att skapa förtroende. Presentera dig själv och förklara kort vad du gör. Sök ögonkontakt och undvik ett hetsigt kroppsspråk.

2. Visa personligt intresse

Lättsamma samtal är ett annat sätt att skapa förtroende. Att ställa öppna frågor är förmodligen det viktigaste för att initiera kontakt och bygga tillit. Enkla, vardagliga frågor är ett naturligt sätt att inleda samtal. Var en intresserad lyssnare. Visa uppmärksamhet när någon delar med sig av en personlig historia och försök undvika frågor som riskerar att röra upp starka känslor. Om du misstänker att en förälder lider av psykisk ohälsa (isolering, depression, ångest, missbruksproblematik, ätstörningar etc.) är det viktigt att hänvisa personen till rätt instans.

3. Bekräfta andras känslor

Bekräfta känslor och visa empati. Det är ofta bäst att använda "jag förstår"-fraser snarare än "jag vet"-påståenden. Även om du själv varit i en liknande situation bör du undvika frasen "Jag vet hur du känner" som kan få vissa att känna sig avvisade, snarare än bekräftade. Använd istället en respons som "Jag förstår att det här är en svår situation och jag kan bara föreställa mig hur du måste känna" för att bekräfta andras känslor.

4. Sätt av tid för att ta hand om dina egna känslomässiga behov

Känslomässig trötthet är ett stressymptom som är vanligt bland personal som regelbundet möter personer som bär på trauma. Det bästa sättet att undvika känslomässig trötthet är att sätta av tid för dig själv. Hälsosamma vanor, som en bra sömnrutin och näringsrik mat och motion hjälper till att minska stress. Försök att få tid i din vardag för träning, även bara en kort promenad kan lindra stress och ge välbefinnande. En kreativ hobby som att skriva dagbok, sjunga eller måla kan hjälpa till att lindra känslomässig stress. Slutligen, underskatta aldrig kraften i att anförtro dig till en nära vän eller en pålitlig kollega.

**"Metodstödet
Prata med föräldrar
är viktigt, särskilt för
svenska myndighets-
personer som kan få
en större förståelse
för de nyanländas och
andra utrikesföddas
situation och speciella
villkor. Att man får
insikt om betydelsen
av att lyssna med
respekt och skapa
förtroende. Att det
ger kunskap om vad
ett interkulturellt
förhållningssätt och
arbetssätt innebär."**

Projektledare Starka mammor,
föreningen Tidigt Föräldrastöd

Övningar modul 3

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Vad tänker du när du hör begreppen normer och värderingar?
2. Hur förhåller sig dina värderingar till dina föräldrars, till dina far- och morföräldrars?
3. Vilka grupper ingår du i? Hur påverkar det dig och ditt liv?
4. Vad innebär det att ha starkare ekonomiska band med staten än med släkten? Vad är för- respektive nackdelar?
5. Hur tror du diskriminering på arbetsmarknaden påverkar individen?
6. Vad kännetecknar ett bra och tillitsfullt möte?

Prata tillsammans

1. Vad tänker vi om kulturkartan? På vilka sätt är kunskap om detta till nytta för vår verksamhet?
2. Vad kan ibland vara svårt för nyanlända föräldrar att förstå om vår verksamhet och vår service?
3. På vilka sätt kan vi prata om normer och värderingar?
4. Vilka frågor kan vi ställa till föräldrar för att få mer kunskap om deras situation och om den kunskap de har om Sverige?
5. Vad kännetecknar ett respektfullt bemötande?
6. Hur kan vi stärka föräldrars tilltro till vår verksamhet och service? Till andra offentliga institutioner i samhället?
7. Hur går vi vidare?

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Den individualistiska välfärdsstaten

"Den nordiska välfärdsstaten befriar individen från en rad sociala beroenden. Den offentliga barn- och äldreomsorgen, de generella studiemedlen, föräldraförsäkringen, särbeskattningen av makar och att så många kvinnor arbetar. Allt det här innebär att människor blir mindre beroende av framför allt familjen."

Historikerna Lars Trägårdh och Henrik Berggren i *Är svensken människa?: gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*, 2015

- » Reflektera tillsammans kring för- och nackdelar med att vara individuellt oberoende och samtidigt ha nära relationer i en familj?
- » Vad kan det ha för betydelse för utrikesfödda personer i Sverige?
- » Gör det någon skillnad om du är man? Om du är kvinna?

"Men är inte Sverige också kollektivistiskt?"

"I det nordiska sättet att tänka finns också mycket kollektivt. Vi är socio-individuella. Det betyder att vi är mycket samhällsvarelser också, med ett stort vi. Man kan prata om statsindividualism, där staten är god."

Bi Puranen, docent i ekonomisk historia och generalsekreterare vid World Values Survey

- » På vilket sätt är Sverige ett individualistiskt land? Hur påverkas individer av detta? Hur påverkas samhället?
- » På vilket sätt är Sverige ett kollektivistiskt land? Hur påverkas vi av det?
- » På vilket sätt är människor ni möter i ert arbete påverkade av individualistiska värderingar?
- » På vilket sätt är människor ni möter i ert arbete påverkade av kollektivistiska värderingar?

Utlandsarbetares upplevelse av att arbeta i Sverige

Rapporten *Expat Insider* släpps varje år och kartlägger hur utlandsarbetare upplever det land de arbetar eller studerar i.⁶ Rapporten från 2020 bygger på 15 000 svar från personer från 173 olika länder som lever i 181 olika länder världen över. Resultatet visar att Sverige ligger i topp med att erbjuda barnomsorg, utbildning och digitala tjänster. Det stora problem som många upplever är att det är svårt att komma in i samhället. Hälften av utlandsarbetarna i de nordiska länderna säger sig ha svårt att hitta vänner bland lokalbefolkningen.⁷

- » Många upplever att Sverige har bra balans mellan fritid och arbete. Har ni några exempel på detta?
- » På vilka sätt underlättas familjelivet i Sverige?
- » Svenskar är enligt rapporten dåliga på att skaffa nya vänner. Hur kommer det sig? Delar ni den bilden?

”I Sverige tar de barnen”

Information om att socialtjänsten har rätt att omhänderta barn har spridits till många delar av världen. Ibland har en del föräldrar hört talas om detta redan innan de kommit till Sverige och kanske blivit varnade för att socialtjänsten tar barn från sina föräldrar.

”Det är viktigt att få rätt information tidigare. Vi har fått information från olika håll direkt när vi kom till Sverige, som inte är sant. Om omhändertagande av barnen.”

Kursdeltagare, Förälder i nytt land från FoU i Västs rapport, 2018

- » Vad tänker ni om vissa föräldrars rädsla för socialtjänsten, känner ni igen den?
- » Hur tror ni att rädsla för socialtjänsten kan påverka föräldraförmågan?
- » På vilket sätt kan oron för socialtjänsten påverka föräldrars tillit till andra myndigheter, så som skola och polis?
- » Hur kan tillit och tilltro till socialtjänsten stärkas?

Civilsamhällets roller

Civilsamhället består av icke-vinst-drivande organisationer, till exempel olika föreningar och religiösa samfund. I Sverige är civilsamhället viktigt, inte bara för människors gemenskap, utan också för att föra fram olika grupperns röster i frågor där medlemmarna har stor specialkunskap. Det finns även stiftelser, kooperativ och andra organisationer som erbjuder olika typer av service som kompletterar den som kommunen ger. Civilsamhället betraktas också som en skola i demokrati eftersom medlemmarna har inflytande och möjlighet att påverka inriktningen i sina organisationer. En samverkan mellan kommunen och civilsamhället kan

göra att både samhällets resurser och nyanländas kompetenser tas tillvara på ett bättre sätt. För att samverkan ska fungera krävs att parterna har kunskap om varandras uppdrag och känner tilltro till varandra.

- » Vad tänker ni om civilsamhällets roll i det tillitsstärkande arbetet?
- » Vilka möjligheter ser ni med en god samverkan mellan kommunen och civilsamhället?
- » Vilka utmaningar ser ni med samverkan mellan kommunen och civilsamhället?
- » Vad behöver ni lära er mer om eller bli bättre på?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

- » Att föräldrar har kunskap om de rättigheter och skyldigheter de har som föräldrar kan underlätta kontakten med offentliga aktörer och myndigheter.
- » Sverige skiljer sig från många länder när det gäller samhällsstruktur, normer och värderingar. Det kan vara bra att i mötet med föräldrar upprepa din verksamhets uppdrag, förklara syftet med mötet och din roll.
- » Du kan prata med föräldrar om de likheter och skillnader de upplever mellan livet här och i det land de bodde innan. Att känna sig bekräftad och lyssnad på ökar känslan av tillit och trygghet.

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Föräldraansvar

Föräldrar har både rättigheter och skyldigheter. Föräldrar har ansvar för att uppfylla barnets behov av omvårdnad, trygghet och fostran.

- » Känner du till vilka rättigheter du har som förälder?
- » Känner du till vilka skyldigheter och ansvar du har som förälder?

Vardagliga frågor för att bygga tillit

Att använda sig av öppna och förutsättningslösa frågor om hur olika vardagliga saker hanteras och fungerar i ursprungslandet kan vara en viktig start i att skapa kontakt, förtroende och bygga tillit. Om det är svårt att få kontakt eller om en förälder är tillbakadragen och tyst är det särskilt viktigt att börja med de frågor som du uppfattar som minst känsloladdade. Här är några förslag:

- » Hur ser din familj och släkt ut?
- » Vilket land eller vilka länder har du bott i?
- » Vem tog hand om barnen när de var små?

- » Vad gjorde du i ursprungslandet (jobbade, skötte hemmet)?
- » Hur var det att vara tonåring i ursprungslandet?
- » Har du släktingar i andra delar av världen?
Håller du kontakten med dem?

Att dela med sig av erfarenheter från sin egen vardag kan ibland hjälpa till att öppna upp samtalet och bygga förtroende. Att hjälpa till med något praktiskt, som att leta upp en adress, är också ett sätt skapa kontakt och bygga en relation.

Stödjande frågor för djupare samtal

Ibland kan man behöva hjälp för att få klarhet i sina känslor, förstå sin reaktion och sätta ord på det som försiggår i det inre. Här är några frågor som kan göra det lättare för föräldern att få syn på och förstå sina egna känslor, reaktioner och tankar. Du kan använda dem för att öppna upp samtal om olika ämnen, även svåra sådana.

- » Hur känns det för dig?
- » Vilka tankar får du i sådana situationer?
- » Vad är viktigast för dig när sådant händer?
- » Hur skulle du vilja att det var?
- » Är det något särskilt du oroar dig för?

Förklara gärna att det oftast är lättare att vara tydlig och konstruktiv i relationen med andra om man får syn på och förstår sina egna känslor.

Orosanmälan

Det finns föräldrar som inte känner till varför, när och vem som är ansvarig för att anmäla oro till socialtjänsten för att ett barn far illa. Osäkerhet och rädsla kan leda till att föräldrar inte vågar uttrycka hur de känner kring barnuppfostran eller törs sätta gränser för barnets beteende.

- » Känner du till socialtjänstens rätt att ingripa i familjesituationer?
- » I vilka situationer har till exempel socialtjänsten eller polis rätt att ingripa?
- » I vilka situationer bör oro för att ett barn far illa anmälas till socialtjänst eller polis?
- » I vilka situationer kan ett barn behöva flyttas från föräldrarna?

Lästips

Med migranternas röst. Den subjektiva integrationen, Bi Puranen, Institutet för framtidsstudier, 2019

Baseras på drygt 6 500 enkätintervjuer med människor i hela Sverige som är födda i de vanligaste ursprungsländerna för dagens migranter; Afghanistan, Eritrea, Irak, Iran, Somalia, Syrien och Turkiet.

Sverige – världens mest extrema land. En föreläsningsfilm från UR Samtiden, 2020

De idéer och värderingar vi tar för givna och självklara i Sverige är långt ifrån verklighet i andra delar av världen. På kulturkartan, som baseras på intervjuer med människor över hela jorden, visar Sveriges placering att vi är långt ifrån "landet lagom". Filmen ingår i serien *Kulturkartan – värderingar i kris och förändring*.

Minskar mångkulturella samhällen den sociala tilliten? Bo Rothstein och Sören Holmberg, 2020

Den nationella SOM-undersökningen har genomförts varje höst sedan 1986. Social tillit har studerats sedan 1996. 2019 års undersökning skickades ut till ett slumpmässigt urval av 21 000 personer mellan 16–85 år boende i Sverige.

Stödmaterial för arbetet mot rasism för dig som arbetar i Göteborgs Stad

För att stärka stadens arbete mot rasism och stötta omhändertagandet av Göteborgs Stads plan mot rasism i stadens förvaltningar och bolag har stadsledningskontoret tagit fram ett kommunikationspaket bestående av en populärversion av planen, en film om rasism och ett presentationsmaterial.

Civilsamhället som dörröppnare, Oskar Adenfelt, Benny Carlson och Johanna Hemberg, Fores, 2019

Sverige och Kanada lyfts ofta fram som föregångsländer när det gäller mottagning och etablering av flyktingar. Studien drar slutsatser om de båda systemens för och nackdelar och om vad Sverige skulle kunna lära av Kanada.

Slutnoter

1. Statistiska centralbyrån (2020): "Utrikes födda i Sverige", scb.se.
2. Institutet för framtidsstudier (2020): "Se nya kulturkartan från World Values Survey", iffs.se.
3. Rothstein, Bo och Holmberg, Sören (2015): "Hög mellanmännisklig tillit i Sverige- men inte bland alla", s. 42; "Jämlikhetsrapporten 2017 – Skillnader i livsvillkor i Göteborg", s. 64.
4. Frid, Annie och Olsson, Jeanette (2019): "Föräldraskapsstöd för nyanlända föräldrar- vad fungerar?" Kunskapsunderlag inom projektet Föräldrastöd för nyanlända i Göteborgsregionen, s. 22, 17, 42; Olsson, Jeanette (2020): "Utveckling av ett regionalt föräldrastöd till nyanlända föräldrar". FoU i Väst, Göteborgsregionen, s. 21, 17, 42; Osman, Fatumo (2017): "Ladnaan – Evaluation of a culturally tailored parenting support program to Somali-born parents". Stockholm: Karolinska Institutet, s. 32, 40, 46.
5. Delmos årsrapport 2021, delmos.se
6. "Expat Insider", The World Through Expat Eyes, 2019, s. 35; Expat Insider (2020): "Expat City Ranking 2020", internationals.org.
7. Svenskar i Världen (2019): "Sverige briljerar och fallerar i årlig rapport", sviv.se.

Modul 4

Barns rättigheter

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Olika sätt att prata med föräldrar om barns rättigheter.
- Vikten av att bekräfta och stärka föräldrars kunskap om barns rättigheter.
- Hur vi kan stärka föräldrarna att vid behov söka stöd för att kunna uppfylla både sina egna och barnens rättigheter.

Barnkonventionens grundprinciper

FN:s barnkonvention är ett internationellt rättsligt bindande avtal som slår fast att barn är individer med egna rättigheter, de är inte föräldrars eller andra vuxnas ägodelar. 196 länder har skrivit under och förbundit sig att följa reglerna. Barnkonventionen innehåller 54 artiklar som alla är lika viktiga och tillsammans utgör en helhet, men det finns fyra grundprinciper som alltid ska beaktas i frågor som rör barn:

Artikel 2: Alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Artikel 3: Barnets bästa ska komma först vid alla beslut som rör barn.

Artikel 6: Alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.

Artikel 12: Varje barn har rätt att säga sin mening och höras i alla frågor som rör henne eller honom, utifrån barnets ålder och mognad.

Sedan 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. Regeringens motivering för att göra barnkonventionen till svensk lag lyder:

*"(...) trots strategiska åtgärder och trots att barnets rättigheter fortlöpande transformerats in i gällande rätt och gett avtryck i ny lagstiftning har rättigheterna inte fått tillräckligt genomslag i beslutsprocesser som rör barn. Att barnkonventionen innebär skyldigheter på statlig och kommunal nivå har inte heller fått tillräckligt genomslag i verksamheterna."*¹

Att prata om barns rättigheter

Det är viktigt att personer som kommer till Sverige tidigt får kunskap om barnrättsperspektivet och möjlighet att prata om vad barns rättigheter innebär i det nya landet.² Nyanlända föräldrar möter ofta värderingar kring barnuppfostran som är annorlunda än i hemlandet. Till exempel när det gäller individens rätt till självständighet och att göra egna val i livet.

Ur ett historiskt perspektiv har svensk lagstiftning, på relativt kort tid, gått igenom stora förändringar när det gäller barnuppfostran och barns rättigheter. Föräldrars rätt att aga sina barn togs till exempel bort från lagstiftningen så sent som 1979. Förändringarna speglas också i attityder och värderingar om vad som är rätt och riktigt i barnuppfostran.

"Barn måste få känna tidigt att det är okej att gå sin egen väg. Våga prata i familjen, i skolan, med barnen, med de vuxna."

Liv utan våld hemma, en medborgardialog i Biskopsgården i Göteborg, 2020

Rättighets- och skyldighetsbärare

Begreppet rättighetsbärare används ofta om invånare och de som skyddas av de mänskliga rättigheterna. Skyldighetsbärare eller ansvarsbärare är staten, den offentliga verksamheten och dess anställda, vars ansvar är att respektera, skydda och främja de mänskliga rättigheterna. Civilsamhället förväntas ofta också att ta rollen som skyldighetsbärare.

”Mammorna som bor här är väldigt rädda, det finns en rädsla eftersom de inte kan lagarna. Därför är de rädda för att barnen ska tas ifrån dem. De har lärt sig ett sätt att ta hand om barn från generation till generation.

Här i Sverige får man inte slå barnen. Inte skrika åt barnen. Problemet är att en person som är rädd för att göra fel, hur ska hon uppfostra sina barn?”

Ur antologin *Mamma hur som helst. Berättelser om moderskap*, 2018

”Barnen lär sig mycket från skolan och det tar lång tid innan vi föräldrar får samma information. Vi skulle vilja veta mer tidigare för att barnen inte ska kunna säga (bestämma) massa saker till oss hemma.”

Deltagare i kursen *Förälder i nytt land* i Göteborgs Stad

Integrationsprocessen går ofta snabbare för barn än för vuxna. Ofta kommer barn till nyanlända familjer snabbt in i samhället genom vänner, skolan och förskolan.³ Barnen får ett försprång i svenska språket och kunskap om samhällets normer och om sina rättigheter. För föräldrar kan det ta längre tid att skaffa kunskap om det nya landet och det kan försvåra föräldrarnas möjlighet att stödja sitt barn i vardagliga frågor. Detta riskerar att leda till spänningar och osäkerhet mellan föräldrar och barn. Det är därför viktigt att tidigt inkludera föräldrar för att säkerställa att de har kunskap om vad barns rättigheter innebär i det svenska samhället. Du kan göra stor skillnad genom att stödja föräldrar i den här processen.

Föräldrarollen i barnkonventionen

Föräldrarollen beskrivs också i barnkonventionen, där står bland annat att:

- » Föräldrarna har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Det är både en rättighet och en skyldighet (artikel 18).
- » Föräldrarna ska ge barnet vägledning och råd, men också lyssna på barnet och ta hänsyn till hens tankar (artikel 12).
- » Båda föräldrarna har ansvar gemensamt. De ska sätta barnets bästa främst (artikel 3).
- » Föräldrar har rätt till stöd från samhället (artikel 5).

Bekräfta och stärk en trygg relation

Ett sätt att stärka föräldrarna är att bekräfta dem i deras föräldraroll och i deras relation till barnen. Det är inte alltid lätt att sätta gränser som utgår från barnets rättigheter och behov.

Föräldrar behöver kunna sätta gränser på ett bra sätt, med respekt för barnet. När föräldrar försöker sätta sig in i vad barnet känner och förstå barnets beteende och handlingar stärks tilliten mellan barn och förälder. Det gör det lättare för barnet att förstå de gränser som föräldrar och andra sätter. Genom stöd och guidning kan barnet med tiden lära sig att hantera känslor och kontrollera behov. Med tiden kommer också barnet att utveckla en bättre förståelse för sina egna känslor och utveckla förmåga att sätta egna gränser. Du som möter föräldrar kan bidra till den här utvecklingsprocessen genom att uppmuntra dem att bekräfta barnets behov och hjälpa barnet att sätta ord på och förstå sina känslor.⁴

Uppmuntra föräldrar att avsätta en stund varje dag för samtal och att lyssna på barnet. De kan fråga barnet hur hans dag har varit, vad de sett på nätet idag, hur de haft det i skolan, med kompisarna? Var det något som var särskilt roligt? Var det något som var dåligt eller tråkigt? Hur kändes det för dig? Fem minuter om dagen kan räcka, tio minuter är ännu bättre, då barnet genom till exempel lek och samtal kan berätta om sin dag. Genom en trygg relation är det lättare för föräldrar att guida och skydda barnet på ett bra sätt.

Närvaro och uppmärksamhet stärker relationen mellan förälder och barn. Samtidigt har många föräldrar en pressad vardag och kan känna att det är svårt att räcka till. Du, i din roll, kan uppmuntra och bekräfta föräldrar.

Föräldrar behöver också få information om hur de kan stötta barnen i deras vardag i förskola och skola. Det här är något som lyfts fram av många nyanlända föräldrar. I ett nytt land kan kontakten mellan skola och föräldrar försvåras på grund av språkhinder eller till följd av oklarheter kring vad skolan förväntar sig av föräldrar och hur samverkan mellan hemmet och skolan kan se ut.⁵

”Jag är trött när jag kommer hem. Jag hinner inte prata med mitt barn om hur det var i skolan. För att jag är ensam om att laga mat, fixa allt som ska fixas. Sedan är det dags att sova.”

Mamma i studie av Fatumo Osman med flera från 2016

Se film om barn, trauma och hjärnan

Se en film av Rädda Barnen om hur barns hjärna fungerar och hur vuxna kan hjälpa barn att reglera sina känslor och bli tryggare. Filmen heter **Barn, trauma och hjärnan** och finns på Youtube. Den är 7.36 minuter lång.

”Vi behöver få rätt information om ny lagstiftning och om vad som gäller kring barns rättigheter. Det går inte att säga ’jag visste inte, ingen berättade för oss’ i efterhand.”

Mamma från intervju för Equalcity projektet, 2021

Sätta hälsosamma gränser

Att sätta hälsosamma gränser mellan sig själv och andra är grundläggande för hur vi skapar vår identitet och individualitet och därmed avgörande för god mental hälsa och välmående.

Emotionella gränser

Handlar om att erkänna och respektera sina egna behov och önskningar.

Relationella gränser

Handlar om ömsesidig respekt inom relationen (mellan barn och förälder, mellan föräldrar, syskon, vänner etc.)

Kommunikativa gränser

Handlar om att vara tydlig och att ta ansvar för det du säger och hur det sägs.

Fysiska gränser

Handlar om att erkänna och respektera vår egen och andras sfär, kropp och sexualitet.

Prata om att sätta gränser

Osäkerhet kring vad barns rättigheter innebär kan göra det svårare för föräldrar att prata om problem och våga söka hjälp och stöd. Det kan finnas en rädsla för att gränssättning riskerar att kränka barns rättigheter.⁶ Den rädslan kan leda till att barn och unga inte får den vägledning de behöver. Att prata med föräldrar om gränssättning utifrån konkreta och vardagliga situationer är ett sätt att stärka föräldrars egenmakt. Det kan göras genom att exempelvis prata om skillnad mellan bra och dålig kontroll och utmaningen i att hitta en bra balans.

Alla föräldrar behöver kunna skydda sina barn mot det som är farligt. Det finns dock former av kontroll som innebär en kränkning av barnets integritet och som riskerar att skada relationen mellan barn och föräldrar. Vad som definieras som bra eller dålig kontroll förändras också i takt med att barnet blir äldre. Exempel på områden som föräldrar kan vilja ha kontroll över är dator- och mobilanvändning, vänner, klädsel, fritidsaktiviteter, kärleksrelationer, tider och framtidsplaner. Resonera med föräldrar om var gränsen mellan bra och dålig kontroll går i olika konkreta vardags-situationer. Var öppen med att det är svårt att veta exakt var gränsen går. Genom att resonera tillsammans får du som personal möjlighet att bekräfta och stärka föräldrar i att sätta lämpliga gränser som är anpassade efter barnets ålder.

"I Somalia när barnen leker ute så kan min granne prata med mitt barn om mitt barn gör något fel ... Även lärare eller andra som ser barnen göra något fel så säger de till barnet. Men här i Sverige, det är bara du som ska se till ditt barn och ingen annan, det är därför det är så svårt att vara förälder i Sverige."

Pappa i studie av Fatumo Osman med flera från 2016

Övningar modul 4

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Finns det exempel på möten där du har pratat om barns rättigheter med föräldrar som vuxit upp i annat land? Hur gick samtalet?
2. Finns det tillfällen när du känner dig osäker på hur du ska förhålla dig till känsliga frågor kring barn och barnuppfostran?
3. När du pratar om barns rättigheter med föräldrar, finns det områden eller ämnen som är svårare att prata om?
4. Vilka råd kan du ge andra för att inleda ett samtal med föräldrar om barns rättigheter?

Prata tillsammans

1. Är det viktigt i vår verksamhet att prata med föräldrar om barns rättigheter? Varför? Varför inte?
2. Hur informerar vår verksamhet om barns rättigheter? Är informationen tillgänglig för alla?
3. Vilka erfarenheter har vi av att prata om barns rättigheter med föräldrar som vuxit upp i annat land? Vad pratar vi om?
4. Vilka frågor är svåra att prata om med föräldrar?
5. Vad gör situationen och samtalet bra?
6. Hur kan vi göra för att öppna upp samtal om barns rättigheter?
7. Hur kan vi lära oss mer om barns rättigheter?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

”I Sverige är det barnen som bestämmer”

På kursen i samhällsorientering berättar deltagare ibland att de fått höra att i Sverige är det barnens rättigheter som gäller, att det är barnen som bestämmer och om föräldrarna inte finner sig i det så finns det risk att socialtjänsten tar barnen och placerar dem i en annan familj.

- » Känner ni igen bilden från föräldrar ni möter?
- » Finns det möjlighet i er verksamhet att på något sätt lyfta frågan och prata med föräldrar om den?
- » Hur kan rädslan för att göra fel påverka föräldraskapet och i förlängningen barnen?

I barnkonventionen står även om föräldrars rättigheter, till exempel rätt till hjälp från samhället om de behöver det.

Fel signaler

Att berätta för en utrikesfödd förälder att ”i Sverige utgår vi från vad som är barns bästa” kan signalera att föräldrar i andra länder, eller personer som flyttat till Sverige, inte skulle vilja sina barn det bästa.

- » Är det en risk i er verksamhet?
- » Hur gör ni för att undvika en sådan situation?

Alla barn har rätt till stöd

Många föräldrar oroar sig över att diagnoser riskerar att peka ut barnet och familjen som ”icke-normala”. Stigma kring psykisk ohälsa kan leda till att vissa föräldrar motsätter sig att låta vården utreda en eventuell fysisk, intellektuell eller neuropsykiatrisk funktionsnedsättning, vilket kan leda till att barnet och familjen inte får rätt stöd.

- » Hur kan ni stötta föräldrar i ett sådant läge?
- » Hur kan ni göra om ni misstänker att barn ni möter inte får stöd eller hjälp som de har rätt till?

Barns bästa – vad är det?

Beslut som berör barn ska alltid utgå från barnets bästa säger barnkonventionen. Vad föräldrar uppfattar som det bästa för barn kan dock skilja sig åt. Även i fall där föräldrar hindrar barn från att delta på vissa fritidsaktiviteter eller lektioner, eller i väldigt extrema fall där föräldrar utsätter sina barn för könsstympning eller arrangerat äktenskap, kan föräldrarna mena att det görs av omsorg för barnen.

- » Är ni överens i er verksamhet om vad barns bästa innebär i olika situationer? Finns det tillfällen där ni tycker olika?
- » Har ni exempel på situationer där en förälder har brutit mot någon av artiklarna i barnkonventionen? Hur hanterade ni situationen? Vad blev resultatet?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Föreställningar om barnuppfostran i Sverige

Det finns tankar om hur det är att uppfostra barn i Sverige som kan vara förenklade och missvisande. Det kan handla om att svenska föräldrar rättar familjens liv efter barnen i stor utsträckning eller att svenska skolan är mindre strikt och att eleverna saknar respekt för lärare.

Oavsett om det är sant eller inte, kan det vara bra att förhålla sig till föreställningar om barnuppfostran för att

undvika att de blir ett hinder i kommunikationen med föräldrarna. Kanske kan till och med samtal om barns rättigheter utgå från tankar om hur det är att uppfostra barn i Sverige?

- » Skiljer sig synen på barnuppfostran i Sverige från andra länder? I så fall på vilket sätt?
- » Har ni mött personer som haft en förutfattad syn på hur barnuppfostran är i Sverige? Håller ni med? Varför? Varför inte?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

- » Föräldrar vill sina barns bästa.
- » Utrikesfödda föräldrar kan vara osäkra på i vilken grad de får lov att sätta gränser för sina barn utan att kränka barnets rättigheter eller andra lagar.
- » En del föräldrar upplever osäkerhet kring vilka rättigheter de har som föräldrar, vilket kan göra att de inte vågar be om stöd eller att de undviker att söka stöd från professionella. De kan vara oroliga för att mötas av fördomar eller ett dömande bemötande.
- » En av barnkonventionens grundprinciper är att barn har rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem själva (artikel 12). Föräldrar ska lyssna och ta hänsyn till barnets åsikter. Det betyder inte att barn alltid ska få som de vill.
- » Skolan, socialtjänst och andra offentliga myndigheter har också ett ansvar att visa hänsyn till barns intresse i beslut som har en påverkan på barns liv. Det är dock föräldrarna som har det yttersta ansvaret för barnets välbefinnande fram tills att det är 18 år.

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Barns rättigheter

Skolan pratar mycket med barnen om vad barns rättigheter innebär, men föräldrar har också frågor om barns rättigheter och barnkonventionen.

- » Vill du veta mer om barns rättigheter? Till exempel vilken typ av beslut som barn bör vara delaktiga i?
- » Vilka rättigheter har föräldrar gällande barn? Vilka frågor i ett barns liv bestämmer föräldrar över?
- » Vilken betydelse har barnets ålder?
- » Vad betyder det att en förälder tar hänsyn till barnets åsikter?
- » I vilka situationer passar det att göra som barnet vill?
- » När passar det bättre att du som förälder bestämmer?

Att uppfostra barn i ett nytt land

- » Hur tänker du kring att uppfostra barn i Sverige?
- » Finns det skillnader i hur du skulle ha uppfostrat ditt barn i hemlandet?
- » Uppfostrar du dina barn på liknande sätt som dina föräldrar uppfostrade dig? Vilka likheter och skillnader finns?

Sätta gränser

- » Hur gör du när barnen inte lyssnar på dig?
- » Hur kan du sätta gränser med respekt för barnet?

Illustration: Yvette Gustavsson

Prata utifrån bilden

Bilden kan användas för att inleda ett samtal med föräldrar. Du kan till exempel be dem att skriva eller säga fem saker de tänker på när de tittar på bilden. Nedan finner du också frågor du kan använda för att få igång samtalet.

Frågor du kan ställa:

- » Vad kan ha lett fram till den här situationen?
- » Vad tror du barnet känner?
- » Vad tror du att föräldern känner?
- » Vilka alternativ tror du fungerar bäst?
- » Kan föräldern göra på något annat sätt?

Lästips

Viktigast av allt. Om barnets rättigheter i familjen, Barnombudsmannen, 2015

Ett material om barns rättigheter för föräldrar och blivande föräldrar. Det består av tre filmer och handledningsmaterial som kan användas för fördjupning i hur du kan prata med föräldrar om barns rättigheter och barnkonventionen.

Tryggt föräldraskap. Om att hantera konflikter med barn, Rädda barnen, 2017

En guide som ger konkreta och praktiska råd till hur föräldrar kan stärka relationen och hantera konflikter med barn och tonåringar.

Webbsidan Barnrättsresan, Barnombudsmannen

Barnombudsmannen har fått i uppdrag att stödja myndigheter, kommuner och regioner i tillämpning av barnkonventionen. På barnrättsresan.se finns processtöd för verksamheters utveckling av sitt barnrättsarbete och implementering av barnkonventionen.

Liv utan våld hemma. Perspektivsammanställning hösten 2020, Biskopsgården, Göteborgs Stad

Detta är en sammanställning av samtliga citat som kommit fram i perspektivinsamlingen under arbetet med *Liv utan våld hemma* i Biskopsgården i Göteborg. Syftet är att lyfta frågan om barn och våld hemma och att göra det mer möjligt att prata om. Målet med medborgardialogen är att på lång sikt minska våldet.

Slutnoter

1. Regeringen.se, Frågor och svar om barnkonventionen som lag.
2. Frid, Annie och Olsson, Jeanette (2019): "Föräldraskapsstöd för nyanlända föräldrar – vad fungerar?" Kunskapsunderlag inom projektet Föräldrastöd för nyanlända i Göteborgsregionen.
3. Nordling, Vanna; Klöfvermark, Josefin och Sigvardsdotter, Erika (2020): "Föräldraskap efter flykt till ett annat land: Kunskapssammanställning baserad på en kartläggande litteraturöversikt". Röda Korsets Högskola.
4. Rädda Barnen (2017): "Tryggt föräldraskap. Om att hantera konflikter med barn".
5. Bergnehr, Disa (2018): "Children's influence on wellbeing and acculturative stress in refugee families".
6. Osman, Fatumo (2017): "Ladnaan – Evaluation of a culturally tailored parenting support program to Somali-born parents".

Modul 5

Roller i familjen

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Hur migration kan påverka könsroller.
- Hur könsroller kan påverka inkludering och etablering i det nya samhället.
- Betydelsen av att främja ett jämställt föräldraskap.

”Det stämmer att rollerna förändras för många föräldrar. Här förväntas att kvinnan ska bidra till familjens försörjning och av männen att bli delaktiga i barnens uppfostran. Det kan vara svårt att förstå jämställdhet om man inte har levt med att vara jämställd eller eftersträvat att vara det. Man måste ge människor tid för att anpassa sig.”

Kursledare *Förälder i nytt land*
i studie av Fatumo Osman m.fl.
2016

”Förskolan är en viktig plats för barnens språk-utveckling och integration. Det är en språngbräda in i samhället för hela familjen.”

Enhetschef för Samverkan
på förskoleförvaltningen i
Göteborgs Stad

Att prata om roller i familjen

En trygg relation mellan föräldrarna är en viktig grund för att både föräldrar och barn ska må så bra som möjligt. Föräldrarnas relation är barnens uppväxtmiljö, oavsett om föräldrarna lever tillsammans eller inte. En del utrikesfödda föräldrar kan uppleva att det sätts andra krav på roller i familjen i Sverige jämfört med i ursprungslandet. Det kan, i vissa situationer, leda till en känsla av osäkerhet och oro kring samhällets förväntningar. För vissa föräldrar kan det vara svårt att prata om känslor och att söka stöd. Här kan du, i din professionella roll, stötta.

Hierarkier, makt och roller

Många som flytt till Sverige senaste åren kommer från länder med kollektivistiska och patriarkala samhällsstrukturer där det finns en tydlig uppdelning i manliga och kvinnliga roller, både i samhället och inom familjen. Personer som migrerat från ett mer traditionellt samhällssystem till ett mer sekulärt kan därför uppleva en maktförskjutning mellan kvinnor och män. Kvinnor kan uppleva att de får mer makt medan män kan uppleva att de förlorar status. Kvinnors sociala ställning kan samtidigt vara starkt kopplat till föräldraskapet. Att vara en ”god och omhändertagande” mor ger erkännande och status, något som kan bidra till att konservativa könsroller i familjen bevaras.

För en del män kan migrationen innebära en förändring, från familjeförsörjare och talesperson, till att sakna möjlighet att kunna påverka familjens situation. Avsaknad av ett socialt kontaktnät kan leda till en känsla av maktlöshet och statusförlust. Segregation, utanförskap och socioekonomisk utsatthet kan leda till att vissa män försöker återinföra strikta regler och patriarkala normer inom familjen. Integration och delaktighet är därför viktiga motkrafter till detta.¹ Professionella som möter nyanlända familjer bör vara uppmärksamma och erbjuda stöd när det behövs.

Det kan även ske en maktförskjutning mellan barn och vuxna då barnen snabbare lär sig det nya språket. Genom förskola, skola och fritidsaktiviteter kommer de in i samhället och lär sig hur saker fungerar. Barn och unga kan bli ”ambassadörer” och ta på sig rollen att föra familjens talan i kontakten med myndigheter eller offentliga aktörer. Det här kan, i vissa situationer, leda till en maktförskjutning som utmanar föräldrarollen och föräldrar kan uppleva att de förlorar hela eller delar av sin föräldraauktoritet.

Utmaningar och framtidstro

Möjligheten att lära sig språket, bygga ett nytt kontaktnät och få en stabil bostadssituation, arbete och försörjning har stor betydelse för individens och familjens välmående efter migrationen. Känslan av tillhörighet, tillit till myndigheter och andra människor är också grundläggande för trygghet och framtidstro.

Det är vanligt att nyanlända föräldrar i början känner sig ensamma och vilsna i sitt föräldraskap.² För en del kan detta leda till ett mer passivt föräldraskap och för andra ett mer auktoritärt och kontrollerande förhållningssätt. Båda sätten riskerar att leda till svårigheter inom familjen som kan drabba barnen på olika sätt.

Arbete och bostad är bland de största utmaningarna nyanlända möter under de första åren i Sverige. Arbetslösheten är högre bland nyanlända än i andra grupper. Utifrån traditionella könsroller kan detta leda till ökad stress för många män och påverka deras psykiska hälsa negativt. Mot bakgrund av stigmat kring psykisk ohälsa och normer där män förväntas ha kontroll och vara starka, kan det finnas en motvilja till att söka stöd för att bättre kunna hantera situationen.

En del kvinnor, å andra sidan, kan uppleva att de har tillgång till nya möjligheter till utbildning, självbestämmande, arbete och ett socialt liv. För vissa kan skillnaden mellan det "gamla" och "nya" livet vara överväldigande och i kombination med ansvar för barn och hem leda till ökad stress och press.

Det jämställda föräldraskapet

Ett barns rätt till sina föräldrar, som det står i barnkonventionen, gäller även föräldrars rätt till sitt föräldraskap. Konventionens artikel 18 konstaterar att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling.

Det är dock fortfarande kvinnor som tar ett större ansvar för barnens omvårdnad, välmående och för det obetalda hushållsarbetet. I Sverige tar kvinnor i regel ut mer föräldraledighet än män och har sämre chanser på arbetsmarknaden efter att de fött barn. Samtidigt visar forskning att barns sociala, beteendemässiga och kognitiva utveckling främjas av att pappor är engagerade i omsorgen av barnen. Att dela omsorg och ansvar kan därmed lägga grunden till en nära relation med barnet. Det gör det också möjligt för föräldrarna att dela föräldraskapets positiva och negativa känslor som glädje, oro och känslan av att vara behövd. Studier visar att jämlikhet mellan föräldrar kan leda till en mer tillfredsställande relation. Att hjälpas åt och samarbeta minskar också risken att en förälder sliter ut sig.

"Innan jag kom till Sverige så såg mina barn mig som en pappa de kunde se upp till, en som kunde hjälpa dem. Men här är det skillnad. Här döljer jag mina svagheter för dem, såsom att jag inte kan prata bra svenska, inte har ett jobb."

Pappa från Syrien i studie av Baghdasaryan, Lampa & Osman, 2021

Föräldrastöd på deltagarnas modersmål

Integrationscentrum i Göteborg erbjuder kursen *Förälder i nytt land* med kursledare som talar samma språk. *ABC föräldraträffar* kan även erbjudas med tolk.

”I ett jämställt föräldraskap eftersträvas ekonomisk jämställdhet och en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet mellan kvinnor och män. Ett jämställt föräldraskap, där båda föräldrarna deltar och gemensamt utövar omsorgen om barnet, gynnar barns hälsa och utveckling. Även föräldrarnas hälsa kan därigenom främjas.

Enligt regeringen behöver föräldraskapsstödet på ett tydligare sätt bidra till ett mer jämställt föräldraskap, inte minst genom att möta föräldrars behov av stöd i sin relation till varandra och i sina ambitioner att leva jämställt.”

En nationell strategi för föräldraskapsstöd, Regeringskansliet, 2018

En mer jämställd fördelning kring omsorg och ansvar för barnen och hushållet kan, å andra sidan, utmana normer om hur en mamma respektive en pappa ska vara. Det kan i början leda till att en förälder upplever ett ökat ansvar för barn och hem, medan den andra upplever att de lämnar ifrån sig ansvar för barnen.

För att undvika att en av föräldrarna känner sig exkluderade kan du, i ditt arbete med föräldrar, se till att alltid inkludera båda föräldrarna i frågor som rör barnen. Genom att bekräfta, tilltala och uppmuntra föräldrar i frågor gällande omsorg och ansvar i föräldraskapet, kan du uppmuntra en jämställd fördelning av ansvar för hem och barn.

Lika rättigheter för alla barn

Artikel 31 i barnkonventionen säger att alla barn har rätt till fritid, lek och vila. Det gäller oavsett kön eller funktionsvariation. Att informera föräldrar om kultur- och fritidsaktiviteter som finns tillgängliga i närområdet kan vara ett sätt att stötta familjen. På kommuners webbplatser finns ofta information om kostnadsfria aktiviteter som är anpassade för olika behov och intressen.

Det är också viktigt för barns utveckling att både flickor och pojkar får lära sig att hjälpa till hemma. Det är en viktig förberedelse inför vuxenlivet. Föräldrar som är ovana vid en mer jämlik fördelning av ansvar för barn och hushållssysslor kan känna oro eller osäkerhet kring vilka sysslor barn kan och bör göra hemma. Att uppmuntra föräldrar att låta barnen vara delaktiga i hemmets sysslor och att prata om vilka sysslor som är lämpliga utifrån barnets ålder kan bidra till bättre samarbete inom familjen och till att stärka föräldrarollen.

Övningar modul 5

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Har du själv starka värderingar kring jämställdhet? Hur reagerar du på människor som har en annan syn på till exempel roller inom familjen än du själv?
2. Hur gör du för att vara uppmärksam på dina egna värderingar och lyssna till och möta andra med ett öppet sinne?
3. Vad innebär ett jämställt föräldraskap för dig?
4. Vilka utmaningar upplever du i mötet med familjer som kommer från andra länder än du själv? Reflektera över hur du reagerar och hur du hanterar det.

Prata tillsammans

1. Vilka erfarenheter har vi av att prata om jämställdhet med föräldrar? När är det ett lämpligt ämne att ta upp? Vad kan bli fel? Hur kan vi göra?
2. På vilka sätt inkluderar vi, på lika villkor, föräldrar i frågor som rör barnet? Hur använder vi oss av kroppsspråk och ögonkontakt för att inkludera båda föräldrarna i samtalet?
3. På vilka sätt kan vi nå ut till mammor och pappor i samma utsträckning?
4. På vilka sätt vänder vi oss till ensamstående mammor och ensamstående pappor på lika villkor?
5. Hur kan vi gå vidare för att lära oss mer?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Samspelet mellan kön, identitet och diskriminering

Olika identitetsmarkörer, såsom kön, ålder, religion, etnicitet, språk, funktionsförmåga, sexuell läggning, yrke etc. överlappar och samspelar med varandra. Att vara medveten om detta ger oss en djupare förståelse för ojämlikhet och diskriminering. Detta är centralt för teorin om intersektionalitet. Identitetsmarkörer som till exempel etnicitet eller sexualitet är inte separerade från varandra utan samspelar, i synnerhet när det kommer till förtryck och makt. Detta innebär att alla inte har samma tillgång till exempelvis utbildning,

arbetsmarknad och bostäder. Kvinnor, till exempel, tjänar i genomsnitt mindre än män och kvinnor med utländsk bakgrund tjänar i genomsnitt ännu mindre.

- » Hur påverkar, till exempel, en persons funktionsförmåga och etnicitet deras ställning i samhället?
- » Diskutera hur identitetsmarkörer påverkar en persons status. Kan, till exempel, vissa språk ha högre status än andra?
- » Hur kan en bättre förståelse för intersektionalitet hjälpa oss att förstå situationen för föräldrar med utländsk bakgrund?

Mer om intersektionalitet

Om du vill lära dig mer om intersektionalitet – se kortfilmen *Intersectionality and health explained* på Youtube (3.36 minuter). Filmen som är på engelska visar sambandet mellan intersektionalitet och hälsa.

Efter att ha sett filmen, diskutera inom gruppen vilka former av 'ismer' som påverkar personer med utländsk bakgrunds ställning i samhället?

Balans i livet

"Kvinnor tar fortfarande ett större ansvar för hem och hushåll och för barn och vuxna i behov av omsorg, vilket i kombination med yrkeslivet riskerar att leda till stress. En lösning för många blir arbete på deltid, vilket ger sämre ekonomisk självständighet, ett svagare försäkringsskydd och på sikt lägre pensioner. Även ofrivillig deltid är vanligare bland kvinnor än bland män." (SOU 2020:46)

- » Hur kan bättre jämställdhet uppnås?
- » Finns det situationer i föräldraskapet som kan upplevas olika beroende på om du är man eller kvinna?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

- » Se upp för din egen uppfattning om jämställdhet!
- » Utgå alltid från att båda föräldrarna har lika mycket att säga till om, även om den ena föräldern till exempel har större ansvar för barn och hem.
- » Många vill inte att det ska märkas om de har det svårt hemma. Tala öppet om att det är vanligt att ha det jobbigt hemma ibland. Låt dem veta att det finns stöd och hjälp att få om de behöver det.
- » För att minska risken att utgå från "vi" och "dem" när du pratar om jämställdhet kan det underlätta att prata utifrån mänskliga rättigheter, till exempel om lika rättigheter till arbete, utbildning, fritidsaktiviteter och socialt skydd.
- » Utgå alltid från att föräldrar vill sina barns bästa.
- » I vissa familjer har barnen fått mycket makt. Hur kan du stödja föräldrar som upplever att barnen ifrågasätter eller kanske utmanar deras auktoritet?
- » Diskutera vuxenfrågor med föräldrarna, inte med barnen. Ta hjälp av en tolk eller annan vuxen inom din organisation. Låt aldrig barn vara tolk.

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Jämställdhet

För att lära sig att förstå behov och signaler behöver en förälder tid och närhet med barnet. Den förälder som är mest med barnet får ett försprång. Den andra föräldern kan hamna efter och känna sig osäker i sin föräldraroll. Båda föräldrarna har rätt till tid med sina barn.

- » FNs barnkonvention, artikel 18, konstaterar att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Hur tänker du kring föräldrarnas gemensamma ansvar för sitt barn?
- » Vad innebär det för barnet? För föräldrarna?

Svårigheter i parrelationen

Alla par har det jobbigt ibland, men det behöver inte betyda att relationen är dålig. Det är viktigt att föräldrar känner till att de kan få stöd om problemen riskerar att påverka även barnen.

- » Känner du till andra par eller familjer som upplever mycket press eller stress? Vilka frågor och situationer skapar stress? Från vem?
- » På vilka sätt har din relation till din partner förändrats sen du flyttade hit?
- » På vilka sätt känns förändringen positiv och på vilka sätt negativ?
- » Har du upplevt förväntningar från andra att ni ska fortsätta vara tillsammans? På vilka sätt?

Hjälpas åt hemma

Det finns mycket kvar att göra vad gäller jämställdhet även i Sverige. Män utför i genomsnitt mer avlönat arbete utanför hemmet medan kvinnor i genomsnitt arbetar fler timmar med obetalt hemarbete.

- » Hur samarbetar ni kring hushållsarbete och omsorg för barnen?
- » Vad funkar bra? Vad funkar mindre bra tycker du?
- » Är ni överens om fördelningen?
- » Hur tror du det påverkar barnen att se vuxna hjälpas åt hemma?
- » Vad skulle du vilja att ni hjälptes åt med?
- » Hur kan ni hjälpas åt så att båda blir nöjda?

Barn vill gärna bidra och mår bra av att få hjälpa till med olika saker hemma. Det är viktigt att anpassa nivån efter barnets ålder och förmåga.

- » Vad brukar dina barn hjälpa till med hemma?
- » Är det lätt eller svårt att få dina barn att hjälpa till hemma?
- » Tycker du det är svårt eller lätt att behandla pojkar och flickor lika?

Illustration: Yvette Gustavsson

Prata utifrån bilden

Bilden kan användas för att inleda ett samtal med föräldrar. Du kan till exempel be dem att skriva eller säga fem saker de tänker på när de tittar på bilden. Nedan finner du också frågor du kan använda för att få igång samtalet.

Frågor du kan ställa:

- » Vad tänker du när du ser bilden?
- » Känner du igen situationen?
- » Vad tror du barnen känner?
- » Vad tror du föräldrarna känner?
- » Är ni överens om fördelningen hemma? Om ja, varför?
Om nej, varför inte?

Lästips

Fler utrikesfödda kan kräva nya grepp i jämställdhetsarbetet, Eva Annell, forskning.se, 2016

I texten lyfts bland annat risker med marginalisering och generalisering i mötet med män och pojkar med invandrabakgrund.

En förälder blir till, Kunskapscentrum för Jämlik vård, Västra Götalandsregionen, 2017

Verktyget är framtaget för personal inom barnhälsovård och på familjecentraler men kan vara inspiration till fler verksamheter som möter föräldrar och vill arbeta för ett mer jämlikt bemötande.

"De ojämställda andra", Anneli Tillberg, jämställ.nu, 2017

Artikeln belyser jämställdhet som svensk värdering och skandinavisk konkurrens om vem som bedriver jämställdhetsarbete bäst. Det är några av de gemensamma dragen när Nationella sekretariatet för genusforskning har pratat med forskare från Danmark, Norge och Sverige.

Slutnoter

1. Darvishpour, Mehrdad (2013): "Jämställdhet, etnicitet och 'andra män' – ett intersektionellt perspektiv på förändringar av maskulinitet efter migration"; Jämställdhetsmyndigheten (2019): "Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck".
2. Bergnehr, Disa (2017): "Omsorg för dagen och fostran för en framtid: Irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige".

Modul 6

Våld i nära relationer

Detta tema syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- Hur våld i nära relationer påverkar barn och familjer.
- Vilka som kan vara extra sårbara och hur vi kan arbeta för att förebygga och förhindra våld i nära relationer.
- Vikten av att prata om våld i nära relationer och att våga agera mot det.

Rättigheter, lagstiftning och ansvar

Att som barn bli utsatt för våld av en förälder, eller någon annan som barnet är beroende av och litar på, är en allvarlig kränkning av självkänslan. På samma sätt är det förödande för ett barn att uppleva att en närstående blir utsatt för våld. Våld mot barn och kvinnor är ett stort folkhälso-
problem som innebär allvarliga konsekvenser för såväl enskilda som för samhället i stort. För att agera mot våld är det viktigt att känna till den lagstiftning som stärker barns och vuxnas rättigheter.

Barnkonventionen säger att alla barn har rätt till en trygg uppväxt fri från våld. Hemmet ska vara en plats att vila och växa i och där barn ska känna sig trygga. Förekommer det våld blir hemmet i stället en plats där något obehagligt kan hända. Sverige var det första landet i världen som förbjöd all fysisk bestraffning och annan kränkande behandling av barn. Detta lagstiftades i föräldrabalken 1979, sedan dess har många länder tagit efter. Fysiskt våld kan även ingå i brottsbalkens kapitel Brott mot liv och hälsa. Till exempel kan man dömas för misshandel, vållande av kroppsskada eller framkallande av fara för annan.

Barnkonventionen konstaterar att *"barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp"* (artikel 19). Föräldrarnas och samhällets ansvar definieras på följande sätt: *"barnets föräldrar eller vårdnadshavare, har gemensamt huvudansvar för barnets uppfostran och utveckling, med statens stöd"* (artikel 18), samt *"barn har rätt till social trygghet samt till statligt stöd, ifall föräldrar eller annan vårdnadshavare saknar tillräckliga resurser"* (artikel 26). Sedan 1 juli 2021 finns den nya lagen om barnfridsbrott. Lagen innebär att det är straffbart att utsätta barn för att bli vittne till våld i nära relation.

Vad är våld?

Per Isdal, en norsk psykolog med stor erfarenhet av att möta män med våldspröblem, beskriver våld så här:

"Våld är varje handling riktad mot en annan person, som genom denna handling skadar, smärtar, skrämmar eller kränker, får denna person att göra något mot sin vilja eller avstå från att göra något den vill."

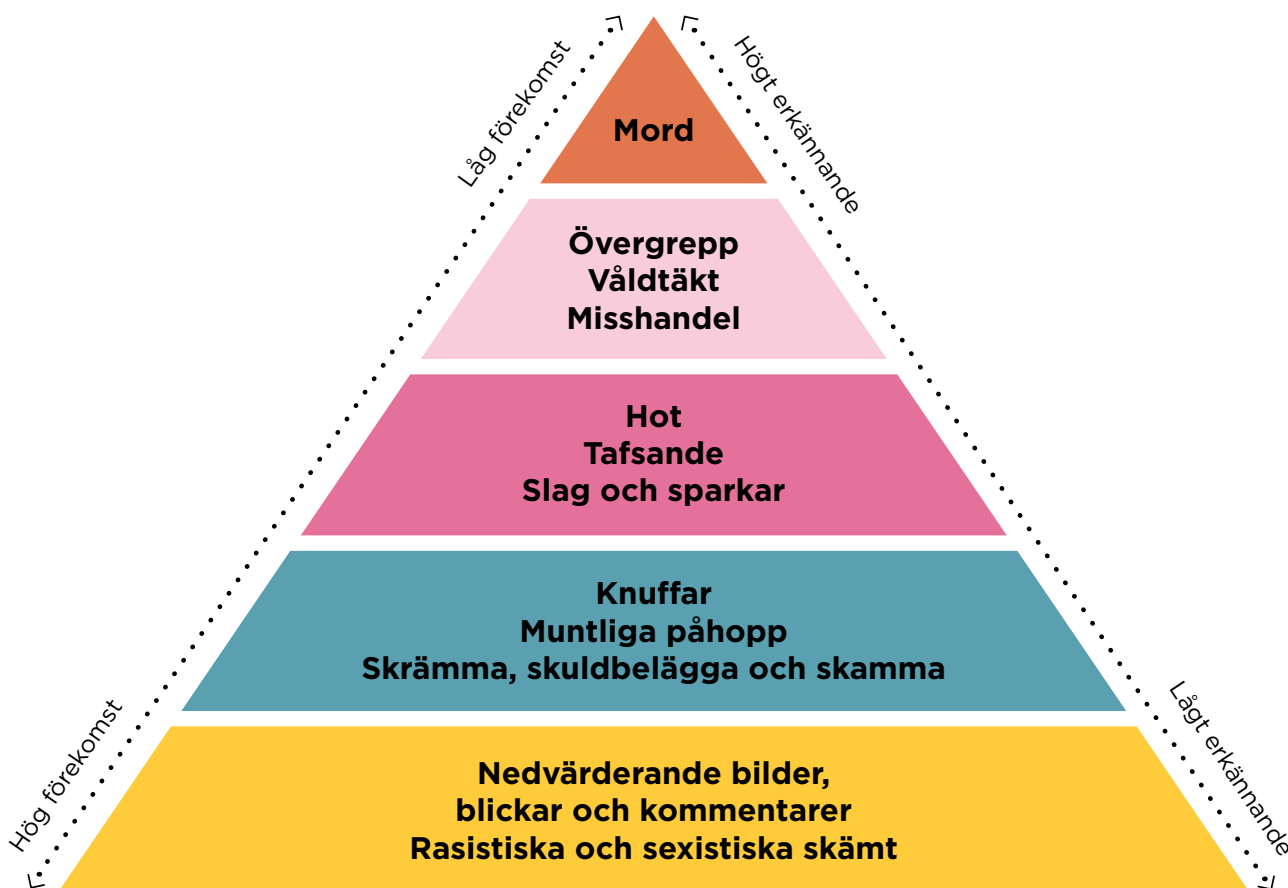
Citatet visar att det är den som blivit utsatt för våld som bestämmer om det är våld eller inte. Våld i nära relationer innebär att den som utövar våldet är en person som den utsatta i normala fall ska kunna ha förtroende och tillit till och som det finns starka emotionella band till. Den vanligaste formen av våld i nära relationer utövas av en man mot en kvinna som han har, eller har haft, ett förhållande med.

Om en person ofta blir utsatt för våld blir våldet normaliserat och upplevs som en del av vardagen (våldets normaliseringsprocess). Det är ofta mycket svårt att lämna en sådan relation och oro för vad som till exempel ska hända med barnen eller ekonomin är så kallade kvarhållande faktorer.

För att kunna agera, stötta och prata om våld i nära relationer är det viktigt att veta att våld ser ut på många olika sätt. Det är möjligt att agera mot alla former av våld, från det psykiska och verbala våldet; som elaka kommentarer, blickar, nedvärderande bilder, hot, rasistiska eller sexistiska skämt, till det fysiska våldet; slag, sparkar, misshandel, övergrepp, våldtäkt och mord.

Våldspyramiden

Våldspyramiden används ofta för att visa hur det lindriga våldet hänger ihop med det grova våldet. Våldspyramiden visar att det grova våldet, längst upp i pyramiden, är mindre vanligt men erkänns som våld. Exempel på grovt våld är misshandel, övergrepp och våldtäkt. Det lindriga våldet, längst ner i våldspyramiden, är vanligt men ses inte alltid som våld. Få skulle beskriva kränkande skämt eller att himla med ögonen som våld. Att agera redan mot det lindriga våldet är ett viktigt våldspreventivt arbete.¹

Källa: Nordost fritt från våld, Göteborgs Stad

Ekonomiskt våld

”Det ekonomiska våldet är vanligt i förhållanden där det förekommer fysiskt och psykiskt våld, men hamnar ofta i skymundan trots att det påverkar kvinnor och deras barn i väldigt hög grad. Kvinnor som vänder sig till kvinnojourer eller socialtjänsten undrar ofta hur de ska klara ekonomin om de lämnar våldsutövaren.”

Metodstöd i arbetet med personer utsatta för ekonomiskt våld i nära relation, Länsstyrelsen 2020

Olika former av våld

Barn som utsatts för våld löper ökad risk för beteendemässiga, fysiska och psykiska hälsoproblem, både omedelbart efter händelsen och senare under uppväxten och vuxenlivet.

Våldet kan vara direkt, att som barn själv utsättas för våld i hemmet av en eller båda vårdnadshavare, eller indirekt, att uppleva våld mellan vuxna i familjen. Våldet består ofta av en kombination av olika handlingar och våldsformer.

De barn och vuxna som riskerar att fara allra mest illa är de som utsätts för flera olika typer av våld (multiutsatthet) eller våld vid upprepade tillfällen.

Fysiskt våld kan handla om bestraffning, våld i uppfostrande syfte eller att utövaren tappat kontroll över sina känslor. Våldet kan vara olika grovt. Att slå, sparka, nypa, skaka, klösa, bita, bränna, förgifta eller att försöka kväva är några exempel.

Psykiskt våld är icke-fysiska former av våld, som att förnedra, hota, förlöjliga, osynliggöra och förminska, till exempel genom att använda kränkande namn. Psykiskt våld kan vara svårare att sätta fingret på.

Försummelse uppstår när en persons praktiska och känslomässiga behov inte tillgodoses och hälsa eller utveckling skadas, eller riskerar att skadas. Ett annat ord för det är omsorgssvikt. Det kan till exempel handla om brister i näring, sömn och hygien eller att medicinsk vård eller tandvård inte sköts. Det kan också handla om att inte få kärlek, omsorg och bekräftelse i den grad som krävs för den känslomässiga utvecklingen. I särskild risk är personer i stark beroendeställning till andra, till exempel de som behöver mycket stöd i vardagen. En förälder som själv är utsatt för våld kanske inte förmår vara den källa till trygghet och stöd som ett barn behöver. Försummelse är ofta en långsam process, som kan vara svårt att upptäcka.

Sexuellt våld kan beskrivas som kränkningar och övergrepp med sexuella förtecken. Det kan vara allt från förnedring och trakasserier till våldtäkt. Det kan också handla om att tvinga någon att utföra olika typer av sexuella handlingar.

Ekonomiskt våld handlar om att någon utövar makt och kontroll genom att begränsa och styra över ekonomin. Det kan till exempel vara att ta någons bankdosa, tvinga någon att lämna inloggningsuppgifter till sitt bank-id, ta lån i någons namn eller att kräva något i utbyte mot pengar.²

Materiellt våld kan bestå av att våldsutövaren slår sönder möbler och andra saker i hemmet, eller tvingar någon att själv förstöra ägodelar. Ofta är det ägodelar av stort värde för den som utsätts, till exempel fotoalbum eller smycken.

Funktionshinderrelaterat våld innebär att våldet riktar sig mot en persons funktionsnedsättning. Detta kan ske genom att hålla undan hjälpmedel, till exempel att man flyttar rollatorn utom räckhåll eller tar batterierna ur hörapparaten.

Digitalt våld sker genom att förövaren använder online-konton, IT-tjänster, appar och sociala medier för att spåra, övervaka och kontrollera. Digitaliseringen har skapat nya arenor och metoder för våldsutövning.³

Latent våld är en speciell form av våld som innebär vetskapen om att aktivt våld kan inträffa. Personer som lever med våld är ständigt på sin vakt, beredd på att något kan hända. Det ständiga hotet gör att vuxna och barn lever på helspänn och skräms till att agera på ett visst sätt för att undvika våld eller skydda en närstående. Stress, och de psykiska och fysiska konsekvenser det för med sig, är mycket vanligt hos offer för våld i nära relation.

Barn som lever med våld i hemmet

Att uppleva våld, genom att ha sett, hört eller känt av hot om våld, har samma skadliga påverkan på barns hälsa och utveckling som att utsättas för direkt våld. BRIS och Sveriges Stadsmissioner pekar i sin rapport *Min tur att berätta*, på att barn som har bevittnat våld tenderar att utveckla posttraumatiskt stressyndrom i större utsträckning än barn som har utsatts för andra trauman.⁴ Det faktum att det är en närstående som är utövaren gör att effekterna av traumat ofta blir stora.

"Även de allra minsta barnen påverkas negativt av skrämmande och våldsamma situationer."

Kjerstin Almqvist, adjungerad professor i medicinsk psykologi

Barn som utsätts för våld påverkas, agerar och reagerar, men de visar olika symtom. Symtom kan vara magont, huvudvärk eller att de har svårigheter med koncentration, sömn, aptit eller i kompisrelationer. Det kan också yttra sig som aggressivitet, antisocialt beteende eller hyperaktivitet. Smärtan och tankarna kan också stanna inuti barnet, utan att det syns utanpå och bli till så kallade internaliserade eller mer inåtvända symtom. Barn som upplever våld i hemmet kan visa tecken på oro, ångest och nedstämdhet. Självkänsla, trygghetskänslor och tilliten till vuxna påverkas negativt och ofta även skolarbete och andra aktiviteter i barnets liv. Problem med anknytning och att reglera känslor är exempel på konsekvenser av att ha utsatts för våld.

Det kan vara svårt att förstå ett barns symtom och att veta vad de beror på. De flesta symtom kan vara tecken på andra saker men det är viktigt att tänka in våld som en möjlig orsak och förklaring. Det är viktigt att prata med barn och att ställa öppna frågor. Flera rapporter visar att många barn hade önskat att någon hade frågat, lyssnat eller förstått. Kunskap om våld i nära relationer gör det enklare att våga prata med både barn och vuxna om ett så pass svårt ämne.

I en studie om digitalt våld uppgav utsatta kvinnor att deras partner använt digital teknik för att kolla var de befann sig. Utöver dessa kvinnor var det ett flertal vars partner hade fått dem att tro att de var spårade eller övervakade, även när de inte var det.

Digital kvinnofrid, ett projekt som drivs av Uppsala Kvinnojour och cybersäkerhetsföretaget Sentor

"Det är aldrig barnets fel, ansvar eller skuld, att barnet utsätts för våld. Egenskaper hos barnet som skulle kunna påverka våldsutövandet är därför aldrig en riskfaktor. Den som utövar våld har alltid själv ansvar för sin handling."

Barnafrid, Basprogram om våld mot barn

Plikt att anmäla

Anmälningsplikten innebär att personer inom vissa yrken måste göra en så kallad orosanmälan till socialtjänsten om de tror att någon under 18 år far illa. Vid osäkerhet går det alltid bra att ringa till socialtjänsten för råd. Om man själv eller någon annan, vuxen eller barn, har blivit utsatt för våld kan man också anmäla det till polisen genom att ringa 114 14.

”Genom att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer i samhället kan vi förebygga, det vill säga minska, risken att barn utsätts för våld.”

Barnafrid, *Basprogram om våld mot barn*

Riskfaktorer

Kränkningar, hot och våld förekommer i alla samhällsklasser. Det går inte att förutsäga vilka föräldrar som kan komma att utsätta sina barn för våld, men ibland kan det finnas omständigheter som ökar risken, så kallade riskfaktorer.

Barnafrid, ett nationellt kunskapscentrum om våld mot barn, beskriver i sitt basprogram att en betydande riskfaktor är hur föräldern själv har haft det under sin uppväxt och om föräldern själv har blivit utsatt för våld. Detta påverkas i sin tur av hur samhällsrelaterade faktorer som familjepolitik samt hur rättsväsendet och barnskyddet fungerar. I samhällen med stora socioekonomiska ojämlikheter eller där barnfamiljer har dåliga ekonomiska förutsättningar är risken att barn utsätts för våld högre. Detsamma gäller om det råder sociala normer som accepterar och normaliserar våld. Forskning visar att migration till ett nytt land innebär olika psykiska påfrestningar. Risken för psykisk ohälsa ökar dessutom för personer som är flyktingar, då migrationen har sin bakgrund i svåra upplevelser, som krig, politisk eller religiös förföljelse. Upplevelser av krig och flykt orsakar ofta stress vilket ökar risken för våld i familjen, problem med relationer, missbruk samt skolproblem hos barnen.

I basprogrammet beskrivs även riskfaktorer i familjen. Om en eller flera personer i familjen har ett beroende av alkohol, droger, spel eller har psykisk ohälsa finns en ökad risk för våld. Detsamma gäller i familjer med trångboddhet eller osäkra boendeförhållanden. Barn som lever under osäkra bostadsförhållanden utan sina föräldrar, till exempel om de är på flykt, löper ökad risk. Det gör även barn som är utsatta för mobbning, har en dysfunktionell hemmiljö och saknar någon att dela sina tankar och känslor med. Barn som identifierar sig som homo-, bi-, transsexuell eller queer-person är även de särskilt utsatta.

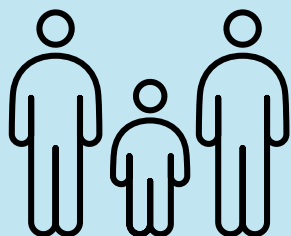
Om barnets närområde har en hög grad av våld eller kriminalitet ökar också risken att barnet utsätts för våld, rån eller kränkningar. Att barn och unga umgås med kompisar som har en kriminell livsstil och saknar sysselsättning är också en riskfaktor.

Risikfaktorer på olika nivåer

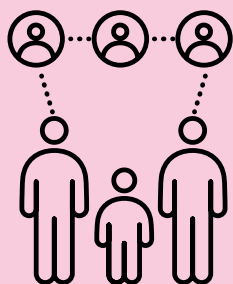
Individnivå

- » Kön, ålder, funktionsnedsättning
- » Utbildningsnivå
- » Socioekonomisk status
- » Utsatt för våld i barndomen
- » Tidigare erfarenhet av våld
- » Psykisk ohälsa

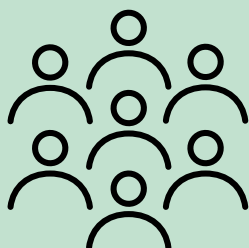
Familjenivå

- » Konflikter mellan föräldrarna
- » Dysfunktionell hemmiljö
- » Missbruk och beroendeproblematik
- » Låg socioekonomisk status
- » Hög tolerans och acceptans för våld i familjen
- » Familjens heder är viktigare än individens hälsa och välmående

Närområde

- » Låg kännedom och kunskap om våld i nära relationer
- » Brist på stöd och skydd
- » Tolerans och normalisering av våld
- » Normer som gör det svårt att anmäla och rapportera oro och misstanke om våld

Samhällsnivå

- » Bristande lagstiftning
- » Bristande barnskydd
- » Bristande samverkan mellan viktiga samhällsaktörer
- » Patriarkala värderingar
- » Hög nivå av ojämlikhet

Ett svenskt historiskt perspektiv

Vägen fram till det svenska förbudet mot aga var lång. Under 1920-talet började barns rättigheter att uppmärksammas, både i Sverige och internationellt. Under 1930-talet ökade kunskapen om att barn som hotats och slagits bär med sig själsliga sår in i vuxenlivet och perspektivet att våld föder våld blev allt vanligare. Synen på barn och barnuppfostran förändrades sedan successivt under 1900-talet. Aga i skolan blev helt förbjudet 1958. 1966 togs all text om föräldrars rätt att aga sina barn bort ur föräldrabalken, men ett direkt förbud för föräldrar att aga sina barn infördes först 1979. Vid denna tid hade den allmänna opinionen i Sverige blivit negativ till aga. Alla former av kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling av barn förbjöds helt. Barnaga är sedan dess straffbart och kan leda till fängelse.

Särskild sårbarhet

Särskild sårbarhet innebär att personerna är utsatta i särskilt hög grad eller att brotten leder till särskilt allvarliga konsekvenser. Detsamma gäller om personerna som utsätts har svårt att förändra sin situation eller göra den känd. Det kan bero på okunnighet om de rättigheter man har, isolering och ensamhet, eller att man är beroende av andra, närstående eller samhället, för att klara vardagslivet. Det är viktigt att vara medveten om hur personer som skiljer sig från normen kan vara utsatta på ett sätt som kräver särskilda stödinsatser. Det handlar till exempel om män som blir utsatta, personer med funktionsnedsättning, kvinnor med utländsk bakgrund eller HBTQI+personer.

Skyddsfaktorer – skyddar och minskar risken för våld

Genom att stärka skyddsfaktorer kring familjer och barn kan våld förebyggas. Skyddsfaktorer är bland annat trygga och välfungerande omsorgspersoner och andra vuxna. En välfungerande relation mellan föräldrarna och mellan föräldrar och barn minskar risken för våld. Goda sociala relationer med jämnåriga och vuxna utanför familjen bidrar positivt. Likaså gör en positiv inställning till skolan, med hög närvaro. Detta innebär att till exempel mötesplatser där föräldrar kan träffa andra föräldrar och erfaren personal är viktiga faktorer för att förebygga våld. Genom olika former av föräldrastödsinsatser kan föräldrar få stöd i sitt föräldraskap och hjälp att hantera konflikter utan att ta till våld eller andra hårda uppfostringsmetoder.

I den nationella strategin för att förebygga mäns våld mot kvinnor framhålls också att föräldraskapsstöd som utgår från det jämställda föräldraskapet och barns rättigheter är en viktig del av det våldsförebyggande arbetet.⁵

Bryta våldsspiraler och anmäla sin oro

Att fråga om våld och sedan hantera de situationer som uppstår efteråt är en färdighet som går att öva på. Att fråga kräver mod, erfarenhet och engagemang, men det är också ett ansvar. I socialtjänstlagen står det att alla som känner till eller misstänker att ett barn far illa bör anmäla det till socialtjänsten. Anställda på vissa myndigheter och i vissa verksamheter som rör barn och unga (skola, hälso- och sjukvård till exempel) är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete misstänker att ett barn far illa. Vad gäller vuxna är det viktigt att visa att det finns stöd och hjälp att få, både som våldsutsatt och som våldsutövare.

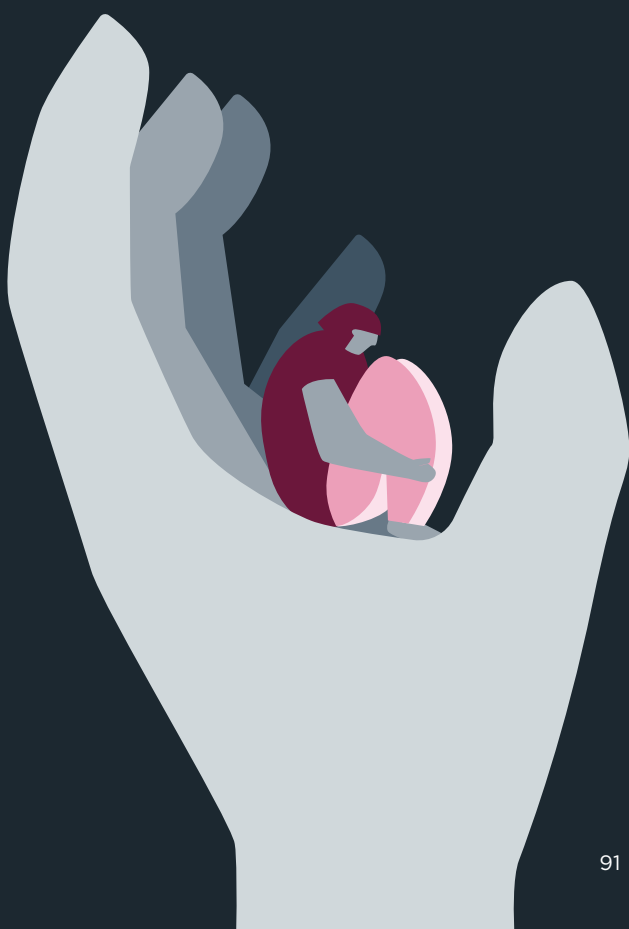
Utsatta berättar sällan spontant att de lever med våld, men studier visar att de allra flesta inte har något emot att få frågor om det. Rädsla, skam och skuld känslor kan stå i vägen för att berätta. Lojalitet till förövaren eller oro för vilka konsekvenser ett vittnesmål kan få gör det också svårt. Att leva länge med våld kan göra det svårt för både barn och vuxna att se det avvikande och dysfunktionella. En annan anledning att inte berätta kan vara att vare sig barn eller vuxna känner igen sig i bilden av offer och förövare. När det gäller barn brukar barnets berättelser om vardagen avslöja mer än deras svar på direkta frågor om våld. Yngre barn kan också upprepa traumatiska händelser i sina lekar. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) beskriver att barn som bevittnat eller utsatts för våld ofta känner skuld för att de inte kunde förhindra situationen och en skam som kan leda till att de försöker bevara våldet som en familjehemlighet.

Man behöver inte vara säker på att barnet far illa för att vara skyldig att anmäla, det räcker att misstänka det. En oros-anmälan görs till socialtjänsten som ska utreda situationen och bedöma om barnet behöver skydd eller stöd. Barnets bästa ska alltid komma i första hand och en anmälan kan vara avgörande. Anmälningssplikten går före eventuell tystnadsplikt. Att göra en anmälan när man misstänker att ett barn inte har det bra är ofta lättare om man i förväg har pratat ihop sig i arbetsgruppen om hur man ska hantera en sådan situation.

Så gör du anmälan till socialtjänsten

Anmälan ska göras genast till socialtjänsten i den kommun där barnet bor. Det finns inga krav på hur en anmälan ska göras, men det kan vara bra att göra den skriftligt. I brådskande fall kan anmälan göras muntligt och sedan kompletteras skriftligt. Ta gärna reda på om det finns rutiner i din verksamhet för hur en anmälan ska göras.

I de flesta fall kan det ske ett samtal med barnets föräldrar om oro för barnet, innan eller i samband med anmälan. Det finns dock tillfällen när man inte bör göra det, till exempel om barnet berättar om våld eller sexuella övergrepp hemma. Den som är osäker kan alltid ringa och råd göra med socialtjänsten.

Övningar modul 6

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Vad är våld? Tycker du att olika våldsformer är olika allvarliga?
2. Vem ser du framför dig när du tänker på våld i nära relationer? Vilken typ av situation och vilken typ av relation?
3. Varför är det viktigt att barn betraktas som aktörer och brottsoffer? Fundera på vilken betydelse det har jämfört med tidigare när barn sågs som mer passiva åskådare?
4. Hur tänker du kring det lindriga och det grova våldet? Hur kan sambandet se ut?
5. Hur påverkas ett barn, en ungdom eller förälder av att leva i en våldsam miljö?

Prata tillsammans

1. Vilka typer av våld har vi stött på i vår verksamhet?
2. Hur pratar vi eller ställer frågor om våld? Vem frågar vi? När gör vi det? Vem eller vilka riskerar vi att missa?
3. Hur kan vi prata med föräldrar om konsekvenserna av både det lindriga och det grova våldet?
4. När har samtalet blivit bra? Dela goda exempel.
5. När har det gått fel? Hur kan vi undvika det?
6. Hur kan vi arbeta förebyggande mot våld?
7. Har vi tillräckligt bra rutiner för orosanmälan? Känner vi oss trygga med det?
8. Behöver vi lära oss mer? Hur kan vi gå vidare?

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Barn ser, hör och känner

Barn vill ofta skydda sina föräldrar och kan vara väldigt duktiga på att dölja hur situationen är hemma. I samtal med barn kan det vara viktigt att betona för barnet att det är vad föräldern gör som är fel och ha i åtanke att barnet älskar sin mamma eller pappa, trots våldet. Många föräldrar tror fortfarande att barn inte märker vad som sker, men idag vet vi att barn ser, hör, känner och är aktörer som på olika sätt försöker hantera våldet hemma.

- » Vad märker barn? Hur känner barnen tror ni?
- » Känner ni att det gör någon skillnad att prata om barn som upplevt våld, jämfört med att prata om barn som bevittnat våld? Vad blir skillnaden?
- » Har ni haft samtal om våld med barn i er verksamhet?
- » Hur kan ni prata med barn om våld, dåliga och bra hemligheter och hur man ska ha det hemma? Vilket material finns som stöd för sådana samtal?

Hur fråga om det svåra?

Personer som är utsatta för våld kan ha ett lågt förtroende för myndigheter, exempelvis på grund av tidigare bristande bemötande. En konsekvens av att leva med våld är att den våldsutsatta har svårt att lita på andra personer och är rädd att inte bli trodd. Ofta upplever hen dessutom en skuld och skam över sin situation.

- » Hur kan ni bygga förtroende och skapa tillitsfulla möten så att det blir möjligt att prata om svåra livssituationer, till exempel att bli utsatt för våld?
- » Hur kan ni bidra till att skapa trygghet och säkerhet kring hur man söker hjälp i sitt föräldraskap? Vilka hinder kan ni överbrygga genom information riktad till föräldrar som är nya i landet och känner sig osäkra på hur myndigheter kommer agera?
- » Hur tror ni att äga diskuteras i länder där det är lagligt i uppfostringssyfte? Skäl för eller emot? Varför anser man idag att det är viktigt att förbjuda kroppslig äga?
- » Hur spelar normer kring barnuppfostran i olika sammanhang in?

Föreställningar om våld

Föreställningar om vilka som utövar våld och om vem som är förövare och vem som är offer, kan påverka hur vi agerar och i värsta fall leda till att vi missar våldsutsatta och våldsutövare. Det är viktigt att komma ihåg att våld i nära relationer förekommer oberoende av kulturell och religiös tillhörighet, etnicitet, sexualitet, social tillhörighet och ålder.

- » Vilka normer kan stå i vägen för att upptäcka våld?
- » Vad kan bli resultatet av att missa våldsutsatta och våldsutövare?
- » Hur kan ni hjälpas åt för att öppna upp för fler?

Varför går hon inte? Det är väl bara att lämna, eller?

Många lever länge i våldsamma relationer och det är svårt att bryta upp och lämna. Det är både av starka känslomässiga och praktiska skäl, som oro för vad som ska hända med barnen, bostad, ekonomi, husdjur med mera. En relation börjar sällan våldsamt utan det kommer successivt. Våldet och livssituationen blir det normala och våldsutsatta är ofta väldigt ensamma.

- » Hur kan våldet bli så normaliserat?
- » Varför är det viktigt att känna till våldets normaliseringsprocess?
- » Varför är det relevant att känna till de olika våldsformerna? Hur kan ni hjälpa till?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

- » Många föräldrar vill inte berätta om problem i familjen. Hjälp till genom att ställa öppna frågor. Ta dig tid att lyssna på svaren. Förklara att man inte är en dålig förälder för att man tar upp problem – utan tvärtom. Att söka hjälp är att ta ansvar.
- » Var tydlig med att det alltid är den som slår, kränker eller skadar som är ansvarig för våldet och som måste förändra sitt beteende. Det är viktigt att även den som utövar våld får stöd. Till telefonlinjen *Välj att sluta* kan personer som utövar eller riskerar att utöva våld vända sig anonymt för att ta första steget mot en förändring. Även våldsutsatta, yrkesverksamma, anhöriga och andra som har frågor kan ringa 020-555 666.
- » Berätta för föräldrar att de alltid kan kontakta socialtjänsten, personal på förskola och skola, hälso- och sjukvården eller polisen om de är oroliga för sin egen eller någon annans hälsa eller säkerhet.
- » Om våldet har pågått länge kan det ha blivit normaliserat. Då upplever våldsutsatta det inte alltid som misshandel eller våld och du kan behöva använda andra, mer konkreta ord. Fråga till exempel: är du rädd, orolig, har hen kastat saker, knuffat, dragit dig i håret? Känner du dig kontrollerad, får du träffa vänner eller har någon hindrat dig från att göra saker du vill?

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Bråk och konflikter

- » Hur hanterar du konflikter som sker inom familjen?
- » Hur gör ni för att era konflikter inte ska bli för svåra för er vuxna och för era barn?
- » Går det att bråka på olika sätt? Hur blir det bättre och hur blir det sämre?

Våld och hot

Barn påverkas negativt om det förekommer våld i familjen. Därför är det viktigt att försöka prata om detta med föräldrar, så att de vet att det finns hjälp att få, för hela familjen.

- » Är du rädd för någon i din omgivning?
- » Känner du dig kontrollerad eller styrd av någon i din närhet?
- » Har någon tvingat dig att göra saker du inte vill?
- » Finns det saker du vill göra men inte får eller vågar?

Barn som ser eller hör våld

Det är skadligt för ett barn att se eller höra våld hemma. Det kan till exempel vara att barnet ser eller hör att föräldrarna bråkar högljutt, aggressivt, fysiskt och ofta.

- » Hur tror du att barnet känner sig om det hör eller ser våld mellan föräldrarna?
- » Hur tror du det påverkar barnet?

Barn som utsätts för våld

- » Vad finns det för risker med att vara hårdhänt mot sitt barn?
- » Hur tror du att det kan påverka barnet?
- » Hur går det att göra istället?
- » Varför tror du att det kan vara dåligt för barnet om föräldern säger elaka och kränkande saker?

Oro för våldsamma miljöer

Många föräldrar är oroliga att deras barn ska hamna i dåligt sällskap där våld förekommer och är accepterat.

- » Hur kan du prata med ditt barn om risken med även lindrigt våld och vad det kan leda till?
- » Vet du vart du kan vända dig för att få stöd och hjälp?

Illustration: Yvette Gustavsson

Prata utifrån bilden

Bilden kan användas för att inleda ett samtal med föräldrar. Du kan till exempel be dem att skriva eller säga fem saker de tänker på när de tittar på bilden. Nedan finner du också frågor du kan använda för att få igång samtalet.

Frågor du kan ställa:

- » Vad händer i bilden?
- » Vad tror du de tre barnen känner och upplever?
Vad tänker du om deras olika reaktioner?
- » Vad tror du föräldrarna känner?
- » Vad kan ha hänt innan?
- » Vad tror du kommer att hända sen? Vad tror du händer längre fram i tiden?
- » Kan liknande situationer ha uppstått tidigare? Varför?
Varför inte?

Lästips

Intersektionella perspektiv på våld i nära relationer, Länsstyrelserna och Amphi produktion, 2018

För att stärka samhällets insatser för stöd och skydd vid våld i nära relationer, finns ett metodstöd som utforskar hur intersektionalitet och normkritik kan användas som verktyg.

Min tur att berätta – barns röster om att leva med våld, BRIS och Sveriges Stadsmissioner, 2020

Drygt 6000 barn befinner sig varje år på skyddat boende med sin ena förälder. Hur påverkas barnets liv av våldet och av att tvingas bryta upp från sin vardag? I rapporten lyfts barns röster och erfarenheter.

Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse, UNICEF, 2018

I rapporten berättar barn i Sverige om sina upplevelser av våld, om rättsprocessen, samhällets agerande och vikten av att bli lyssnad på och tagen på allvar.

Inget att vänta på, handbok för våldsförebyggande arbete, Jämställdhetsmyndigheten, 2020

Handboken samlar kunskap om våld, genus och prevention. Den ger konkret vägledning för hur ett systematiskt och kunskapsbaserat våldsförebyggande arbete kan genomföras i fem steg.

Boken om Liten, Brottsoffermyndigheten och Stina Wirsén, 2015

Boken är en berättelse om barns rättigheter och vuxnas skyldigheter. Berättelsen uppmuntrar barn att berätta för en vuxen när det inte känns bra hemma. Den finns som bläddringsbar pdf och även på engelska samt med ljuduppläsning. Det finns även handledning och läsguide för förskolan.

Webbkurser

Digitala basprogrammet om våld mot barn, Barnafrid, Linköpings universitet, 2020

Basprogrammet är en utbildning som syftar till att ge alla yrkesverksamma grund kunskaper om våld mot barn. Du får också lära dig att upptäcka våld och agera på rätt sätt när du befarar att ett barn far illa.

Webbkurs om våld, Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet, 2016

Webbkurs om våld är en introduktionskurs med grundläggande kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.

Slutnoter

1. Borås stad, Borås fritt från våld, Tre förändringsprinciper mot våld, boras.se.
2. Länsstyrelsen Västmanland (2020): "Metodstöd i arbetet med personer utsatta för ekonomiskt våld i nära relation", s.9.
3. Digital kvinnofrid, webbplats till ett projekt som drivs av Uppsala Kvinnojour och cybersäkerhetsföretaget Sentor.
4. BRIS och Sveriges Stadsmissioner (2020): "Min tur att berätta – barns röster om att leva med våld".
5. Regeringskansliet (2016): "Makt mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid", s. 129.

Modul 7

Hedersrelaterat våld och förtryck

Denna modul syftar till att få en förståelse för och reflektera kring:

- De specifika faktorer som särskiljer hedersrelaterat våld och förtryck från våld i nära relation.
- De konsekvenser det har att leva i en hederskontext.
- Hur vi, genom ökad kompetens, kan agera för att upptäcka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

Att prata om hedersrelaterat våld och förtryck

Precis som vid misstanke om våld i nära relation ska du anmäla till socialtjänsten om du misstänker att ett barn far illa på grund av hedersrelaterat våld och förtryck. I många fall kan det hållas ett samtal med barnets föräldrar i samband med orosanmälan. Det finns dock tillfällen när det inte är lämpligt, till exempel om barnet berättar om våld eller övergrepp hemma. Den som är osäker kan alltid ringa och råd göra med socialtjänsten i sin kommun.

Rättigheter och lagstiftning

För att agera mot hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att känna till de lagar som stärker barn och vuxnas rättigheter. Sedan tidigare finns lagar om barn- och tvångs- äktenskap och förbud mot könsstympning och på senare år har lagstiftningen stärkts vad gäller hedersrelaterade brott. 2020 kom en lag som innebär att brott ses som mer allvarliga om det har begåtts med hedersmotiv, det vill säga där motivet varit att bevara eller återupprätta en enskild persons, en familjs, släkts eller liknande grupps heder.¹

I juni 2022 kom en ny lag som ytterligare skärper straffet för en person som upprepade gånger gör sig skyldig till tvång eller kränkningar med hedersmotiv.

När det gäller könsstympning är det straffbart redan att försöka, förbereda eller uppmuntra någon annan till det samt att låta bli att avslöja eller förhindra det. Utreseförbud kan tas till för att skydda barn som riskerar att föras utomlands för att könsstympas eller ingå äktenskap eller liknande förbindelse. Barnäktenskap kan ge fängelse i upp till fyra år.

Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?

Det är viktigt att du som möter föräldrar i din verksamhet vet vad hedersrelaterat våld och förtryck innebär.

Ofta angränsar det till, eller överlappar med, våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor, men det finns också faktorer som skiljer det från andra former av våld.

Regeringens definition av hedersrelaterat våld och förtryck (2007) är en bra utgångspunkt och innehåller mycket av det som är speciellt för just den här formen av förtryck.

"Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kulturella föreställningar om kön, makt och sexualitet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhets i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Kontrollen kan sträcka sig från begränsningar i vardagen som rör exempelvis klädval,

"Bara för du älskar dem så betyder det inte att du är skyldig dem någonting. Oavsett vad de säger, vad traditionen säger eller vad normerna försöker övertyga dig om."

Arbresha Rexhepi, Sakkunning
Hedersrelaterat våld och förtryck
i *Sida vid sida: en bok om feministisk revolution*, 2020

”Många av våra ungdomar mår mycket dåligt. De blir inte utsatta för fysiskt våld men det psykiska våldet, kontrollen, begränsningarna och tanken på de krav som finns i framtiden på att gifta sig med någon som familjen valt blir övermäktiga.”

Resursteam heder, Malmö stad

socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb, giftermål och skilsmässa. Det är inte ovanligt att kontrollen utvecklas till hot om våld och våld, och ibland även dödligt våld.

Pojkar samt homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan också drabbas. Det hedersrelaterade våldets kollektiva karaktär innebär att det kan finnas fler förövare, både kvinnor och män, och att offren kan vara kvinnor och män samt flickor och pojkar. Det kan också innebära att våldet sanktioneras av familjen och den närmaste omgivningen, även av andra kvinnor.”

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket är grundat i ett patriarkalt samhälls- och familjesystem. Det inkluderar kontrollmekanismer, begränsningar och mer specifika former av våld.

Fysiskt våld kan handla om knuffar och örfilar, grov misshandel och till och med mord eller uppmaning till självmord.

Psykiskt våld innebär kränkningar, skuld- och skambeläggning, hot och förödmjukelser. Att bli betraktad som familjens och släktens stora skam om man bryter mot reglerna, eller att bli utfrysad ur familjegemenskapen är också specifikt för hedersrelaterat våld och förtryck.

Sexuellt våld kan betyda tvång till oönskat sex med någon genom ofrivilligt äktenskap, eller att tvingas gifta sig (och ha sex) med någon av motsatt kön trots att man är homosexuell.

Socialt våld kan inkludera isolering, förbud att delta i aktiviteter, tvång att bära vissa kläder, att inte få välja sina vänner eller få umgås med det motsatta könet. Att luras att åka till föräldrarnas hemland för att giftas bort mot sin vilja, eller att tvingas bevaka och kontrollera vad ens mamma eller syster gör är också delar av våldet.

Ekonomiskt våld kan innebära att hindras från att utbilda sig, att efter utbildning inte tillåtas arbeta eller att inte ha tillgång till sin egen inkomst.

Det kollektiva våldet

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket utövas inte bara i hemmet av den närmaste familjen, utan även av en större gemenskap som bostadsområden, skolor, sociala medier och transnationella nätverk.² Det utövas som regel kollektivt av en hel familj eller släkt. Detta skiljer sig från andra former av våld i nära relation där våldet oftast utövas av en enskild person och, i princip alltid, fördöms av omgivningen.

En familj eller släkt har ett gemensamt rykte att vårda och därför är det vanligt att enskilda familjemedlemmars handlingar, eller påstådda handlingar, kontrolleras. Kvinnornas sätt att vara och bete sig bevakas för att förhindra miss-

tankar eller skvaller som kan förstöra familjens heder. Om det börjar pratas illa om en familjemedlem kan det drabba familjen och hela släkten negativt. Familjens rykte och anseende bygger framförallt på flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Ett rykte, sant eller påhittat, kan orsaka enorm skada.

I och med internet och sociala medier kan rykten spridas snabbt, även till släkt och familjemedlemmar som bor i andra länder. En familj som är en del av en hederskultur kan behöva förhålla sig till en släkt i hemlandet och på andra platser än hemorten i Sverige. Pressen att upprätthålla och bevara familjens heder kan upplevas som oerhörd och leda till svåra konsekvenser för de som lever under förtryck.

Hedersrelaterat våld och förtryck riktas främst mot kvinnor och flickor. Kontrollen av deras sexualitet är central och betraktas som nödvändig för att upprätthålla familjens anseende. En flicka förväntas vara oskuld när hon gifter sig. Valet av partner är också familjens eller släktens angelägenhet snarare än individens, något som gäller både kvinnor och män. Den unga kvinnan är ofta underordnad alla i sin familj, inklusive sina bröder. Mannens främsta uppgift är att försörja och beskydda sin familj och att värna om den unga kvinnans oskuld.

Storstadskartläggningen, en undersökning som gjordes i Stockholm, Göteborg och Malmö 2017–2018 visar att 10–20 % av de unga i storstäderna begränsas av en oskuldsnorm. 7–9 % av ungdomarna lever med våld som är legitimerat av deras familj eller släkt.⁴

Att få bestämma själv

Sexualitet och sex är ett känsligt och tabubelagt ämne för många. Något som kan väcka tankar och frågor är exempelvis sex- och samlevnadsundervisningen i den svenska skolan och den roll som ungdomsmottagningen har. Det är viktigt att prata med föräldrarna om detta och förklara att det ingår i skolans arbete kring jämställdhet, sexualitet och relationer, samt att det är obligatorisk närvaro, som i resten av undervisningen. I skolan får barn lära sig om kroppen och hur den fungerar. Det lärs ut att det är viktigt att respektera egna och andras gränser och rättigheter, att sex kräver samtycke och hur relationer och känslor hänger ihop med självbild och självkänsla. Forskning tyder på att sexualupplysning inte tidigare lägger sexdebuten, utan snarare tvärtom.

En vanlig utveckling för barn och ungdomar är att med stigande ålder få större frihet och ansvar. En treåring får oftast inte bestämma fritt över sin klädsel, medan en tioåring själv kan bestämma vad hen ska ta på sig. För ett barn som växer upp i en familj med hedersnormer kan utvecklingen vara den motsatta, i synnerhet för tjejer. Ju äldre tjejen blir desto mer kontrolleras hennes kläder, umgänge och så vidare. Livsutrymmet begränsas istället för

”Jag önskar att jag hade en familj. Att jag inte behövde känna rädsla för dem. Jag önskar att min familj kunde känna glädje när jag känner glädje. Att jag hade ett ställe att gå till när jag behövde. Hemma är ett minfält för mig. Jag hoppar omkring mellan minorna. Hela tiden rädd för att allt ska explodera.”

A.A 19 år, ur boken *Systra Mi* som beskriver Systra Mis stödverksamhet för unga tjejer som varit utsatta för hedersförtryck, Kvinnors nätverk, 2010

I Länsstyrelsen Östergötlands stödmaterial ”Mognad och livsutrymme” beskrivs att myten om en mödomshinna används som ett verktyg för att vilseleda flickor och kvinnor och för att hota, förtrycka och kontrollera sexualiteten.³

”Min dotter som är 13 år frågar vad jag skulle säga om hon är kär i någon. Jag får panik direkt! Hur ska jag göra, hon är så liten, jag vill skydda henne, jag blev rädd.”

Ur ett stödsamtal med en mamma som går i behandling efter misshandel av barn. På tal om kärlek och känslor framkommer det att mamman aldrig har varit kär, hon har inte valt sin partner, det gjorde släkten och hon har därför svårt att stötta sin dotter.

att öka. Detta blir en krock med det omgivande samhället och leder till att en hel del unga flickor och kvinnor lever ett slags dubbelliv. Unga människor riskerar att hamna i kläm om det finns stora skillnader mellan de normer och värderingar som råder hemma och de som råder i skola och samhälle. Det är väldigt ansträngande, kan öka konflikterna och kan vara farligt om det upptäcks.

Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor lyfter att det finns en risk att heders-tänkande underskattas och missförstås av personer som inte har erfarenhet av det. Exempelvis kan en utomstående tolka en hedersrelaterad konflikt mellan en ung kvinna och hennes föräldrar som en typisk tonårsrevolt.

Könsstympning

Kvinnlig könsstympning utförs på flickor för att kontrollera deras kroppar och begränsa deras sexualitet. Ytterst handlar det om att se till att kvinnan bevarar sin oskuld tills hon gifter sig. Det ses också som en rit som initierar en ung flicka till vuxenvärlden. Sverige var det första landet i Europa som år 1982 lagstiftade mot kvinnlig könsstympning. Det är också olagligt att planera, förbereda eller be någon annan att utföra könsstympning. Att inte anmäla kännedom om brott är också straffbart. Länsstyrelsen har tagit fram ett könsstympningspass som föräldrar erbjuds att ta med sig i samband med en resa utomlands. Passet finns på flera olika språk och kan användas för information och som ett stöd i att stå emot eventuella påtryckningar från släkt och övriga som förespråkar sedvänjan.⁵

Könsstympning utförs oftast på flickor mellan fyra och fjorton år, men även spädbarn stympas. Kvinnlig könsstympning är ett allvarligt hälsoproblem på grund av de medicinska riskerna med ingreppet. Det medför ofta långvariga fysiska och känslomässiga konsekvenser, som smärta, infektioner, psykisk ohälsa, kraftiga blödningar, infertilitet och död. Socialstyrelsen uppskattar att det i Sverige bor cirka 38 000 flickor och kvinnor som kan ha blivit utsatta för könsstympning. Av dessa är cirka 7000 flickor under 18 år. De största grupperna är från Somalia, Eritrea, Etiopien och Gambia. Med stöd av bland annat FN:s barnkonvention har många länder infört lagar som förbjuder könsstympning. Officiella strategier har utvecklats och det finns flera olika organisationer och samarbeten som arbetar för att stoppa kvinnlig könsstympning.

Tradition, tabu, sociala påtryckningar och att det ofta betraktas som ett religiöst påbud, trots att det inte finns skriftligt stöd i någon religion för könsstympning, gör att många ändå fortsätter utsätta sina döttrar för ingreppet.⁶

Barnäktenskap och tvångsäktenskap

Barn som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck kan föras utomlands mot sin vilja. Resor kan gälla flickor som ska giftas bort eller könsstympas, men barn förs bort även för så kallade uppfostringsresor. I en nationell kartläggning från 2020 uppgav 43 av de 192 kommuner som besvarat enkäten att de kände till sammanlagt 172 barn som förts bort i en hederskontext.⁷

Det finns flera olika orsaker till att främst flickor gifts bort; fattigdom i familjen, föreställningar om att flickor "skyddas" om de gifts bort tidigt, starka sociala normer och påtryckningar, religiösa seder samt nationella lagar som inte förbjuder barnäktenskap. Barnäktenskap och tvångsäktenskap är brott mot de mänskliga rättigheterna och mot svensk lag. Det är straffbart både att tvinga och pressa någon att gifta sig mot sin vilja. Även försök och förberedelse till äktenskapstvång är olagligt, liksom att lura någon att resa utomlands i syfte att hen ska giftas bort. Det finns även ett förbud mot att erkänna utländska barnäktenskap. Förbudet gäller oavsett vilken anknytning till Sverige som personerna hade när äktenskapet ingicks eller hur gamla de är när frågan prövas av en myndighet. Om minst en av personerna fortfarande är ett barn vid prövningen ska det aldrig gå att göra undantag från förbudet.

En person kan förmås att gifta sig mot sin vilja genom olika former av tvång eller påtryckningar. Konflikter om giftermål och val av äktenskapspartner är ofta orsaken till att unga personer utsätts för hedersrelaterat våld och även en orsak till att framför allt flickor och unga kvinnor behöver få stöd av till exempel socialtjänsten.

Utsatthet hos pojkar, HBTQI+ personer och personer med funktionsnedsättning

Även unga män kan bli utsatta, förtryckta och giftas bort mot sin vilja. De kan tvingas delta i kontrollen av sina systrar, kusiner eller andra familjemedlemmar. Att tvingas övervaka och kontrollera familjemedlemmar eller utöva våld mot dem mot sin vilja är en särskild form av socialt våld som innebär väldigt svåra dilemman. Både män och kvinnor kan därför på en och samma gång vara offer och förövare.

I en hederskontext är bara heterosexuella relationer accepterade. Den som inte följer heteronormen löper en ökad risk att utsättas för försök till omvändelse, ökad kontroll eller tvång till relation och sex med en person av motsatt kön. De riskerar också att giftas bort mot sin vilja, eftersom det ses som ett sätt att kontrollera och förhindra att de lever ut sin sexualitet eller könsidentitet.

Begrepp

Begreppen nedan är bland annat på arabiska, persiska, dari, urdu, turkiska, somaliska, kurdiska och syrianska. Begreppen kan ha olika innebörd och betydelse för olika personer.

Sharaf/Şeref

Heder, erkännande av anseende, ära på samtliga språk.

Begreppet används med den universella positiva innebörden som i "heder" i allmänhet.

Namus

Ett annat begrepp för heder, ofta med sexuell innebörd.

Både *sharaf* och *namus* ägs av män och det är män som kan bli av med det. Det handlar om att flickors och kvinnors oskuld och kyskhets ägs av föräldrar, släkt och äkta makar och alla i familjen ansvarar för att bevara det. Kvinnor besitter varken *sharaf* eller *namus*. De är föremålet för vilket familjens *sharaf* och *namus* hänger på.

Dhaqan celis

Uppfostringsresa, "åter till kulturen" på somaliska.

”När jag använder ordet sharaf så brukar jag tillsammans med föräldrar eller barn och unga definiera vad det står för. Jag upplever att jag kan prata om heder ’på riktigt’ när jag använder ordet, alltså försöka nå känslan i ordet. Jag vågar säga att alla vi som kommer från de ställen där hedersnormer finns har någon form av ’relation’ till sharaf. Sharaf används även i positiva sammanhang, precis som heder som egentligen är ett positivt ord på svenska. Det är ju just det som är intressant, att för de som lever under hedersnormer kunna/våga tänka kritiskt kring sharaf.”

Resursteam heder,
Göteborgs Stad

”Jag själv kommer från ett samhälle och kultur där hedersrelaterat våld är vanligt förekommande. Jag har hjälpt unga föräldrar, unga killar och tjejer på många olika sätt och vet att rätt information kan spela stor roll för individer och rädda deras liv och framtid.”

Samhällsväglare,
Göteborgs Stad

Personer med funktionsnedsättning som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är en sårbar grupp som är svår att upptäcka. En person med intellektuell funktionsnedsättning kan ha svårt att stå emot påtryckningar, att förstå sin utsatthet och konsekvenserna av de val hen ställs inför. Det är också en särskilt sårbar grupp när det gäller barn- och tvångsäktenskap. Anhöriga är ofta både god man och assistent, vilket ökar utsattheten än mer.

Möjligheten att förebygga

Nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor pekar på att ett fungerande arbete behöver fokusera på ”(...) att utmana föreställningar om makt och maskulinitet som rättfärdigar våld, samt normer som inskränker kvinnors och flickors självbestämmande över t.ex. sexualitet, barnafödande, ekonomi, utbildning och relationer”.

Det är viktigt att ge föräldrar redskap för att kunna hantera konflikter och att vägleda och uppfostra sina barn på ett jämställt sätt. Att erbjuda information om möjligheter till stöd är likaså viktigt.

Storstadskartläggningen tar upp faktorer som kan motverka hedersnormer. Möjlighet till socialt umgänge, skolgång, studier och arbete där man skapar kontakt med andra är betydelsefullt för att på sikt nå förändring. Ett viktigt förebyggande arbete är därför att stötta föräldrar i att bygga upp sitt sociala nätverk och att utvidga sina och barnens sociala sammanhang.

Forskning visar att våldet ökar i slutna grupper. Barn som lever med hedersnormer är betydligt mer våldsutsatta, oavsett förövare. Storstadskartläggningen visar också att risken för grovt fysiskt våld ökar i familjer vars liv präglas av fattigdom, låg utbildningsnivå, stark religiositet och landsbygd. Risken ökar också av att vara statslös, tillhöra en minoritet eller ha erfarenhet av väpnade konflikter. Sist men inte minst spelar segregationen i Sverige en avgörande roll, då den kan leda till att hedersnormer i ekonomiskt utsatta områden förstärks.

Föräldrarnas utbildningsnivå och sysselsättning är viktiga faktorer i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Social, ekonomisk och politisk rörlighet urholkar våldsnormerna och minskar våldet. Kartläggningen pekar på att mammans relation till arbetsmarknaden är särskilt viktig och att de ungdomar som lever med hedersnormer i större utsträckning har en mamma som inte arbetar.

Att arbeta med förändring av barns, ungas och vuxnas uppfattningar och attityder om mänskliga rättigheter, jämlikhet, jämställdhet och barns rättigheter har enligt storstadskartläggningen en viktig roll i det förebyggande arbetet. På lång sikt kan det leda till att de som vuxna väljer att bryta med den hederskontext de växt upp i, och på kort sikt kan det motverka våldsutövande.

Övningar modul 7

Övningarna består av momenten; Fundera själv, Prata tillsammans, Vrid och vänd, När du pratar med föräldrar och Prata utifrån bilden. Du finner generella instruktioner för hur du kan använda de olika övningarna på sidan 11-12.

Fundera själv

1. Hur reagerar du på ordet heder?
2. Vem blir utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck? Kan det vara någon du möter?
3. Har du varit med om möten där sådana frågor kommit upp? Hur reagerade föräldern? Hur reagerade du?
4. Vad tycker du är svårast att prata om?
5. Hur kan du förbereda dig?
6. Vilket stöd skulle du behöva för att kunna bidra i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Prata tillsammans

1. Är det viktigt att prata med föräldrar om hedersrelaterat våld och förtryck? Varför? Varför inte?
2. Vilka föräldrar tar vi upp sådana frågor med? Vilka riskerar vi att missa?
3. Vad kan vara svårt i samtalet? Vilka hinder finns?
4. Hur informerar vi om lagstiftning kring könsstympning, barnäktenskap med mera? Är informationen tillgänglig för alla?
5. Vilka erfarenheter har vi av att prata om sex och samlevnad med föräldrar som vuxit upp i annat land? Hur gick samtalen?
6. Hur kan vi göra för att öppna upp samtal om hedersnormer i mötet med föräldrar? Går det att göra på nya sätt? Vilka begrepp kan användas?
7. I övriga nordiska länder används ofta begreppet "negativ social kontroll" när hedersrelaterat våld och förtryck diskuteras. Finns det för- och nackdelar med begreppet?
8. Behöver vi lära oss mer? Hur kan vi gå vidare?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Vrid och vänd

Här finns möjlighet till fördjupade samtal och diskussioner kring modulens tema. Välj det som passar er verksamhet. Kanske kommer ni fram till fler förslag och idéer som ni kan lägga in i er handlingsplan?

Oro för barn

Personal på en fritidsgård hör ett barn prata om en sommarlovsresa till föräldrarnas ursprungsland. Personalen har nyligen deltagit i en utbildning om hedersrelaterat våld och förtryck där de bland annat fått lära sig mer om äktenskapsresor och könsstympning. Något i hur barnet uttrycker sig får personalen att reagera och känna en oro för att resan har hedersrelaterade motiv.

- » Hur kan personalen hantera oro eller misstanke om hedersrelaterat förtryck i den här situationen?
- » Vad bör personal reagera på tycker ni? Och hur?
- » Hjälper det att känna till lagstiftningen? Hur kan lagstiftningen användas i vardagen?
- » Hur hanterar ni en orosanmälan? Finns det tillit till varandras kunskaper, både inom och utanför den egna verksamheten?
- » Vad händer om ni märker att ett barn saknas efter ett skollov?

Att leva dubbelliv

En del unga som lever i hederskontext talar om erfarenheter av att leva ett dubbelliv. Det kan handla om hemliga kärleksrelationer, byte av kläder när de kommer till skolan och vänner som familjen inte känner till. Många anpassar sig till vad som förväntas av dem i olika sammanhang och det kan medföra att personer inte söker hjälp.

- » Hur tror ni det påverkar en ung person att leva ett dubbelliv?
- » När kan det bli farligt?
- » Vilka arenor kan vara frizoner för barn och unga som lever i en hederskontext?

Rädsla eller förtryck?

Familjer som lever med hedersnormer ser det omgivande samhället som hotfullt och är misstänksamma mot myndigheter. Myndigheter i Sverige har rätt att ingripa i situationer som utifrån hedersnormer uppfattas som familjens interna angelägenheter. Men det kan finnas andra skäl till att föräldrar är misstänksamma mot myndigheter. Ibland känner föräldrar oro på grund av bristande information om sina egna och barnens rättigheter.

Oavsett anledning kan det påverka barns och föräldrars möjlighet att få hjälp och stöd som de har rätt till.

- » Hur kan barn påverkas av att föräldrar inte vill ha kontakt med myndigheter?
- » Hur kan misstänksamhet mot myndigheter yttra sig?
- » Gör det någon skillnad om misstänksamheten hos föräldrar grundar sig på hedersnormer eller rädsla? Varför? Varför inte?

Den starke mannen

"Som man förväntas du bestämma över ditt liv, att erkänna att du har blivit pressad eller tvingad är tabu. Det är svårt att be om hjälp och på det sättet visa svaghet som man. Många sliter också med att sätta ord på vad de har varit med om."

Cathrin Clark, norsk expert på hedersrelaterat våld och förtryck i *Samtal pågår*, Jämställdhetsmyndigheten, 2019

- » Hur kan den här mannen få hjälp att sätta ord på sina känslor?
- » Hur pratar ni med män som blir utsatta?
- » Pojkar som uppfostras att kontrollera flickor och kvinnor i sin närhet lever med en särskild typ av press och utsatthet. Hur kan det påverka en person att leva med den pressen?
- » Hur kan vi förhålla oss till att män kan vara både offer och förövare för hedersrelaterat våld och förtryck?

Pressade föräldrar

Dagens digitaliserade och sammankopplade värld bidrar till att många föräldrar kan pressas av släkt i ursprungslandet. Det är ofta många släktingar att förhålla sig till och information sprids snabbt.

- » Hur kan familjer påverkas av att släktingar i andra länder, genom till exempel sociala medier, kan följa, se och upptäcka relationer eller andra potentiellt känsliga saker?
- » Hur kan ni ta reda på hur föräldrarna tänker och känner?
- » Hur kan ni stötta föräldrarna så att de vågar stå upp för sina barn?

När du pratar med föräldrar

Här finns förslag på stöd som kan användas för att inleda samtal med föräldrar som ni möter i er verksamhet. Fundera över och prata inom din arbetsgrupp om vilka texter, frågor och bilder som passar just er verksamhet och som ni kan använda i möten med föräldrar.

Tänk på!

- » Familjer som lever med hedersnormer ser ofta myndigheter som en tänkbar fara eftersom de kan blanda sig i familjens angelägenheter.
- » Ta aldrig för givet att de föräldrar och barn du möter lever under hedersförtryck, men var vaksam på varningssignaler.
- » Öppna upp samtalet, hjälp till med öppna frågor och var lyhörd. Döm inte och ta inte saker för givna, fråga hellre.
- » Ordet hedersförtryck kan vara svårt att förstå eller känna igen sig i – använd hellre mer konkreta ord som kontroll. Detsamma gäller även ordet könsstympning, det går att prata om omskärelse, klipp eller operation.
- » Även vuxna, män som kvinnor, som har brutit med hederskulturen kan behöva stöd och hjälp. Prata alltid i enrum när du tar upp frågor om hot, våld eller könsstympning.
- » Om det finns tecken på våld, oro för könsstympning eller tvångsgifte bör du direkt göra en orosanmälan till socialtjänsten.

Om en ung person öppnar sig och pratar med dig så har du ingen plikt att föra detta vidare till föräldrarna. Prata med kollegor, närmaste chef, nationella kompetensteamets sakkunniga som nås på stödtelefonen för yrkesverksamma 010-223 57 60 eller regionalt stödcentrum heder 020-34 03 03.

Är du verksam i Göteborg kan du också vända dig till ett av fyra lokala resursteam heder www.goteborg.se/hittaresursteamheder.

Öppna upp samtalet

Hur kan du inleda ett samtal? Här är förslag på ämnen ni kan prata om och frågor du kan ställa till föräldrar.

Kontroll

Många föräldrar vill veta vad barnen gör och vilka vänner de har.

- » Vad gör dina barn under helgen? Vet du vilka vänner dina barn har? Hur ofta träffar dina barn sina vänner?
- » Har ni bestämda tider för när de kan umgås med vänner eller vara ute?
- » Deltar dina barn i all skolundervisning?
- » Använder dina barn sociala medier?

Ny föräldraroll

Många föräldrar har en önskan och en möjlighet att förbättra sitt föräldraskap. Många har sett att det går att vara förälder på olika sätt.

- » Hur tänker du och din partner kring barnuppfostran?
- » Hur ser man på barnuppfostran i ditt ursprungsland jämfört med i Sverige?

Sexualitet, samtycke och relationer

Sex och samlevnad är ett laddat ämne och många är oroliga.

- » Är du orolig? För vad?
- » Hur fick du själv reda på hur barn blir till?
- » Pratar ni om det hemma?

Illustration: Yvette Gustavsson

Prata utifrån bilden

Bilden kan användas för att inleda ett samtal med föräldrar. Du kan till exempel be dem att skriva eller säga fem saker de tänker på när de tittar på bilden. Nedan finner du också frågor du kan använda för att få igång samtalet.

Frågor du kan ställa:

- » Vad tänker du när du ser bilden?
- » Har du upplevt en liknande situation?
- » Vad tror du barnet känner?
- » Vad tror du föräldrarna känner?
- » Har andra åsikter om hur dina barn ska leva?
- » Har andra åsikter om hur du ska uppfostra dina barn?

Lästips

Allt jag inte får göra – unga om hedersrelaterat våld och förtryck, Rädda Barnen, 2021

Rapporten är baserad på samtal till Rädda Barnens nationella stödchatt *Kärleken är fri*. Fokus är på barns upplevelser av att leva under hedersrelaterat våld och förtryck och rapporten vill vi bidra till en bredare bild av hedersproblematikens olika ansikten.

Nationella kompetensteamets webbplats hedersfortryck.se

Information, vägledning och kunskap för yrkesverksamma och personer som är utsatta.

Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck, Jämställdhetsmyndigheten, 2019

Dokumentation från ett expertmöte i november 2019, som kan inspirera i utformning av våldsförebyggande arbete med pojkar och unga män som lever i en hederskontext.

Den lilla handboken mot könsstämpning av flickor och kvinnor, Jämställdhetsmyndigheten, 2020

Handboken är tänkt att fungera som ett informationsmaterial och stöd till att våga prata om könsstämpning.

Trippelt utsatt – hedersrelaterat våld och förtryck bland ungdomar med intellektuell funktionsnedsättning, TRIS, 2019

Bygger på projektet *Nå vidare*s arbete med att uppmärksamma och kartlägga gymnasiesärskoleelever som lever med hedersnormer. Även personalens erfarenheter av elever som lever med hedersnormer tas upp.

Webbkurser

Webbkurs heder, Länsstyrelsen i Stockholms län, resurscentrum Origo, Länsstyrelsen Östergötland och Södertälje kommun.

Syftet med kursen är att erhålla och underhålla en grundkompetens om hedersrelaterat våld och förtryck. Kursen vänder sig i första hand till personal inom socialtjänsten, skolan och förskolan, men den kan också användas av ideella aktörer.

Webbutbildning om Hedersrelaterat våld och förtryck, MUCF, 2022

En utbildning med fokus på samtal med unga om hedersrelaterat våld och förtryck, med perspektiv på hbtq, intellektuell funktionsnedsättning samt utsatthet för rasism. Utbildningen vänder sig till dig som i din yrkesroll eller ideella engagemang möter unga.

Slutnoter

1. Regeringen, "Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet", pressmeddelande 2020-03-24.
2. Göteborgs Stad, "Göteborgs Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023", s.4.
3. Länsstyrelsen Östergötland (2015): "Mognad och livsutrymme, ett stödmaterial för hur skolan kan arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck och med skolans värdegrund som verktyg", s. 24.
4. Baianstovu, Rúna í, Strid, Sofia, Cinthio, Hanna, Gramnaes, Särnstedt, Emmie och Enelo, Jan-Magnus (2019): "Heder och Samhälle – det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar". Working Papers and Reports Social work, rapport nr 17, s. 27.
5. Länsstyrelsen Östergötland (2018), Publikation könsstämpningspass "Information om könsstämpning".
6. Unicef.se, Fakta, Kvinnlig könsstämpning.
7. Länsstyrelsen Östergötland (2020) Rapport löpnummer 2020:13, "Nationell kartläggning. Bortförda personer i en hederskontext samt barn som uppges vara gifta - under 2019", s.3.

Källor

- Abbasi, Khadija and Monsutti, Alessandro. (2017). To Everyone, Homeland is Kashmir: Cultural Conceptions of Migration, Wellbeing, Adulthood and Future among Young Afghans in Europe', *Becoming Adult Working Papers*.
- Akthar, Salman. (2014). *Immigration and Acculturation: Mourning, Adaptation, and the Next Generation*. Jason Aronson. Maryland.
- Baghdasaryan, Zaruhi, Lampa, Elin and Osman, Fatumo. (2021). Let us understand each other and work together in the child's best interest – Exploring the narratives of newly arrived refugee parents in Sweden. *International Journal of Intercultural Relations*, p. 226-235.
- Baianstovu, Rúna í, Strid, Sofia, Cinthio, Hanna, Gramnaes, Emmie Särnstedt och Enelo, Jan-Magnus. (2019). Heder och Samhälle – det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar. *Working Papers and Reports Social work*, rapport nr. 17.
- Berggren, Henrik och Trägårdh, Lars. (2015). Är svensken människa?: gemenskap och oberoende i det moderna Sverige. Nordstedts.
- Bergnehr, Disa. (2017). Omsorg för dagen och fostran för en framtid: Irakiska mödrars strategier för att skapa tillhörighet i Sverige. *Sociologisk Forskning* 54 (1-2):51-68.
- BRIS och Sveriges Stadsmissioner. (2020). Min tur att berätta – barns röster om att leva med våld.
- Broberg, Emma och Jacobson, Anna. (2018). 5 steg i rätt riktning – vägledning för människorättsbaserat arbete. Västra Götalandsregionen.
- Council of Europe. (2007). White Paper on Intercultural Dialogue "Living Together As Equals in Dignity". Strasbourg.
- Edbacken, Jessica. (2018). Föräldraskap i Sverige: samhällsorienterande gruppträffar för utrikesfödda föräldrar. Stockholm stad.
- Eliasson, Kristin, Lau, Malena och Nilsson, Sofia. (2020). Riva Hinder – ett verktyg för mer jämlik vård och hälsa genom ökad kulturell medvetenhet, Västra Götalandsregionen.
- Expat Insider (2019). *The World Through Expat Eyes, Internations*.
- Expat Insider (2020). *Expat City Ranking 2020, Internations*.
- Sverige för FN:s flyktingorgan UNHCR. (2019, 19 december). Flykting eller migrant enligt UNHCR.
- Frid, Annie och Olsson, Jeanette. (2019). Föräldraskapsstöd för nyanlända föräldrar – vad fungerar? FoU i Väst, Göteborgsregionen.
- Göteborgs Stad. (2017). *Jämlikhetsrapporten 2017 – Skillnader i livsvillkor i Göteborg*.
- Göteborg Stads plan för arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck 2020-2023, Göteborgs Stad.
- Göteborgs Stad. (2017). Kartläggning av program för föräldraskapsstöd inom Göteborgs Stad, Jämlikt Göteborg.
- Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. (2020, 31 augusti). *Forskning om kvinnor och män på arbetsmarknaden*.
- Interkulturell pedagogisk kompetens: integration i dagens skola. Studentlitteratur AB.
- Länsstyrelsen Västmanland. (2020): Metodstöd i arbetet med personer utsatta för ekonomiskt våld i nära relation, Diariennr: 801-6154-19.
- Länsstyrelsen Östergötland. (2018, 14 juni). *Nytt informationsverktyg mot könsstämpning*.
- Jordan, Tomas. (2019). Integrationsfrämjande genom dialog. *Praktiker och förändringsteorier i sex verksamheter. Working papers – Department of Sociology and Work Science*, 2019:2, Göteborgs universitet.
- Jämställdhetsmyndigheten. (2019). *Samtal pågår: Om hedersrelaterat våld och förtryck*.
- Kallifatides, Theodor. (2013). *Ett nytt land utanför mitt fönster*, Bonnier Pocket.
- Länsstyrelsen Östergötland. (2020). *Bortförda personer i en hederskontext samt barn som uppges vara gifta under 2019*.
- Mammad, Aidani. (2010). Existential Accounts of Iranian Displacement and the Cultural Meanings of Categories, *Journal of Intercultural Studies Volume 31*, 2010 – Issue 2.
- Darvishpour, Mehrdad. (2013). Jämställdhet, etnicitet och "andra män" – ett intersektionellt perspektiv på förändringar av maskulinitet efter migration. Bilaga 13 i SOU 2014:6.
- Modig, Cecilia. (2009). Aldrig våld – 30 år av svensk lagstiftning mot aga. Regeringskansliet och Rädda Barnen.
- Nejadmehr, Rasoul. (2018). *Interkulturell dialog, teori och praktik*, nordienT.

Neto, Félix. (2019). Acculturation, Adaptation and Saudade Among Portuguese Migrants. *The Journal of Psychology*, Volume 153, 2019 – Issue 7, s. 667-679.

Nordling, Vanna, Klöfvermark, Josefin och Sigvardsdotter, Erika. (2020). Föräldraskap efter flykt till ett annat land: Kunskapssammanställning baserad på en kartläggande litteraturöversikt. Röda Korsets Högskola.

Olsson, Jeanette. (2018). Situationen för nyanlända barn i familj – med fokus på sociala frågor och socialtjänstens roll – en kartläggning i de 13 kommunerna i Göteborgsregionen, FoU i Väst, Göteborgsregionen.

Olsson, Jeanette. (2020). Utveckling av ett regionalt föräldrastöd till nyanlända föräldrar. Följeforskning av ett projekt”, FoU i Väst, Göteborgsregionen.

Olsson, Erik. (2016). Diaspora – ett begrepp i utveckling – en kunskapsöversikt, Delegationen för migrationsstudier (Delmi).

Orlenius, Kennert. (2020). VGR:s Forskningsråd för interkulturell dialog: Forskningsagenda, Västra Götalandsregionen.

Osman, Fatumo. (2017). Ladnaan: Evaluation of a Culturally Tailored Parenting Support Program to Somali-born Parents. Stockholm: Institutionen för kvinnors och barns hälsa, Karolinska institutet.

Osman, Fatumo, Renée, Flacking, Klingberg-Allvin, Marie och Schön, Ulla-Karin. (2015). Ladnaan – att må bra. En utvärdering av ett riktat stöd till somaliska föräldrar i Borlänge Kommun. Högskolan Väst.

Regeringskansliet. (2007). Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Regeringens skrivelse 2007/08:39.

Rothstein, Bo. & Holmberg, Sören (2014). "Hög mellanmännisklig tillit i Sverige – men inte bland alla". I Fragment. SOM-undersökningen 2014, s. 37-46. SOM-rapport nr. 63.

Arnö, Sophie, Bidö, Sofia och Harnesk, Eva. (2017). Tryggt föräldraskap. Om att hantera konflikter med barn. Rädda Barnen.

Regeringskansliet. (2019, 16 december). Frågor och svar om barnkonventionen som lag.

Regeringskansliet. (2016). Makt mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid. Regeringens skrivelse 2016/17:10.

Regeringen. (2020, 24 mars). Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.

Statistiska centralbyrån. (2020, 31 december). Utrikes födda i Sverige.

Socialstyrelsen. (2010). Interkulturellt socialt arbete.

Stier, Jonas. (2019). Kulturmöten – En introduktion till interkulturella studier. Studentlitteratur AB.

Svenskar i Världen. (2019, 7 november). Sverige briljerar och fallerar i årlig rapport.

Transkulturellt centrum. (2018). Migration, psykisk ohälsa och trauma – ett studiehäfte för dig som möter asylsökande och flyktingar i ditt arbete. Stockholms läns landsting.

Unicef. (2020). Fakta om kvinnlig könsstympning.

Tack!

Ni är många som bidragit till Prata med föräldrar – handbok för tillitsstärkande dialog med utrikesfödda föräldrar. Handboken är framtagen av Göteborgs Stad som del av ett tvåårigt projekt som drevs av FN:s migrationsorgan 2019–2021. Projektet finansierades av Europeiska kommissionens program för Rättigheter, Jämlikhet och Medborgarskap. De moduler som ingår i handboken har utvecklats tillsammans med 140 personer som alla arbetar med eller har engagerat sig i det tillitsstärkande och våldsförebyggande arbetet. Stort tack till alla som delade med er av kunskap och perspektiv, deltog i workshops, tog tid för möten, granskade text, samt kritiserade och uppmuntrade oss under projektperioden. Tack också till projektets styrgrupp. Vi hade inte kunnat göra detta utan er!

FN:s expertpanel bestod av:

Emma-Lina Wall

Utvecklingsledare/gruppledare
Föräldraskap i Sverige (FÖS),
Malmö stad

Emmelie Rönnblad

Samordnare normer och värden,
Grundskoleförvaltningen,
Göteborgs Stad

Fatumo Osman

Forskare,
Uppsala universitet

Goizane Mota Gago Samordnare,

Integrationscentrum,
Bilbao, Spanien

Guglielmo Schinà

Verksamhetschef,
FN:s migrationsorgan (IOM)

Katarina Idegård

Samordnare,
Dialoga kompetenscentrum för våld i nära
relationer och hedersrelaterat våld,
Göteborgs Stad

Kathianna Oppenhuizen

Junior projektledare,
Belgiens jämställdhetsmyndighet,
Bryssel, Belgien

Leon Rokx

Verksamhetschef,
RED center against honorrelated conflicts,
Köpenhamn stad, Danmark

Rasoul Nejadmehr

Regionutvecklare,
Västra Götalandsregionen

Sandra Blomqvist Albaida

Socialsekreterare,
Resursteam Heder,
Malmö stad

Soleyman Ghasemiani

Utvecklingsledare,
Dialoga kompetenscentrum för våld i nära
relationer och hedersrelaterat våld,
Göteborgs Stad

Thomas Jordan

Docent,
Göteborgs universitet

Övriga yrkesverksamma och experter

Göteborgs Stad

Resursenheten 1 och Resursenheten 2,
Socialförvaltningen Nordost

Integrationscentrum och Etableringsenheten,
Socialförvaltningen Centrum

Förskoleförvaltningen Grundskoleförvaltningen,
Socialförvaltningen Hisingen

Resursteam Heder,
Socialförvaltningen Nordost och
socialförvaltningen Sydväst

Göteborgsregionen

Patrick Gruczkun,
Utbildningsledare

Jeanette Olsson,
Forskare vid FoU i Väst

Borås stad

En kommun fri från våld (EKFFV)

Föreningen Tidigt Föräldrastöd

Projektet Starka mammor

Föreningen Bergsjön SK

Projektet Svensk-somaliska barn och föräldrar i samhällets
mångfald

Tynnereds församling

Svenska kyrkan Diakoniverksamhet

*Ett stort tack till er som vi är till för – ni 39 föräldrar som har
bidragit med era tankar och synpunkter!*

Bilaga 1

Handlingsplan

Ta fram en handlingsplan

En handlingsplan hjälper verksamheten att behålla fokus och motivation samt följa upp verksamhetens steg mot uppsatta mål.

Den här bilagan är tänkt som ett stöd när ni skapar en handlingsplan för de utvecklingsområden ni identifierar under arbetet med handboken. Den visar steg för steg när och hur allt bör genomföras samt hur det ska följas upp. Om ni dokumenterar samtidigt som ni arbetar med modulen så blir framtagandet av handlingsplanen enklare.

Hur tar man fram en handlingsplan?

Konkretisera era mål och förväntade resultat på kort och lång sikt. Definiera vilka åtgärder och aktiviteter som behövs för att uppnå målen. Sätt en deadline för arbetet. Ni kan också sätta upp slutdatum för respektive åtgärd. Bestäm vem som ska ansvara för respektive åtgärd och vilka resurser som behövs för att nå era mål.

Använd gärna punkterna nedan för att ta fram er handlingsplan.

Fem enkla steg

1. Konkretisera era mål för utvecklingsarbetet.

- » Vad har ni gjort tidigare? Hur ser önskeläget ut?
- » Vad ska åtgärderna leda till (mål)?

2. Skapa en lista över åtgärder och aktiviteter ni behöver göra.

- » Vad kan göras på kort och lång sikt?
- » Hur ska aktiviteterna göras?
- » Kan ni göra det själva eller behövs annan resurs eller kompetens?

3. Utse ansvarig.

4. Sätt upp en tidsplan.

- » Hur lång tid bör det ta?
- » I vilken ordning ska ni göra de olika aktiviteterna?

5. Följ upp.

- » Hur följer ni upp aktiviteterna?
- » Hur kommuniceras resultaten?

*För mer information och tips besök webbsidan:
Ta fram en handlingsplan - Chefoskopet
(suntarbetsliv.se)*

Kontakt

Telefon:

031-365 00 00 (Göteborgs Stads kontaktcenter)

E-post:

goteborg@goteborg.se

Webbplats:

www.goteborg.se/pratamedforaldrar